

Հարգելի՛ ընթերցող,

Արցախի Երիտասարդ Գիտնականների և Մասնագետների Միավորման (ԱԵԳՄՄ) նախագիծ հանդիսացող **Արցախի Էլեկտրոնային Գրադարանի** կայքում տեղադրվում են Արցախի վերաբերյալ գիտավերլուծական, ճանաչողական և գեղարվեստական նյութեր՝ հայերեն, ռուսերեն և անգլերեն լեզուներով: Նյութերը կարող եք ներբեռնել ԱՆՎՃԱՐ:

Էլեկտրոնային գրադարանի նյութերն այլ կայքերում տեղադրելու համար պետք է ստանալ ԱԵԳՄՄ-ի թույլտվությունը և նշել անհրաժեշտ տվյալները:

Շնորհակալություն ենք հայտնում բոլոր հեղինակներին և հրատարակիչներին՝ աշխատանքների էլեկտրոնային տարբերակները կայքում տեղադրելու թույլտվության համար:

Уважаемый читатель!

На сайте **Электронной библиотеки Арцаха**, являющейся проектом **Объединения Молодых Учёных и Специалистов Арцаха (ОМУСА)**, размещаются научно-аналитические, познавательные и художественные материалы об Арцахе на армянском, русском и английском языках. Материалы можете скачать БЕСПЛАТНО.

Для того, чтобы размещать любой материал Электронной библиотеки на другом сайте, вы должны сначала получить разрешение ОМУСА и указать необходимые данные.

Мы благодарим всех авторов и издателей за разрешение размещать электронные версии своих работ на этом сайте.

Dear reader,

The Union of Young Scientists and Specialists of Artsakh (UYSSA) presents its project - **Artsakh E-Library** website, where you can find and download for FREE scientific and research, cognitive and literary materials on Artsakh in Armenian, Russian and English languages.

If re-using any material from our site you have first to get the UYSSA approval and specify the required data.

We thank all the authors and publishers for giving permission to place the electronic versions of their works on this website.

Մեր տվյալները – Наши контакты - Our contacts

Site: <http://artsakhib.am/>

E-mail: info@artsakhib.am

Facebook: <https://www.facebook.com/www.artsakhib.am/>

ВКонтакте: <https://vk.com/artsakhiblibrary>

Twitter: <https://twitter.com/ArtsakhELibrary>

2421
C-30

ՀԵՎՈՂ
ԳԱԹ

Շ ԼԵՎՈՆ ԱՆԹ

Ը Ն Տ Ի Բ
Ե Բ Կ Ե Բ

Հրատարակումը կատարվել է
Երևանում 1968

ԻՆԿԱԾ ԲԵՐԴԻ
ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ

Դեպքի կարգադրի
Ժ դարձնա սկիզբը

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Տ Ն Ս Ա Բ Ս Ն

ԲԵՐԻՒ ՄԸ ԲՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ԳԱՎԻՅԸ

Լայն որահ, սյուներով բաժնված է ետևի մասեն, որ ուղղակի բակը կհանէ:

Գորգեր ու բազմոց: Անկյուն մը դրված է բարձր երկաթե մոմկալը, որուն ծայրը ետատ մոմ մը կմխաւ՝ աղոտ լայս սիւներով շուրջը: Գուրսը պայծառ բուսին գիշեր է:

1

Բազմոցին ելերքին նստած է, արձանի մը պէս, անշարժ ու շիտակ, իշխանուհի Աննա, երեսունի մտտիկ, քարս ու առույց ու բարձրահասակ կին մը, ստանա անփույթ ճերմակ հագուստներով. առատ ակ մազերը կկազմեն երկու երկար հյուսք, որոնք կհատվին քրքրված են:

Քովը կեցած է Շաղինէ, նիւտր ու նրբակալմ, ձեռքերը ծալած կրծքին, գլուխը կախած հուսահատ սուգով:

Գեաօնը, գորգին վրա, իշխանուհիի ստրբերուն մտտիկ, նստած է, ինքն իր վրա կքած, պատռվ դայանիք, գլուխն ու մարմինը ամբողջովին սկերտ մեջ:

Քիչ մը ավելի ետ ու մեկուսի կեցած է նածիշտ մը, բաշկինակը աչքերուն:

Գուրսը խոսվածք ու սունաձայն կլսվի:

ՊԱՌԱՎԷ — (Աւագ բարձրացնելով գլուխը) Ո՞վ է հոն: Ի՞նչ կուզեն:

ՆԱԺԻՇՏՏԸ — Անո՛նք են, Գազանե՛ր, գարշելիքն՛ր: Բոլոր դո՛ւներուն, բոլոր անցքերուն պահակ կո՛նեն:

ՇԱՂԻՆՆ — Անիծվի՛ն:

ՊԱՌԱՎԸ — (Կամաց մը ձեռքը իշխանուհիին ձեկանը դնելով) Դե՛, շարժվի՛ վերջապես, բա՛ց բերանդ, խոսե՛:

ՇԱՂԻՆՆ — Լա՛ց, իշխանուհի՛, լա՛ց: Տե՛ս, ես կուլամ: Մարդ կարծես քիչ մը կթևթևի:

ԻՇԽԱՆՈՒՆԻ ԱՆՆԱ — Դուն լա՛ց, Շաղինե՛, դուն լա՛ց: Դուն պետք է, որ լաս, դուն իրավունք ունիս: Ինկավ ամուսինդ իմինիս կողքին. իմինիս պես քաշ, իմինիս պես ազնիվ, իմինիս պես ընտիր: Այսօրվընե՛ դո՛ւն ալ այրի մըն ես. լա՛ց. վաղը քարշ պիտի տան քեզի ալ ուրիշներուն դո՛ւները, թշնամիներուդ տուները: Դուն պե՛տք է որ լաս. դուն կրնա՛ս: Չէ՞ որ դուն զավակներ չունիս, որ սպաննեին, դուն զավակներ չունիս, որ մորթեի՛ն...

ՇԱՂԻՆՆ — Ա՛խ, լո՛ւ, լո՛ւ:

ՊԱՌԱՎԸ — (Խիստ ու հանդիմանելով) Թող խոսի՛:

ԱՆՆԱ — (Մտածումներուն մեջեն) Պայծա՛ռ, դով առավոտ մըն էր. կեցած էի ես Յուսկա գրկիս, կեցած էի վարի բակը: Զատիկ էր. մեր վերջի՛ն գատիկը: Սեմին վրա գառը կմորթեին. Յուսկա կըս ապշած, աչքերը մեծ-մեծ բացած կնայեր անմեղ կենդանիին. ես ծածկեցի աչքերս ու լացի, այն օրը լացի. գաղտուկ լացի, որ վրաս չխնդար, այն օրը գառը կմորթեի՛ն... (Հանկարծ վեր թռչելով ու դեպի պառավը) Զավակնե՛րս, Մաքե՛թ, ո՛ւր են զավակներս, ո՛ւր են տղարս: Իմ երկու՛ մանչս. ինչո՛ւ ներս չեն բերեր: Նայե՛, մութը բոլորովին կոխեր է արգեն. փոքրիկներու ժամանակն է պառկելու: Պատրաստե՛ր ես ամեն ինչ, բացե՛ր ես անկողինները, դե՛րձ՛ր ես գիշերվան շապիկները, երկու փոքրիկ կապույտ շապիկները... (Հանկարծ քուլպցած կնստի՛ ձեռքը սեղմած կրծքին ու խորը տնկոցով) Ա՛խ...

ՇԱՂԻՆՆ — Հանգստացի՛ր, իշխանուհի՛, հանգստացի՛ր:

ԱՆՆԱ — Շուտո՛վ, շուտո՛վ, կհանգստանա՛մ. տղոցս քովի՛կը. հալիտլա՛ն: (Գրգռված) Բայց նախ պետք է տեսնե՛մ ես այն մարդը, որ ամուսինս սպաննեց, գրավեց բունս ու զավակներս մորթել տվավ: Կուզեմ տեսնե՛մ, պետք է որ տեսնեմ: Ինչո՛ւ, չգիտեմ, բայց պե՛տք է տեսնեմ: Կուզեմ նայիմ իր աչքերուն խորքը: և հե՛տ...

ՊԱՌԱՎԸ — Օր մը պիտի հանգստանանք ամենքս:

ԱՆՆԱ — Օ՛ր մը. երկու քալ է հոսկե՛ դեպի պարիսպը: Աստուծո՛ւն մը ես անոնց հե՛տ եմ. քնդմի՛շտ: Չէ՞ որ սպաննեք են ու նետեր են ձորը, սատկած շան մը պես, այրվե՛ս ըսին: Ա՛խ, մեր բերդին ազվոր ձորը: Հիմա ինկած են հո՛ն, անոնց փոքրիկ մարմինները, արյունլվա ու բզկատած, ո՛վ գիտե ո՛ր շոր անկույնը, ո՛ր բարիք վրա...

ՇԱՂԻՆՆ — (Երկու ձեռքով կփակե աչքերը) Մի՛ մտածեք, մի՛ մտածեք:

ԱՆՆԱ — Գուցե ճիշտ այն հսկա ժայռին վրա, ուր նստած էի այն տաք կեսօրին: Ի՛նչ տաք էր այն օրը: Զուրը մեր երկու կողմեն խելագարի պես կաղմկեր. կարելի չէր իրարու խոսք հասնալ. լուռ նստեր էինք. հին ընկուզենին կախեր էր մեր վրա իր քնկոտ ճյուղը. գլուխս դրեր էի իմ անբախտ Հովսեփի ուսին, աչքերս ջրեցուցի, փրփուրի ու շողերու խաղին... Եվ կղզայի, որ ո՛չ իմ դիմացի բերդիս նման ուրիշ բերդ կար աշխարհիս երեսին, ո՛չ մեր կապուտանի նման ետուն գետ, ո՛չ Հովսեփիս նման տղամարդ, ո՛չ ալ ինձի նման բախտավոր կին: (Քիչ լուռ) Հիմա անոնք երկուքն ալ ինկած են հո՛ն, նույն ընկուզենիի կոտրտած ճյուղերուն քովի՛կը, իմ հոգիիս կոտրտած ճյուղերը:

ՇԱՂԻՆՆ — (Աղաչանքով) Մի՛ մտածեք, իշխանուհի՛ Աննա, մի՛ մտածեք:

ԱՆՆԱ — Բան չկա, Շաղինե՛, ինչո՛ւ կվախնաս: Նայե՛, քանի մը քալ է միայն մինչև քերձին գլուխը: Չե՛մ ուշանար, ձագուկներս, չե՛մ ձգեր ձեզի մինակ: Հիմա ինձի կյանքին կապուղը մե՛կ նայվածք մըն է միայն, մեկ կա՛րճ նայվածք մը:

ՆԱԺԻՇՏՏԸ — (Դեպի սյուճիկը վազելով) Իշխանուհի՛, մարդիկ կուզան, բազմութի՛ւն, շահե՛ր...

ԱՆՆԱ — Հա՛, կուլա՛ն: (Ուրի ելլելով հարտ ու շիտակ) Թող դա՛: Ես պատրա՛ստ եմ:

ՇԱՂԻՆՆ — Անիծվի՛ն:

Կիները կիսբովին իշխանուհի Աննայի շուրջը:

Կանոնն չորս պինկոր՝ ձեռքերնին վառած մարխեք բռնած: Անոնց ետևեն առանցիկ մը բարձր դիրքի գործկաններ, Կամսարա- կան իշխանը, Ապիրատ իշխանը: Անոնց ետևն Քեսուհի Վասիլ իշ- խանը, որուն կիսակնին իր երկու որդիքը: Ամենն վերջը քանի մը թիկնապահ, որոնք խորքը կման:

Քեսուհի տերը հիսուսը անց, շատ թեթև ձեքմկած, խելացի դեմ- բով, միշտախապ, քիչ մը դեպի գիրությունը հակվող, առույգ մարդ մըն է: Իր մեծ աղան՝ Աւայուհը՝ 26—27 տարեկան, փոքրահասակ, նուրբ ու դժգույն, երազկոտ դեմքով և քաջվող: Եղբայրը՝ Ասոտ՝ 23— 24 տարեկան, ընդհակառակը, սլացիկ հասակով, արևառ դեմքով, վլայրք ու առաջ նետվող:

Հանդուգն ու դեռատի երիտասարդ է՝ նաև Կամսարակուն իշ- խանը. մինչ Ապիրատ իշխանը տարիքը առած ու կանքը ապրած հաստատուն կազմի:

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆՆԸ — (Կանգ կառնն պան մը սրանին մեջտե- ղը և հանկարծ ոտիը գետին խփելով) Աստված այս բերդն ալ հանձնեց իմ ձեռքս: Եվ ես հպարտ եմ, որ ահա՛՛ ուրքս կգնեմ ա- ռած բերդիս միջնակետը, որ դեռ երեկ մեր համառ Քչնամիխն բնակարանն էր, իսկ այսօրվրեն արդեն իմս է ու իմ ուրբերու տա- կը: Ինչ, իմ հաղթարագ՝նի ընկերներս, այս իններորդ բերդն է, որ կվերցնենք մենք միասին մեր զենքովն ու մեր ուժովը: Մինչև Մարևալ ալլես բոլորը իմ հոգեքս են, իմ շենքս, իմ բերդեքս. բո- լորը իմ ձեռքիս մեջ, բոլորը կպատկանի Քեսուհի տիրոջը: Եվ այ- սօրվրեն արդեն անառիկ ու բարդ բերդ մըն է ինքը այս ամբողջու- թյունը, Տավրոսի այս ամուր կտորը, ցցված Հույներու ու Իկոնիա- յի, Սելճուկներու ու Լատիններու գարմանքին ու իրենց թուրք կուզ տվող ախորժակներուն մեջտեղը: Թող մոտենա տեսնեմ՝ ո՞վ է մո- տենալու: (Քայլ մը կընն դեպի Աննա իշխանուհին, Բիշ մը կդիտե ու տեսակ մը խոնարհ) Տիկին, քու ամուսինդ ուղիղ շորս ամիս շարշարեց ինձի. քաջ էր ու դիմադրեց քաջի պես, մինչև իր բերդը գրավեցի:

ԻՇԽԱՆՆՈՒՂԻ ԱՆՆԱ — Սո՛ւտ է, դուն շգրավեցիր իր բերդը. դուն դավեցիր, դուն խարզախեցիր, դուն զողջար այս բերդը անոր ձեռքին: (Մատնանիշ ընելով Կամսարական, իշխանը) Ա՛յ, այդ

մարդը, որ հիմա սեցած կեցեր է կուշտդ, այդ մարդն էր, որ սեր- ճուկներուն ձեռքն փախած, քրթրված ու աստանդական, եկավ: Գարկավ օր մը բերդին դարպառը: ամուսինս ընդունեց իր փոքր եղ- բորը պես: Մեր փոքր եղբորը պես կփայլիալիինք: Ահա՛՛ այդ մարդը այսօր մեր հացը տվավ ոտքի տակ, դավաճանեց ասպնշականու- թյունը և քացավ առեղծ մեր բերդին մուռքը: Անիկա՛ պիտի հը- պարտանա, դո՛ւն ինչու կհպարտանաս: Բերդիս գրավումը քու ձեռ- պիտուդ գործը չէ՛. մասողաշ ու անմեղ երեխաները մորթել տալը, հա՛, ասիկա քու ձեռքերիդ գործն է. աստվ կընա՛ս հպարտանալ: **ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆՆԸ** — (Մտալ) Այս բերդը իմ կալվածներու

մեջտեղը ցցված, սուր փուշ մըն էր ափիս մեջ խրված. պետք է նանկի, ժայռի այս ամուր բերդը պետք է իմս ըլլա և ընդմիջու: Եվ ասոր համար պետք չէ՛ մնա այս բերդի վրա ո՛րեւ որիշ պահանջ, ո՛րեւ սրիշ ժառանգ: Ասկի հորը այս բերդը իմս է և միա՛կ ժա- ռանդը իմ դավակներս:

ԻՇԽԱՆՆՈՒՂԻ ԱՆՆԱ — (Նոր բակ մը տեսնողի մը պես, խոր ու երկար շունչ մը ներս կաշելով) Ա՛... դավակներ՝ ու...

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆՆԸ — (Մտան) Այո՛, տիկին:

ԻՇԽԱՆՆՈՒՂԻ ԱՆՆԱ — Հա՛, դուն դավակներ ունիս: Կամ էի... երկու աղա:

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆՆԸ — Այո՛, տիկին, երկու աղա. երկուքն ալ կեցած են ահա՛՛ քու դեմդ: Ա՛ս իմ կրտսերը. ան էր, որ ներս խո- յացավ այսօր առաջինը քու բերդիդ դռնեն: Հայրդ դո՛՛ է թեղմե, Ասո՛՛մ. ազդի՛ս, աչքերս դո՛՛հուժլամը կհետանին քու խիպախ ար- յավիդ: Ա՛ս ալ իմ մեծ տղաս:

ՍԵՊՈՒՂ — Տիկինը թող նկատե, որ հայրս գովատանք շունի ինձի համար: Ես քու բերդիդ դռներեն ներս չեմ խոչացեր մերկ սուրբ ձեռքիս. մտեր եմ ակամա, և ոչինչ չեմ ըրեր, որ քայքայեմ ու արշունեմ քու բույնը:

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆՆԸ — Ես խնայեցի քու առնուժյունդ և ոչինչ չուի: Կալ է՛ թիշ մըն ալ ինքդ խնայես բեզի ու լոնս:

ՍԵՊՈՒՂ — Ես քեզմե այնքա՛ն խնդրեր եմ, հա՛յր, որ չբերես ինձի ո՛չ քու կովին, ո՛չ քու հաղթանակին:

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆՆԸ — Ո՛չ, չեմ թողներ բեզի քու կամբիդ. իմ արշունս պիտի քալե իմ ճամփես:

ԱՊԻՐԱՏ ԻՇԽԱՆՆԸ — Թո՛ղ, իշխա՛ն, մի՛ գայրանար. ամեն բը-

նաժողովուրդուն մեկ չի ըլլար: Ան ալ կուգա քու ճամփեդ, մի՛ վախ-
նար՝ թեև դանդաղ՝ ա՛ն ալ կուգա: (Սեպուճին, մեղմ) Պե՛տք է, որ
գաս, տղա՛ս, պետք է, որ մասնակցիս այս բողոքին. տեսնե՛ս, ապ-
րի՛ս, որ վարժվիս. պետք է վերջապես վարժվիս: Ա՛ս է, որդի՛, աս
է կյանքի մեջ միակ պիտանի բանը, ամենեն անհրաժեշտ բանը այս
կյանքին մեջ, Երթա՛նք, իշխան:

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — Իսկո՛ւյն: Պիտի հասկնաս, տիկի՛ն, որ
քեզի այլևս այս բերդին մեջ թողնելու հնարավորությունը չունիմ:
Ո՛ւր կուզեիր, որ փոխադրեմ քեզի. և ինչպե՛ս կուզեիր, որ վարժիմ
քեզի հետ: Նոր անախորժություններ տալու պատճառ չունիմ: Ըսե՛
ինքո՞ ինչպե՛ս վարժիմ քեզի հետ:

ԻՇԽԱՆՈՒՂԻ ԱՆՆԱ — (Լուռ է ու անշարժ):

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — Խոսե՛, մի՛ քաշվիր: Ըսե՛ ինչ որ կը-
ցանկաս, ինչի որ պետք ունիս:

ԻՇԽԱՆՈՒՂԻ ԱՆՆԱ — Ես այլևս միայն մեկ բանի մը պետք
ունիմ:

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — Խոսե՛:

ԻՇԽԱՆՈՒՂԻ ԱՆՆԱ — Ազատվի՛լ քու ներկայութենեդ:

Եւեթ ու թեթն ընդհանուր իրարանցում մը:

ԱՊԻՐԱՏ ԻՇԽԱՆԸ — (Հանդիմանակա՛ն) Սակայն իշխանը շատ
ողորմած եղավ քեզի հետ:

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — (Քայլ մը ավելի առաջ կուգա և համառ
դիտելով կենց դեմքը) Այդպե՛ս... Կուզեիր ինձի բզիկ-բզիկ ընես,
չէ՞, ու նետա ններուն առջևը կերակուր: Ինձի նայե՛. ես լսեք էի,
որ դուն գեղեցիկ ես. և չէին ստած. բայց ա՛յն, ինչ որ կվառի հի-
մա քու աչքերուդ մեջ, վեր է իմ բոլոր տեսածես: Քոս դեմքդ, մար-
մինդ, կեցվածքդ, քու ամբողջ էությունդ, կըգամ, ատելություն
լարված նետ մըն է ուղղված կրծքիս. և հաճելի՛ է ինձի քոս ատե-
լությունդ: Դուն կոի՛վը կսիրես, աղե՛կ, կսիրեմ ե՛ս ալ. և կըբողո-
նիմ քոս հրավերը: Կուգամ հիմա, ա՛յս վայրկյանիս: Կուզեմ մո-
տե՛ն ճանչնամ քեզի: (Գառնալով մյուսներուն) Վաղը առտու կա-
նուխ, լույսի առաջին ճեղքին հետ ճամփա պիտի իյնանք բոլորս,
որ արևի մուտքին հետ մտնենք Քեսուն: Պատրա՛ստ բոլորդ: Կամ-
սարակա՛ն իշխան, իրավ կըսե այս կինը, շատ մեծ էր ինձի ըրած
ծառայությունդ: Իմ սովորությունս է աշխատանքը վարձատրել իս-

կույն, և հավատարմությունը կաշառել կանխիկ վստահությամբ:
Այս բերդը, որուն դռները դուն բացիր ինձի, իր բոլոր շրջակայքովը
կհանձնեմ քոս վարչությանդ ու քոս խնամքիդ: Գեո շատ երիտա-
սարդ ես, և ամոթ չէ. որ քոս նոր պաշտոնիդ հետ, զույգ մը-խրատ
գնեմ ձեռքդ: Չենդե՛ս երբեք գյուղացին. ա՛ն է, որ կուտա մեզի մեր
հայր ու մեր զինվորը. և իշխաններս շատ պետք ունինք՝ իր հացին
ու իր զինվորին: Իսկ ստորագիր պաշտոնյաներուդ հանդեպ երբեք
չմտնաս կանոնը. Եկարե ինքզ ինչպես պետք է, բայց ապրո՛ւստ
տուր և ուրիշին: Ապրա՛տ իշխան, ոսկին, արծաթը և հավաքված
բոլոր արժեքավոր իրերու փոխադրությունը կվարես դուն ինքզ ան-
ձամբ: Գերիներուն կհետևի Մանվելը: Իսկ հիմա երթանք բանակ՝
վերջին հրահանգները տալու: (Կզիմն դուստ, իր ամբողջ խումբն
ալ կուտեն):

3

Կանայք կեցած են անշարժ, իշխանուհին ալ իր կպարս դիրքո-
վը, մինչև մյուսները կբաշխին:

ԻՇԽԱՆՈՒՂԻ ԱՆՆԱ — (Հանկարծ) Զավա՛կ ունի. զավա՛կ ու-
նի. երկո՛ւս զավակ ունի: (Ո՛ր կենտրոն դեպի դուստ):

ՇԱՂԻՆԵ — (Սյուսերուն տակը աճող առջևը կտեսնով) Մի՛
ընեք, իշխանուհի՛, մի՛ ընեք. այդ անմիտ քայլը մի՛ ընեք:

ԻՇԽԱՆՈՒՂԻ ԱՆՆԱ — Զգե՛, ձգե՛, թող որ տեսնեմ. թող որ
տեսնեմ. երկու զավակ ունի եղբր, երկու կտրիճ. երկու հասուն
կտրիճ. թող որ նայիմ:

ՇԱՂԻՆԵ — Անիծվի՛, ինքն ալ, իր զավակներն ալ: Թո՛ղ այդ
խելազար քայլը. Ի՛նչ օգուտ. ինչո՞ւ նետվիս, ինչո՞ւ մեռնիս. դուն
ալ որ մեռնիս՝ ես Ի՛նչ ընեմ:

ԻՇԽԱՆՈՒՂԻ ԱՆՆԱ — Մեռնի՛մ. ո՛վ ըսավ քեզի: Ինչպե՛ս. մեռ-
նիմ, ալ աղչիկ, ինչպե՛ս մեռնիմ: Չլսեցի՞ր երկո՛ւս զավակ ունի եղբր:
Չտեսա՞ր՝ երկո՛ւս տղա: Մինչև շմեռնին իր երկու տղաքը՝ ալ ինձի
համար մահ չկա, ինձի համար հանգիստ չկա: Իմ ամբողջ հոգիս
այդ միտքն է հիմա, այդ նո՛ր, պայծա՛ռ, երջանի՛կ միտքը: (Հան-
դիտալու) Վկա եղեք, դո՛ւք, տված խոստումիս: Վկա թող ըլլա ալս
հարկը, ուր ես սիրեցի, ուր ես սիրվեցա, ուր հեծեցին ծնունքիս ցա-
վիրը, ուր զավակներուս խայտալը տեսա, ուր զավակներս խեցին
դրկես, տարին սուրբերով կուրծքը պատռելու: Թող վկա ըլլա երդնն

վար նայող լրիվ լուսինը իր աստղերուն հետ, թող վկա ըլլան տված երդումիս: Պետք է մեռնի՛ն իր երկու զավակները, պետք է մեռնի՛ն այդ երկու հասուն կտրիճները: Ամեն մեկ կտրիճը նվեր իմ ամեն մեկ զավկիս: Նվե՛ր ձեզի, իմ մատողջ ձագուկներս, դո՛ւք, որ խոցոտ ու արյունոտ ինկած եք հիմա, ով գիտե, ո՛ր շոր քարին, ո՛ր փշոտ թփին, անթաղ ու անլաց. ու գայլերուն կերս:

ՊԱՌԱՎՈՐ — Հերի՛ք է: Ես վազը կերթամ ինքս, կիջնեմ ձորը, կփնտրեմ, կգանեմ ու իմ ձեռքովս կթաղեմ:

ԻՇԽԱՆՈՒՅԻ ԱՆՆԱ — Հա՛, դու քու ձեռքովդ խնամեցիր, քու գրկիդ մեջ մեծցուցիր. հա՛, դուն իրավունք ունիս. զնա՛, զնա՛, գըտիր ու քու ձեռքովդ տեղավորե հողի գրկին մեջ: Եվ ըսե՛, ըսե՛ իրենց, որ ես առայժմ դեռ չեմ գալու, չեմ պառկելու իրենց քովիկը. կամացուկ մը ըսե՛ իրենց ականջին, որ ես զես գո՛րծ ունիմ: (Հիվանդ ու բարձր ծիծաղով) Հա՛, հա՛, հա՛, կհասկնա՛ս, պատա՛վ, կհասկնա՛ս, ան երկու մա՛նչ ունի, երկու մա՛նչ, երկու հասուն մա՛նչ զավակ...

4

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆՈՒՅԻ — (Հանկարծ ներս մտնելով) Ահա՛ և ե՛ս (Մտնեցող քիկնապահներուն) Կկենաք մուտքին. ներս չթողնե՛ք ոչ որի, ով կուզե ըլլա: Իսկ դուն, տիկի՛ն, հրամայե՛ բերեն ինձի փարչ մը գինի: Գիտեմ՝ կճարվի. հյուրասեր տուն է հայու: (Քարկացտ) Հե՛յ պառավ, շտեցի՛ր ինչ ըսի. փարչ մը գինի ու երկու բաժակ: Վազե՛. մեյ մըն ալ որ ետիս նայիմ, բերած ըլլաս. շարժե հնամաշ ոտքերդ: (Պառավը դուրս): Հոգնած եմ շատ ու ծարավ. ամբողջ օրը ոտքի էի. բայց և այնպես նախ պետք է հոգալ զորքը. ա՛ն է վերջապես, որ կտանի հաղթանակը և կուտա ինձի այս բերդերը: Բավական խոշոր ու կոկիկ շենք է քու ամբողջ, տիկի՛ն. ելի՛է և ծակածուկ շատ ունի. հոգնեցուց ինձի: Եկա, որ հանգչիմ. այս գիշեր քու հարկիդ տակ ես պիտի հանգչիմ, եկա քեզի հյուր. քու հարկիդ տակ ես այս գիշեր քեզի հյուր: (Պառավը գիկն կրեռե) Բերի՛ր: Այգպե՛ս, հիանալի՛. դի՛ր վար: Իսկ ինքզ անհայտացի՛ր անմիջապես, կուզես դունեն, կուզես երդեն, կուզես մտիր գեանին տակը: (Շաղիկներէ) Հեռացի՛ր դուն ալ. հոս մարդ չմնա:

ԻՇԽԱՆՈՒՅԻ ԱՆՆԱ — Կմնաք այստե՛ղ. ոչ որ տեղեն չի շարժի:

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆՈՒՅԻ — (Ուտք տիրաբար առնելով զետիկ) Կո՛ւրս: Եվ բաշեցե՛ք վարագույրները:

ՊԱՌԱՎՈՐ — Իշխա՛ն, վերը Աստված կա...

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆՈՒՅԻ — Որը այս բերդը այսօր հանձնեց ինձի: Հայրե՛, ձեր շուքն անգամ շերեա աչքիս: (Կանայք նեռանալ կուզեն) Վարագույրնե՛րը, ըսի ձեզի:

5

Իշխանը կեսօր քաղմոցին ու կտպսե մինչև վարագույրները կուսկլին: Իշխանուհին կեցած է իր տեղը:

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆՈՒՅԻ — Տիկի՛ն, վայել չէ քեզի, որ կենաս այդպէս իմ դիմա: Գիցո՛ւք և պարտված, դիցո՛ւք և կատաղած, բայց վըտաս չունի, եկո՛ւք քովս, եկո՛ւք նստե: Չե՛ս ուղեր: Եվ ի՛նչ կմտանես այդպես համառ, այդպես անշարժ: Գուցե կխորհիս ամուսինդ: Վրայեն արդեն գրեթե ամբողջ օր մըն է անցեր, ա՛յ կին, միթե զես կ'հիշե՛ս: (Լուրջ) Մոմի մը բոց էր, կվառեր, փշեցիր անցավ: Եթե կուզես նորեն վառես կյանքիդ մոմը, բե՛ր կայծքարը ու ա՛մա՛ւր գարկ երկաթին. պետք է նո՛ր կայծ, որ վառվի մոմդ նոր բոցով: (Բաժակները կլեցնեն) Ըսիր՝ կտես ինձի: Եթե իրավ որ կատես ինձի՛՝ վերցնո՛ւք այս բաժակը, խմե՛ կենացս, խմե՛՛ մինչև հասակը ու այնպես ատե՛. անիժե ինձի գինին շրթունքիդ. որովհետեւ ես կսիրեմ քու առելութունդ, ինչպես որ կսիրեմ քու այս գինիդ. գինին ալ արդեն խաղողի ասելութունն է, որթի հավաքած ետքն ու զայրույթը: Ա՛ն, խմե՛:

Կինը ընդհատ շարժումով մը ետ կիրե տնոր ձեռքը. բաժակը կիկա ու կքափի: Իշխանը ծայտուե կնայի պաի մը անթաղը կնռ աչքերուն:

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆՈՒՅԻ — Քանի որ դուն չես ուզեր, լա՛վ, ևս ալ չեմ ուզեր: (Եւ բաժակն ալ կղեն վար): Այսօր դո՛ւն եղիր իմ ամբողջ գինիս. թող որ քու շրթունքներեկ խմեմ իմ գինիս: (Կուզե կուսկլ կլինը):

ԻՇԽԱՆՈՒՅԻ ԱՆՆԱ — (Փոքրիկ դաճակ մը դուրս բաշելով նա-

գրտախին ծալիբեհն) Չմտոտենա՛ս, չի՛ գաս. քայլ մը որ առնես՝ կը-
զարնե՛մ:

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — Վա՛յ, այդպես է բռնը...

Կանգ կառնե, և կարծես ետ քաշվիլ կուպե. հանկարծ կցառկե
կնոջ վրա. կրուն ամուր անոր երկու դաստակներեն ու կշանա դա-
նակը ազատելու:

ԻՇԽԱՆՈՒՇԻ ԱՆՆԱ — (Շնչառ) Չե՛մ տար, չե՛մ տար. թեա ալ
կոտրես՝ չե՛մ տար...

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — (Դանակը ձեռք նզելով) Ա՛խ, դո՛ւն. սա
վազրի ձագին նայեցեք...

Առանց կինը գրկեն բաց թողնելու, մեկ ձեռքովը գանակը
կբարձրացնե վեր օդին մեջ, մյուսով կեսգեհեռե իրեն կռեղմե կինը
անոր գլխադիր ջանքերուն հակառակ, և աչքերը զամառ անոր աչքե-
րուն՝ շրթունքներովը կհարի անոր շրթունքին: Հանկարծ կթողնե ու
կքաշվի քայլ մը ետ: Կինը դողդոջուն կհենվի սյունին:

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — (Կկտրե դանակը) Նախ այս խաղալիքը
Նեախը մեկզի: Երկրորդ ալ, գիտցի՛ր, այդ տեսակ երեխայական
բաներով ինձի արգիլել չես կրնար: Քու դիմազորութունդ ալվելի
տենչալի կգարձնե քեզի: Եվ որպեսզի ալվելի լավ դիմազորես՝ հիշե՛,
որ ես այսօր սպաններ եմ քու ամուսինդ, մեջտեղեն վերցուցեր եմ
քու դավակներդ, ցրվեր, զարկեր ու գերեր եմ զորքերդ, խլեր եմ
բերդի, մտեր եմ տունդ: Եվ այս բոլոր մահերուն, ալվերներուն ու
հափշտակութեան վրա, ինչպես փափուկ անկողնի մը վրա, փուր
եմ իմ ցանկութեան սավանը, որուն մեջ այս գիշեր պիտի պառ-
կիմ քեզի հետ: Եվ հենց քու այս հարկիդ տակ, ուր դուն պառկեր
ես քու մարդուդ հետ, ուր դուն զավակներ ես ծներ քու մարդուդ,
ու դուն...

Իշխանուհին քիչ-քիչ կսահի սյունն ի վար ու կինա գետին
նվազած: Իշխանը ակնթարթ մը կմտա սառած: Արագ կվերցնե գի-
նին բաժակը ու կխոսի կնոջ գլուխը առնելով իր թևերուն մեջ:

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — Այս մեկը իզուր էր. բոլորովին իզուր.
և քու դերիդ անհարմար. բոլորովին ալվերդ: Միենս՛ւյն է, ես իմ

գրկես բաց չեմ թողներ քեզի: Խմե՛, խմե՛ ումայ մը, որ ուշքի գաս
խմե՛, որ արյունդ շարժվի: Խմե՛, խմե՛ կըսեմ քեզի, խմե՛...

Տեսարանը հանդարտ կփակվի:

Ե Ր Կ Ր Ո Ր Գ Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն

ՔԵՍՈՒՆԻ ԲՆԳԻՆ ՄԵՋ ԲԱԿ ՄԸ. ՏԻԿՆՈՋ ԲԱԺԻՆԸ

Գետինը սալահատակ. ճակատը պարիսպի կտորի մը քիվե,
խորքը լեռնալիս տեսարան: Չախ կողմը մեկ երկու ուռք սանդուղով
բնակարանին մուտքն է: Աջ կողմը, դեպի խորքը, անցք մը, որ բա-
կի սյուն բաժանմունքները կաանի:

Բակին մջտեղը ամպլուսանի թեք դիրքով. տակը գորգ, գա-
նախրակ, մեկ երկու աթոռ, մեկուն վրա ձեռագործի իրեր:

1

Ամպլուսանին տակ բույսած է Քեռուսի տիկինը՝ իշխանուհի
Սոֆիա. նիկար ու չոր, մոտ քառասունի, խնամքով և խոսվածքը
բարձրեն: Շատ երկար ու նեղ կուտվածք մը ունի ձեռքը, որ կբանի
և սրուն բանված մուսը ինկած է գետին:

Չեքի աշխատանք ունի նաև դեմը նուսած իր սենեկապետու-
հին՝ Իրինա, 35-ը անց, նույնպես չոր ու նիկար. շրթունքները պինդ
սեղմած, ու սուր ժայլո մը միշտ դեմքին:

Քիչ մը ավելի հեռուն ու բոլորովին մեկուսի փայտե բիկնաթո-
սի մը բարձերուն մեջ խրված կնիրե Անդրոնիկոս, հասուն սարկեթ
մարդ մը, ցքնցառ մորուքով ու բոլորովին ձաղաս:

Երեքն ալ հույն են:

ԻՇԽԱՆՈՒՇԻ ՍՈՑԻՍ — ...Այն տարին հայրս կապրեր Կեստ-
րիա. խառն օրեր էին, ինքն անձամբ պետք է հոն ըլլար. բսենք՝ ա-
սիկա միշտ սիրած է ուսքին մեկը միշտ իր կալվածներուն վրա:
Իսկ մենք մնացինք Բյուզանդիա, և կհրավիրվեինք պալատական
բույսը նշանավոր հանդեսներուն: Եվ ի՛նչ հանդես. շքեղութունը
հոն պիտի տեսնեիր. վարժո՛ւնքը, հաղո՛ւտը, հարստութի՛ւնն,

զորք ու փա՛ռք: Ո՛ւհ, Աստված իմ, հոս ի՛նչ կյանք է որս խոսիլ մը չգիտեն, շարժիլ մը չգիտեն:

ԻՐԻՆԱ — Վըրանուն հազուադր որ ըսես՝ միշ-մեկ մաշված սոսորակ:

ՍՈՑԻԱ — Ի՛նչ կըսես: Հա՛, Հայրս, որ վերադարձավ ու պալատը պիտի ներկայանայ: Ինձի հետը տարավ: Խոնարհեցանք թե չէ՛ կայսրը խնդաց. «Քաշվեցիր, ըսավ, քու Կեսարիան ու թագավորիդ մոռցար: Հայրս շտկվեցավ ու պալատիսանեց, «Կեսարիա էի, Կեսարիան էի. Կեսարիային կուգամ, Կեսարիա կուգամ»:

ԻՐԻՆԱ — Մ՛խ, ի՛նչ լավ է ըսերս Ուրիշ է մեր լեզուն ալ, մեր ըսվածքն ալ: Այս բարբարոսներու լեզուն կոպիտ, մարդը կոպիտ, կյանքը կոպիտ, նա՛, դիմացի քարերուն պես, բոլորն ալ կոշտ ու անտաշ:

ՍՈՑԻԱ — Մե՛նք աբ քարացանք այս քարեկունն մեջ, վաչրենացանք:

ԻՐԻՆԱ — Հապա՛, ատ է իմ ըսածս ալ:

ՍՈՑԻԱ — Է՛, ինչ ընենք, քանի որ այդպես կզահանըն պետության բարձր շահերը: Չմոռնա՛նք, այս հողերը ես եմ, որ կապած կզահան կայսեր գահին: Քետունի իշխանը պետքի մարդ է. և վերջապես ուժեղ մարդ է:

ԻՐԻՆԱ — Անտարակի՛ւյս: Բայց կատա՛կ է, շուտով երկու տարի պիտի ըլլա. այս անձա՛յր ու անհատն՛ամ սարերուն գազաթը:

ՍՈՑԻԱ — Ես, իհարկե, կգերագասեի իմ Բլուզանդիոնի այրի կնոջ կյանքս, բայց... ինչպես ըսի, ամենեն առաջ: պետության շահերը: Թե չէ ութը տարի: ապրե՛ր էի այցի, ալ ի՛նչ կարիք կար: Քիչ մըն ալ բախտը, այն ամառը Կեսարիա էի, միևնա՛կ էի. իշխանը, որ եկավ ինդրեց, ձեռքս. հայրս ալ խոսեց, համոզեց. եղա՛վ՛ս վերջապե՛ս, ճակտի գիր:

ԱՆԳՐՈՆԻԿՈՍ — (Ձեռներն ու ոտները ձիգ տալով կկառույլի իր արտին մեջ) Այո՛, ճակտի՛ գիր...:

ՍՈՑԻԱ — (Արևամարհոտ) Ի՛նչ հազվադրուտ բան. արթընցե՛ր ես, ինչպես կերեա:

ԱՆԳՐՈՆԻԿՈՍ — Թեև դուն դեռ չե՛ս վերջացուցեր, ինչպես կերեա:

ՍՈՑԻԱ — Ի՛նչը չեմ վերջացուցեր:

ԱՆԳՐՈՆԻԿՈՍ — Հավիտենականության պատմությունը:

ՍՈՑԻԱ — Ի՛նչ կրան:
ԱՆԳՐՈՆԻԿՈՍ — (Ուռի ելլելով և շարժանցուցած շարժուն-ներով) Սկսելով աղբիկությանը շրջանեն, կամաց մը քովելով առաջին ամուսնությանը շրջանին և այրիությանը շրջանին ճի՛շտ մեջտեղովը դեպի երկրորդ ամուսնությանը շրջանը:

ՍՈՑԻԱ — Կինդրեի՛ լեզուդ քիչիկ մը քաշես բեզի, սիրելի մորեղբայրս:

ԱՆԳՐՈՆԻԿՈՍ — Երկար լեզվի առաքինությունը չէ՛ տվեր Աստված ինձի, սիրելի քեռաղջիկս: Այդ կողմեն ո՛վ կրնա մրցել բեզի հետ:

ՍՈՑԻԱ — Որովհետև երկար քնանալու առաքինությունն է տվեր բեզի Աստված: Թոստովանե՛, որ հող արդեն ոչ որ մրցիլ չի՛ կրնար բեզի հետ: Ո՛ր աթոռին որ նստիս՝ քունդ կտանի:

ԱՆԳՐՈՆԻԿՈՍ — Ատիկա իմ հողեդ ոչխոս է: Սովորաբար կրաշվին վանք ու անապատ, լեռներուն ծերպերը, ժայռերուն խոռչները, որպեսզի ազատվին այս անմիտ ու հանցավոր կյանքի շփումեն: Ատոնք բոլորը սուրբ մարդիկ են, իհարկե, բայց խելոք ժարդիկ չեն: Եթե իրենց սրբության շափ խելոք ըլլային, կհետևեին իմ օրինակիս: Այս անիմաստ կյանքեն փախչի՛ւ կուզես, այս սնտոի աշխարհքեն կտրվի՛ւ կուզես, քրոջդ աղբիկան անվերջանալի կենսագրութենեն ազատվի՛ւ կուզես, թաղվե՛ աթոռիդ մեջ, զուովդ դի՛ր կողքի շր բարձին ու մտի՛ր փառավոր աշխարհքը: Սա միևնույն ժամանակ կզառնա նաև նախնական մարդանք մը մեր հանդերձալ կյանքի-ճամփորդության համար: Ար մը մեր ամենաուղղափառ եկեղեցին պիտի զնահատե իմ ճղնությունս և պիտի դաս ինձի Վարք Սրբոց»-ին մեջ ստրբերուն կարգը. «Սուրբն Անդրոնիկոս, որ ի Ձեռուն, ի հաթոռին նահատակվեցավ»:

ՍՈՑԻԱ — Ա՛խ, Աստված իմ, հայրս ալ մարդ դրավ հետս, որ ի՛չ է, օտարության մեջ միևնա՛կ ըլլամ:

ԱՆԳՐՈՆԻԿՈՍ — Ապինքն անիրավ ըլլանք հորդ մեկ կտորին դեմ: Հայրդ չէր, որ ինձի դրավ քեզի հետ ու զրկեց հոս, այլ հորդ միայն մեկ կտորը, թեև, իրա՛վ է, իր ամենեն վարեդ կտորը: Ըսել կուզեմ՝ իմ սիրելի քեռայրիս կծծիությունը: Որովհետև ես ու իմ բերանս, ինչքան ալ որ սուրբ ըլլանք ու Վարք Սրբոց»-ի արժանի, բայց և այնպես մարդ մըն ենք ու բերան մը, որ պետք է կերակրել: Անգամ մը բախտը այնպես է տնօրիներ, որ քու մայրիկիդ բերած

օժիտին մեջ իմ ընդհանուր ալ կար պատահաբար: Եվ քանի որ հին ու որք ազգականի մը ավելորդ բերանը դեռ միշտ պետք է կերակրելի, թող քիչ մըն ալ կերակրվի նոր ազգականի մը շտեմարաններեն: Ինչպես կտեսնես, հայրիկիդ տրամարանությունը ուժեղ է: Ուրե՛մն, Քեսուհի տիրուհին արդյոք կրնա՞ ըսել ինձի՞ ինչ ունիք այս իրիկուն ընթրիքին:

ՍՈՖԻԱ — Հանգիստ ձգե՛ ինձի:

ԻՐԻՆԱ — Դժբախտաբար, տիա՛ր Անդրանիկոս, քու ուղած ձուկդ այսօր չեն ճարած:

ԱՆԴՐՈՆԻԿՈՍ — Ալ ինչո՞ւ համար է ուրեմն այս ահագին զղյակը, ինչո՞ւ համար են այսքան մարդիկը, ինչո՞ւ համար են մեր բոլոր հրամանները, եթէ մարդ սրտին ուղած ձուկն անգամ ուտել չի կրնար: Կմնա նորեն միակ մխիթարությունը. ապավինիմ անտոխս գիրկը: (Կտեղավորվի իր նախորդ տեղը իր նախորդ դիրքով):

2

Տուն սանդուղներեն ծանր կիշնե իշխանուհի Աննա:

ՍՈՖԻԱ — (Խիստ պաշտանակաւ) Իշխանուհի՛ Աննա, հարկազրկած եմ նկատելու, որ նորեն ուշացար:

ԱՆՆԱ — Կնեքե իշխանուհին. կարծեմ եկած եմ ճիշտ ժամանակին:

ՍՈՖԻԱ — (Գրգռված) Հիմա դո՞ւն պիտի սորվեցնես ինձի պալատական կարգերը: Շքախումբիս պատկանող տիկինը պետք է շուրջս ըլլա՞ իրիկվան կոշնակները դարկին թե չէ: Եվ պետք է մնա ծառայությունս կա՛մ մինչև ընթրիք, կա՛մ մինչև անկողին, նայելով թե մեծ իշխանը միասին կընթրե, թե ոչ: Այսպես է և կայսերական պալատին մեջ: Խնդրե՛մ, կատարես ինչ որ քեզմէ կպահանջվի և միաբեղ հանես քու ինկած բերդիդ քամիները: Հոս Քեսուն է, և ես՝ տիրուհիդ: Հուսա՛մ՝ կրկնել չես տար:

ԱՆՆԱ — Կշանամ, իշխանուհի՛:

ՍՈՖԻԱ — Եվ վայելությունը կպահանջե, որ ինձի ազգայն կործ շանվանես: «Իշխանուհի՛»: Քեզի պես ինկած բերդի մը իշխանուհին ալ «իշխանուհի», և ե՞ս ալ «իշխանուհի»:

ԱՆՆԱ — Նեքե՛, մե՛ծ իշխանուհի, կվարժվիմ:

ՍՈՖԻԱ — Այո՛, այո՛. ուշ դիր: Եվ ավելի լավ է, որ անվանես ինձի բոլորովին լրիվ. «Մեծ իշխանուհի և սերաստե»: Ես ու հայրս այնքան աշխատեցանք, որ մեծ իշխանը զանա սերաստու: Բյուզանդական արքունիքը երբ ախողոս մը կուտա, անոր համար կուտա, որ գործածվի և որ ամենքը իմանան թե մեծ իշխանը սիրելին է ու շնորհակալը բյուզանդական կայսեր:

ԱՆՆԱ — Կըմբոնե՛մ, մեծ իշխանուհի:

ԱՆԴՐՈՆԻԿՈՍ — Այնպես որ այս տան մեջ մնաց հիմա միայն մեկ բան մը, որ դեռ ոչ օք չէ ըմբռնած:

ՍՈՖԻԱ — Ըսածդ ի՞նչ է նորեն:

ԱՆԴՐՈՆԻԿՈՍ — Թե ի՞նչ է մեր ընթրիքը այս իրիկուն:

ՍՈՖԻԱ — Տիա՛ր Անդրանիկոս, ինչդրե՛մ, շմոռնաս լըջուվյունը, երբ ես կայսեր մասին կխոսիմ:

ԱՆԴՐՈՆԻԿՈՍ — Ո՛րն է անլուրջը, մեծ իշխանուհի և սերաստե:

ՍՈՖԻԱ — Երբ առաջիկա անգամ նորեն անցնելու ըլլամ Բյուզանդիա, անպատճառ մեր «սերաստու» ախողոսը վերածել պիտի տամ «Պան-սերաստուի», կամ, ավելի հնչուն է, չէ՞՞ Իրինա՛, «Պրոզո-սերաստու»:

ԻՐԻՆԱ — (Փորձելով) «Մեծ իշխան և Պրոզո-սերաստու. Մե՛ծ իշխանուհի և Պրոզո-սերաստե»: Ա՛խ, ի՞նչ արկի, անճամեմատ ավելի աղնիվ է ու հնչուն: Ա՛խ, ի՞նչ կեղեցիկ լեզու է մեր լեզուն:

ՍՈՖԻԱ — (Խորհրդավոր) Մանավանդ որ մինչև այն ժամանակ մեր իշխանությունս ստճանները բիշիվ մը ավելի լայնացած կըլլան և ախողոսն ալ ավելի արդար:

ԻՐԻՆԱ — (Փպտուն) Նոր բա՛ն:

ՍՈՖԻԱ — Համբերություն՛ւն: Գիտես, որ գործը կատարելու առաջ՝ խոսիլը չեմ սիրեր: Սրագիրներ կան: Գրած եմ պալատ. զերած եմ և Տարսնի Օշինին. ան կայսեր հավատարիմ մարդ է: Քեզի ըսեր եմ, Իրինա, պետք է մարբեմ սա անհավատ լատիները մեջևեղեն. և առոր համար պետք է հենվիլ սուլթաններուն. տալիկա իմ քաղաքականությունս հիմքն է: Տանիլ չեմ կրնար այդ լատիներուն ձեռք, եկեղեցին, մեծամտությունը. զգվելի են ինձի. ի՞նչ գործ ունին արեւելքի մեր հողերուն վրա: Եկան սուրբ հոգերը ազա-

տելու՞, թե սուրբ հողերը հափշտակելու Պետք է խուզել անոնց պոչը. պետք է խուզել անոնց անհավատ պոչը:

ԻՐԻՆԱ — (Ուաֆի ելլելով) Մեծ իշխանը, տիրուհի՛: (Ամենք կելլեն ուաֆի):

3

Չախի խորքեն կմտնե Քեսունի իշխանը:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Բարև՛ բոլորին:

ՍՈՑԻԱ — Սա ե՞րբ ես եկեք, որ ինձի չըսին:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Ճիշտ այս վաչրկյանիս ձիես վար իշա:

ՍՈՑԻԱ — Շաբաթներով երեսդ շննք տեսներ:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Ջբաղմո՞ւնք, տիկի՛ն: Հապա քեզի պատկերացո՞ւր մապան բերդը, Քերծը, Սևատ, Հարթուն, Համաուր, Կարկառ, ԲԼը-դուս, Քուրեր. մեկը ո՞ւր, մյուսը ո՞ւր. և այս բոլորը քանի՞ օրվան մեջ: Ե՞րբ էր՞ դնացի. կիրակի՞, չէ՞, երկուշաբթի՞: Հազար մարդ, հազար գործ, հազար տեղ: Կրնաս՝ աչքի թո՞ղ, աչքդ կհանեն: Ե-րեք հատ արարական նծույզ եմ բերեր, սքանչելի:

ՍՈՑԻԱ — Իրա՞վ: Ո՞ւր է, վա՞րն են:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Ատոմի հետ. կհասնին շուտով:

ՍՈՑԻԱ — Ուրեմն տղա՞քդ ալ հետդ էին:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Տղա՞քս: Աչսինքն Ատո՞մը: Ան մյուսի անունը, խնդրեմ, ինձի չի տաս. քանի կերթա անհամ կզաննա: Եթե Ատո-ված հատուկ ստեղծել ուզեր մեկը, որ ամեն բանի մեջ իմ ուղա-ծիս ճիշտ հակառակը ըլլար, ահա՛ ատկե ավելի լավը ստեղծել չէր կրնար: Անիկա պետք է կնիկ ծնած ըլլար, կնիկ. զարմանալի խա-ղեր ունի բնությունը: Իսկ դո՞ւն, իշխանուհի՛ Աննա, վարժվեցա՞ր բերդիս: Սովբեցա՞ր քիչ մը նոր կյանքիդ ու նոր պայմաններուդ: Հսելու բան մը չտեսի՞ս ինձի:

ԱՆՆԱ — Շնորհակա՞լ եմ, իշխան՝ Վասիլ:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Լա՞վ է, լա՞վ, մի՛ վախնար, կրացվի հոգիդ: Հոգի բովածը սովորություն է, ինչ բանի որ մարդս վարժվի. իսկ մար-դըս կվարժվի ամեն վիճակի: Ի՞նչ օրեր եմ անցուցեր, ի՞նչ վիճակ-ներ: Իսկ ուրիշ նոր ոչինչ չկա՞ կնիկներուդ աշխարհին մեջ:

ՍՈՑԻԱ — Կնիկներուս աշխարհին մեջ նորություն կա՞, եվ բո-լոր ենթադրություններս արդարանալու վրա են:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Աչսի՞նքն:

ՍՈՑԻԱ — Նամա՛կ եմ ստացեր:

ԻՇԽԱՆՆԸ — (Անաարբե) Հա՞, նորե՞ն:

ՍՈՑԻԱ — Իշխանուհի՛... (Գրգռված) Ինկա՛ծ բերդի իշխանու-հի, շե՛ս լսեր, ո՞ւր է ուշքդ: Ներսը, սնդուկիս վրա նամակ մը կա, պալատական կապույտ կնիքով...

ԻՇԽԱՆՆԸ — (Խիստ կարուկ) Չէ՛, չէ՛, չուզե՛ր, թո՞ղ:

ՍՈՑԻԱ — Կարևոր բան է, Քեսունի՛ տեր:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Ո՞վ կկասկածի, ինչպես մի՛շտ:

ՍՈՑԻԱ — (Բարկուրյունը զսպելու ջանքով) Ինկա՛ծ՝ բերդի իշխանուհի, ե՛տ եկուր: Քեսունի տերը հակառակ է իմ համակնե-րուս:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Հակառա՞կ, ս՞վ ըսավ քեզի: Ընդհակառակը. հիա-նալի զբաղմունք է. զրե՛ ու ստացի՛ր ինչքան սիրտդ ուզենա, թուր-բերեն ա՛ռ, լատիներուն տո՛ւր, լատիներեն ա՛ռ, թուրքերուն տո՛ւր. միարապ ամանեն դատարկ ամանը, դատարկ ամանեն պա-րապ ամանը: Միայն, ի սեր Աստծո՛ւ, խնայե՛, մի՛ կարգար ինձի:

ՍՈՑԻԱ — Սակայն, Քեսունի տեր, կայսերական պալատի...

ԻՇԽԱՆՆԸ — Թո՞ղ, սիրելի՛ս, քանի անգամ ըսեր եմ քեզի: Կնկա բազաբականութենեն ես բան չեմ հասկնար, չեմ ալ ուզեր հասկնալ և տանել չե՛մ կրնար: Ի՞նչ ընեմ, տիկի՛ն, ասիկա ալ իմ բաղաբականությունս:

ԱՆԴՐՈՆԻԿՈՍ — (Իր արողին խորհեն) Եվ ի՛մ բաղաբակա-նությունս:

ԻՇԽԱՆՆԸ — (Փնտրելով) Ըհը՛. չէի տեսեր. բարի լա՛ւյս. ի՞նչ բանի ևս հոդ:

ԱՆԴՐՈՆԻԿՈՍ — Ինչպե՛ս ըսեմ, Քեսունի՛ տեր, որ կարճ ըլ-լա՞ կխորհեի՞:

ՍՈՑԻԱ — Թե այս իրիկուն ընթրիքին ի՞նչ պիտի ուտենք: Ա-հա՛ և ձեր նշանավոր էրիկ-մարդիկդ:

ԻՇԽԱՆՆԸ — (Քարճը ծիծաղելով) Հա՞:

ԱՆԴՐՈՆԻԿՈՍ — Երբ կանայք բաղաբականությամբ կզբաղին՝ մեզի կմնա խոհանոցը: Կարծեմ, ատ ալ կարևոր հարց է:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Եվ շափազանց կարևոր: Ուտե՛լը, օ՞...

ԱՏՈՄ — (Ներս ևնովելով խորհեն, ոգևորված) Կրակի կտոր է, հա՛յր, ա՛ն, ճերմակ նիշովը գավակին. հաղիվ սանձերը կզբսպեի: Ան ի՛մս է, հա՛յր, չե՛մ տար ոչ որի: Բայց տեսնելու՛ է բան է, քայլքը, կեցվածքը, մարմինը...

ՍՈՖԻԱ — (Հպարտ) Հա՛, ձի ըսվածը աղնվական կենդանի է: Կարելի՞ է՝ Երթանք նայինք:

ԻՇԽԱՆԵԼ — Ինչո՞ւ չէ:

ԱՏՈՄ — Հապա՛, հապա՛. ամե՛նքդ:

ՍՈՖԻԱ — (Պաշտօնական) Ով կուզե՛ կրնա միասին գալ:

Բնքն ու իշխանը առաջ կանցնին. Իրիան ու Անդրանիկոսը անոնց ետևեն: Ատոմ ետ քաշված կեցած է մյուսներուն ճամփա տարու համար: Իշխանուհի Աննա ցուցադիր կերպով և ծանր կուղովի դեպի բնակարանին սանդուղները:

ԱՏՈՄ — Իշխանուհի Աննան չէ՞ դալու:

ԱՆՆԱ — Ո՛չ, Ասո՛մ իշխան:

ԱՏՈՄ — (Կոտորված) Ափսո՛ս:

ԱՆՆԱ — (Հանկարծ կիենա, կդառնա ետ, խոր ու տախ նայված մը կտեսնե աղուն) Իրա՞վ... (Ու քաշող ժպիտով մը հանկարծ նորեն կդառնա ու կենավի սանդուղներեն վեր):

ԱՏՈՄ — (Նախ կեցած է իր աեղը գամվածի պես, մեկեն բուռն շարժում մը կընե դեպի սանդուղները անօր ետևեն. բայց կգսպե, կնայի աչ ու ձախ մոլորվածի պես, և դանդաղ, մտածկոտ քայլերով կերթա դուրս մյուսներուն ետևեն):

Պահ մը անտարանը պարապ է:

Սանդուղներեն կգուշայթամբ ետ կուգա իշխանուհի Աննան, աչքերն ու քայլերը մեկնողներուն կողմը, բռունցքները սեղմած ու դեմքին կատաղի արտահայտություն մը: Մեշտեղը կանգ կառնե, լարումը կթուլնա, կամաց մը կնստի, գլուխը կկախե ու կհառաչե:

ԱՆՆԱ. ԻՇԽԱՆՈՒԶԻՆ — Ա՛խ, Աստված իմ...:

Խորյակն որոնող հարացքով կմանե իշխանին մեծ տղան, հուշիկ լանի մը բայ կընե դեպի կինը ու կանգ կառնե:

ՍԵՊՈՒԷ — (Խորին կարեկցությամբ) Աննա՛ իշխանուհի:

ԱՆՆԱ — (Կցնցվի, գլուխը նպարտ կբարձրացնե և դեմքի բուրովին փոխված արտահայտությամբ, հանգիստ ու անտարբեր, կլսուկա խոսողի կողմը):

ՍԵՊՈՒԷ — Դեռ միշտ սիրտդ շարդված, և հոգիդ կտառապի:

ԱՆՆԱ — Ո՛չ, Սեպո՛ւհ իշխան: Կյանք է, օր մը շեն, օր մը ձուխորդի եվ ի՛նչ բան է որ հոգին: Զգիտե՛ս, քեզի չե՛ն սովորեցուցեր. ինձի սովորեցուցին: Հոգի ըսածդ սովորություն է, ինչ բանի որ մարդս կվարժվի: Իսկ մարդս կվարժվի ամեն բանի: Ուրեմն, ի՛նչ կարիք կա տառապելու:

ՍԵՊՈՒԷ — Բայց դուն կտառապիս, Աննա՛ իշխանուհի. ես գիտեմ, ես կզգամ, և կտառապիս քեզի տեսած առաջին վայրկյանես, բու հարկիդ տակը:

ԱՆՆԱ — Հայրդ նոր նժույգներ է բերեր. ինչո՞ւ չես երթաք նայելու:

ՍԵՊՈՒԷ — Տես հեռունե՛ անոնք կիջնեին ախոսները, տեսա դուն չկես անոնց մեջ. շտապեցի հաս, դուցե քեզի հանդիպիմ: Զե՛ս սխալած:

ԱՆՆԱ — Բա՛ն ունիս ըտելու:

ՍԵՊՈՒԷ — Ո՛չ, Մասնավոր ոչինչ: Այսինքն... ինչպես ըսեմ: Սիրանկ եմ, Աննա՛ իշխանուհի, բուրբովին միևնույն: Բուրբ շուրջս երգեները ուրիշ տեսակի են, ես՝ ուրիշ տեսակի: Կմտածեմ, երկի, ես եմ վատը. բայց մա՛յրս. հապա մա՛յրս. անիկա վատ ըլլալ չէր կրնար. ան հրեշտակ մըն էր երկինքեն իշած, և հրեշտակի մը պես էլով երկինք: Կմտածեմ, եթե ես անպետք մարդ մըն եմ, ինչպես հայրս կբուս, և եթե իմ բուրբ մտածածս ու զգացածս սխալ է, հապա ինչո՞ւ մայրս ինձի կսիրեր: Ա՛խ, մայրս ինձի շատ կսիրեր. Աննա՛ իշխանուհի: Եվ ինչո՞ւ համար անիկա ալ այնպես կտառապեր. ինչո՞ւ համար կտառապիս դուն: Մի՛ ծածկեր, ես կտեսնեմ, դուն ալ միշտ մորս պես ես: Միթե չե՛ս զգար, քանի դուն այս բերդն ես եկեր, ես կպտտիմ քու շորս գիգ: Գիտե՛մ, որ դուն պիտի հասկնաս ինձի: Եթե գիտնաս ինչպե՛ս օտար մըն եմ այստեղ: Եվ հոս ինչ որ կբուս, ինչ որ կընեն, ինչ որ կուզեն, կարծես ամե՛նք, ամե՛նք

կուգա ու իմ խղճիս վրա կնստի Զէ՞ որ անգութ ու անիրավ բաներ են ամենը, ինչ որ հոս կրենն, ինչ որ հոս կուզեն Գրտե՞ս ինչ է այս ամբողջին հին անունը:

ԱննԱ.— Քեսունի՞: Ի՞նչ է:

ՍԵՊՈՒՆ — Անզղներու բույն:

ԱննԱ.— Իրա՞վ:

ՍԵՊՈՒՆ — Ա՛յ, նայե՛, ա՛ն, վե՛րքի, ամենեն բարձրի աշտարակը. հիմա անպետք է, կիսավեր. շա՛տ առաջ իսկապես բերդը այդ մասն է եղած. հիմա լքված է, կիսափուլ և լիցուն է անզղներով, կվխտան: Եվ ժամանակ մը հանցավորները այդ աշտարակեն ողջողջ ֆիլիսին եղեր, որ անզղները կտոր-կտոր փրցնեն կենդանի միսերը և ուտեն. եթե այդ մարդ է՝ ոտքերեն, եթե կին է՝ մազերեն:

ԱննԱ.— Կինե՛ր ալ Ի՞նչ սարսափելի բան է:

ՍԵՊՈՒՆ — Կրսեն՝ երկուքը արդեն կախված է, Աստված ազատե երրորդին:

ԱննԱ.— Երրո՞րդը... (Մտածկաւ) Ուրեմն երրո՞րդը...

ՍԵՊՈՒՆ — Ինչպե՞ս:

ԱննԱ.— Ըսել կուզեմ՝ կուգա ինչ որ դալու է: Բայց սարսափելի է:

ՍԵՊՈՒՆ — Զէ՛: Ա՛յ, ատիկա է հիմա մտեր գլուխս, թե մե՛նք ալ այս բերդին մեջ այդ տեսակ անզղներ ենք: Չա՛րկ կը տուցող, փրցո՛ւր, խլե՛ ու լափե՛, կտոր մը ստոր մարմինեն, կտոր մը անոր, անվերջ: Աչքս բացած օրեն ատիկա եմ տեսեր. այս ամբողջ ինդարձակ իշխանութունը հայրս կազմեր է իմ աչքիս առջևը, կտցելով, հափշտակելով. երբեմն բռնի՛, երբեմն խաբուսթուն, հո՛ս սպառնալիք, հո՛ն դարան: Ա՛յ, դեռ երկու տարի շկա ստացանք հույներեն ամբողջ Չահան գավառը շոնի ամբողջին հետ, իբրև թե օփառ մայրացուիս. ի՞նչ օփառ, կրնայի՞ն շի տալ: Քու ամբողջ ինքզ զիտես: Ռապանը, Բերդուսը լատիններին ենք խլեր, մեկ երկու հատը թուրքերին, իսկ Համսուրը, Կարկառը և քանի մը ավելի մանրերը առեր ենք մեզի նման այս կողմերը նոր հաստատվող հայ իշխաններին: Եվ ամեն անգամ ինչքա՞ն արյուն ու սպանութուն, ինչքա՞ն հափշտակութուն: Եվ ինչքան ալ դեռ կա առջևիս Դեռ ամենեն խոշորը մեր առջևն է. երեի շուտով կսկսինք մեծ կոիվը թորոս իշխանի հետ:

ԱննԱ.— Թորո՞ս. չէ՞ որ ձեր դաշնակիցն է:

ՍԵՊՈՒՆ — Դաշնակի՞ց: Այո՛: Ի՞նչ բնենք: Ի՞նչ միամիտ ես երեք տարի է հորս ցերեկվան մտածմունքն է ատիկա ու գիշերվան երազը. թեև, իհարկե, ծածուկ կազակի:

ԱննԱ.— Անարգափայի՞, Սիսի՞, Վահկա՞ տերը:

ՍԵՊՈՒՆ — Այո՛, այո՛: Հա՛յ մարդ, լա՛վ մարդ, և՛ դաշնակից, և՛ բարեկամ, գրեթե ազգական: Աստված իմ, որ կմտածե՞մ: Սա ի՞նչ խելագար, անկուշտ բան է մարդու այդ ցանկութունը. դա՛րկ, լույս՛ւր, սպաննե՛, ամեն կողմ անեծք ցանե ու ատելութուն, և ինքզ մողվե՛, ժողվե՛, դիզե՛ իրարու վրա, ու վրան նստե՛: Երբեմն այնպես կդիպի մեջս. կըսեմ՝ երթամ պոռամ հորս երեսին՝ ճրուն անզղ ես, անզղ, դուն զոզ ես, ավազակ: (Կլոն):

ԱննԱ.— (Խոր մտածմունքի մեջեն) Խոսե՛, խոսե՛, շարունակե՛:

ՍԵՊՈՒՆ — Ե՛, ի՞նչ օգուտ խոսելին. դուցե քու սիրտդ ալ ավելի կխոցեմ. չէ՞ որ դուն ալ մեկ զո՞ն ես հորս անկշտում փարթակին: Ահա՛ այս քուրթը հոգիիս մեջ կթափափոմ միմակ, կմտածեմ, կը մտածեմ և այնքան ինքս իմ աչքիս խեղձ կերեամ, այնպես թշվառ ու դժբախտ: Ես ի՞նչ եմ որ. ինչո՞ւ կապրիմ: Հայրս ինձի վախկոտ կհամարե ու թուլամորթ: Աստված է վկա, Աննա՛ իշխանուհի, ես ո՛չ վախկոտ եմ, ո՛չ թուլամորթ, և ինչե՞ն պիտի վախնամ, մեռնելե՞ն. բայց ատելի է ինձի անոնց քաջութունը, բայց զզվելի է ինձի անոնց անվախութունը: Սակայն ի՞նչ քեմ, որո՞ւ ըսեմ, ո՞վ կհասկնա. ու կլռեմ:

ԱննԱ.— (Ոտքի ելլելով վհուքաւ) Եվ իզո՞ւր:

ՍԵՊՈՒՆ — (Զարմացած) Ինչպե՞ս:

ԱննԱ.— (Խորհրդավոր ու տիրակալան խոսելով) Դուն իզո՞ւր ես լսելի մինչև հիմա. դուն իրավունք չունի՛ս լսելու. դուն պե՛տք է խոսիս, դուն պարտական ես խոսելու:

ՍԵՊՈՒՆ — (Ապշած) Աննա՛ իշխանուհի...

ԱննԱ.— Խոսելո՞ւ ու գործելո՞ւ (Քրմաբար) Կե՛ ու գիտցի՛ր: Աստված է զրեք քու մեջ այդ կայծը: Քու սուրը մորդ սուրք շըր-խուրներովը Աստված է զրեք քու հոգիիդ մեջ այդ կրակը: Դրեք է, որ խոսիս, որ վառես, որ մաքրես: Աստված է զրեք քու մեջդ այդ բողբոջը:

ՍԵՊՈՒՆ — (Նկարկված) Աննա՛ իշխանուհի...

ԱննԱ.— Աստված զրեք է քեզի քու հանցավոր հորդ քովը, որ խայթես, մեղավոր խղճի մը պես, խայթե՛ս իր հոգին, ու քավե՛ս... բավե՛լ տաս իր ոճիբը:

ՍԵՊՈՒՆ— (Համիշտակված) Աննա՛ իշխանուհի...

ԱննԱ.— Ո՛չ միայն խոսիս ու խայթես, այլ պետք է կովի՛ս հորդ հետ, պետք է հակառակիս, պետք է խանդարենս, քայքայես իր անօրենն ծրագիրները, առաջն առնես նոր հանցանքներու, սրբազրեւ հինները: Աստված ատոր համար է դրեր քու մէջդ այդ կրակը. Աստված ատոր համար գրեք է քեզի քու հորդ քովը, որ... (պիտակներուն մեջեն) արդարութունը տեղը գա, որ երկնային արդարութունը տեղը գա...

Պահ մը երկուքն ալ կեցած են լուռ աչք աչքի:

ԱննԱ.— Առաջ քու մորդ վրա էր դրված այդ պարտքը. և մայրդ մեռավ. և ատոր համար մայրդ մեռավ: Եվ իր պաշտոնը իր հողին հետ ավանդեց քեզի: Հիմա վերեն կնայի քեզի, կհետևի քեզի, քու միայնակ թափառումներուդ միջոցին կգրկե քեզի ու կսպասե խոսքիդ, գործիդ, վարմունքիդ... Հասկցի՛ր, որդի՛, իմ շրթունքովս հիմա ինքն է, որ կխոսի քեզի...

ՍԵՊՈՒՆ— (Կամաց մը ամուր առջևը ծուկիլի գալով) Մա՛յր... մա՛յր իմ...

ԱննԱ.— Հիմա՛ գիտես: Ելիր ստբի՛:

ՍԵՊՈՒՆ— (Ուսի ու երազկոտ) Ինծի կթվի, թե կրալեի խոր մտիկն մեջեն, կույր ու մոլորուն, ու չգիտեի ո՛ւր կերթամ, ի՞նչ կընեմ. և ահա՛ հանկարծ կտեսնեմ դեմս լույսի ճեղքը, զուրսի ելքը, ճամփուս գիծը, կյանքիս ուղին... Աննա՛ իշխանուհի, որհնված է քու գալուստդ այս բերդը, որհնված է այս բերդը քեզմով, որհնրված էս ինքդ ու շրթունքիդ ամեն մեկ խոսքը, որ ասկե ետքը իմ պատգամս է:

ԱննԱ.— Ո՛չ: Ես ի՞նչ եմ որ. Ես ո՞վ եմ որ. Ես օտար մըն եմ. թո՛ղ ինծի Գուն լսե՛ միայն քու սրտիդ խոսքը, դուն հետևե՛ միայն քու մորդ խոսքին. ա՛ն թող լլլա քու պատգամդ: Երթա՛ս բարով:

ՍԵՊՈՒՆ— Բայց դո՛ւն այ, Աննա՛ իշխանուհի. դո՛ւն ալ. չէ՞ որ երկինքն է դրկեր քեզի:

ԱննԱ.— Գուցե...

ՍԵՊՈՒՆ— Չէ՞ որ իմ մայրս է դրկեր քեզի:

ԱննԱ.— Ո՞վ կրնա գիտնալ երկնքի տնօրինութունը: Երթա՛ս բարով:

ՍԵՊՈՒՆ— Իմ մայրս է դրկեր քեզի: Մնաս բարով: (Գուտ):

Կիսամուր է արդեն:
Իշխանուհին վայրկյան մը սպասելեն ետքը, կվաղե դեպի բնա-
կարանը կանչելով կիսաձայն.

ԱննԱ.— Սաբե՛թ, Սաբե՛թ: (Եվ կանգնած կմնա աչքերը վա-
կած):

ՊԱՌԱՎՈՐ— (Սանդուղներեն) Ինծի՞ կանչեց իշխանուհին:

ԱննԱ.— Աստված մեզի հետ է, Սաբե՛թ:

ՊԱՌԱՎՈՐ— Ի՞նչ է պատահեր:

ԱննԱ.— Ինծի հետ է Աստված: Ի՛նքը կբանա դուռները իմ գլմու: Ի՛նքը ցույց կուտա ճամփան, իսկակա՛ն ճամփան: Աստված ինքը կհարթե ուղին, ի՛նքը, ի՛նքը, իմ առջես, քայլերուս առջևը: Ե՛տ, շո՛ւտ, դնա բե՛թ, շո՛ւտ:

ՊԱՌԱՎՈՐ— Ի՞նչը: Ի՞նչ կուզես:

ԱննԱ.— (Ամբողջ մառմնով կշտկվի, դեմքեն կալրվի ամեն արտահայտություն և հայելով դատարկություն մեջ) Շապիկեն՛քը...

ՊԱՌԱՎՈՐ— (Ապշած) Ի՞նչպես: Հիմա՞: Հո՞ւս:

ԱննԱ.— Հա՛, հո՛ւս, հո՛ւս, և շո՛ւտ, քանի դեռ չեն եկեր: Չե՞ս տեսներ լրիվ լուսինը. այսօր ամիսը լրացավ. կուզեմ լրիվ լուսնին տակ: Շո՛ւտ քրե, շո՛ւտ: Աստված ինծի հետ է:

ՊԱՌԱՎՈՐ— (Գուտ):

ԱննԱ.— Ձեր վերջին մնացորդը, ձեր վերջին հիշատակը, ձեր միակ հիշատակը, որոնցմով քնացրեք եր դուք վերջին անգամ, որով պատկեր էք դուք ձեր պղտիկ, սաքուկ անկողիններուն մեջ ձեր այդ պաղ անկողինները մտնելեն առաջ: Ձեր մարմենն ու ձեր դոյու-
թենեն ինծի մնացած միակ նյութեղենը: Ա՛խ, դո՛ւք, իմ մարմնիս մարմինը, իմ արյանս արյունը, դո՛ւք, իմ մսիս մեկ կտորը, և հա-
տար իմ հոգիիս...

Պատավը կերևա սանդուղներուն վրա՛ երկու ձեռքով փոքրիկ կապուց մը բռնած: Իշխանուհին հանդիսավոր քայվածքով կերթա դուր. կրոնական արարողության մը պես երկու ձեռքով կառնե պատվին ձեռքեն կապոցը և առաջ կուզա:

ԱննԱ.— (Կապոցը թեթև մը վեր բարձրացնելով և եզբելու նը-
ման) «Եվ սրբութիւն սրբոց»: Իմ կյանքիս միակ սրբութունը, իմ

կյանքիս միակ էությունն (Մեկ ձեռնովը գգույշ կրահա կապոցին ծալեւը և երկյուզածությամբ կհամբուրեի) Ահա՛ այս աշխարհիս էրեսին ձեզմե մնաց ինձի միայն այս հոտը: Չե՛ր հոտը, ձեր անո՛ւշ մարմնին, ձեր անուշ հոտը... այս վերջին մնացորդը ձեր անուշ հոտին, իմ անո՛ւշ, իմ անհմա՛ն, իմ նահատա՛կ զավակներս: Անգունդն ի վա՛ր, խոր ձորն ի վա՛ր, հորդ գետն ի վա՛ր, իմ սպաննը՝ վաժ, իմ մորթված, իմ նահատա՛կ զավակներս: (Կուր կհանն զույգ կապտավուն շապիկները, կապոցը կուտա պատավիճ, իսկ զույգ շապիկները, կնունճի երեխայի նման, երկու բևույ կրսւ՛րճացնէ երկինճ, դեպի լուսինը, և դաժան հունգասությամբ) Բաց երկնքին սակ, լրիվ լուսնին տակ, զավակներուս հոշոտման ամսադարձին տակ ահա՛՛ ելած եմ լրացնելու իմ երզումս, իմ սուրբ ուխտս, ավելի հրահրելու վրեժին բոցը, ավելի սրելու արդարության սուրբ: Ի՛մ երկու զավակներուս ի՛ր երկու զավակները. մեռնին պիտի երկուքն ալ. բայց ո՛չ իմ ձեռքովս, ինչպես կհարձեի, ո՛չ ալ ուրիշի մը ձեռքովը, ո՛չ: Ահա՛՛ կերդնում ձեզմե մնացած այս վերջին հյուսններովը, կերդնում ձեր մատուցյ մարմնին այս գեւ ապրող հոտովը, որ իր երկու զավակները, իր երկու հասուն զավակները պետք է մորթվին իրենց հարապատ հորը ձեռքովը. ի՛ր, ի՛ր, ի՛ր իսկ ձեռքովը: Այն ձեռքերը, որոնք զավակներուս մահվան ծաղիկը կկրեն, իր զավակներուն մահվան ծաղիկն ալ պիտի կրեն: Մաղիկ կյանքերը փետտել կսիրե՛, թո՛ղ բանն հիմա ամբողջ փունջը: (Տեսակ մը բարկւթյամբ շապիկները երկարելով պտտավիճ) Ա՛ռ: Փաթթե՛: Կպահե՛ս (Կտարված) կա՛վ կպահես իմ գանձս:

ՊԱՌԱՎՈՐ — (Կապոցը փակելով) կա՛վ, յա՛վ: Այս շարշարանքին վերջ չկա՛, այս վառումին մարիչ չկա՛, այս մրմուռին մեզմիլ չկա՛: Մինչև ե՛րբ:

ԱՆՆԱԿ — Կուգա՛, կուգա՛, հարսնիք կուգա և մե՛ր դուր. սպասե՛: (Հանկարծ) Սարե՛թ, մտածե՛, ի՛նչ բան է, որ այդ երկու տղոց մա՛շը ուրիշի մը ձեռքին. ի՛նչ արժեք. ի՛նչ փոխարեն: Հիմա ուրիշ է: (Բուռն ուրախությամբ) Կհասկնա՞ս Քեզի կըսեմ ի՛ր ձեռքերովը, իր սեփական ձեռքերովը, իր հայրական ձեռքերովը. ատիկա արգեն ուրիշ է: Ա՛յ, այն ատեն արցունքները կրթին, ա՛յ, այն ատեն արցունքները կթափին այս աշքերեն: (Մեծելով կուրճօր) և այս կրակը գուցե մարի, այս հնոցը կմարի, հրարովս կմարի... կմարի՛:

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն

ԸՆԳՈՐԶԱԿ ԿՅՄԱՐԱԿԱԿ ՄՐՈՋ

ձուկազը անուզին բոխարիկ մը, ուր անուզին ձյուղեր ու կոճղեր կխառնէ բաբը ու պփոքր բոլով մը, սրուն ճարճապանը կլեցնէ սրանը և որուն կարմիր ջուլը կխաղա պտտերուն ու կանելուն գրա: Մուտքերը աչկն ու ձախեն

1

Քսուռնի իշխանն ու Անգիրատ իշխանը նստած են դեմ դեմի, սուրբին երկնցուցած դևի կրակը:

ՔԵՍՈՐՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — «Քորսսի երկի՛ր». անուշը կնքեցիր. կի՛ր Քորսսի երկի՛ր...»: Դեռ կանսններ սրուն երկիրն է ասիկա (Սաղաւնճով) Պա՛հ. Սիսն մինչև Միսին, Տավրսսի բարձունքն մինչև ծով «Քորսսի երկի՛ր»: Խուրենի սնեցածը սարերուն մեջ կորած երկու բերդ էր. ես ինքս եմ օգներ, հազիվ կդիմանար հույններուն դեմ: Տղան մեկ երկու բերդ ալ ավելցուց. և նորեն ես եմ օգներ: Հիմա եկեր է թոսը, հասեր է մինչև ծով, ու... «Քորսսի երկի՛ր» սոր հազիւր են ելեր, երկաթե հազիլիթ կածեն:

ԱՊՐՐԱՏ ԻՇԽԱՆԸ — Այն ատենը գործը ձեռք բաց թողնելու միտք երկու տարի առաջ, նեզն էր, բեզի բո՛հ՝ «Վրա՛ տանք», շը՛նեցիր:

ՔԵՍՈՐՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — Մա՛րդ Աստու, նախ պետք է կանակա արարչների՛, թե չէ՛ կսե՛լը ինչ է: Պարա՛պ եմ նստեր այդ երկու տարին: Կրկնապատկե՛ր եմ, չէ՛՛ և՛ հողերս, և՛ ճորտերս: Հիմա

կրկնակի դորք կրնամ հանել, և ազելի ալ կուտ ու կոփ են հիմա հիմնական զնգերս:

ԱՊԻՐԱՏ ԻՇԽԱՆԸ — Հա՛, բայց այդ միջոցին քու թորոսդ ալ իր ոտքերուն տեղ կընես:

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — Թող ընե՛: Այնպես սառո՛ւյց զնեմ ես անոր ոտքերուն տակը: Էմիր Ղազիի հետ արգեն եկած ենք համաձայնության: Այդ հավատը փոխած շունք դարունը բացվելուն պես շարժվելու է թորոսի վրա. գինիեն նոր դարձած քացախը թունդ կըլլա: Եթե միաժամանակ կայսեր դորքերն ալ արևմուտքեն շարժել կարողանամ Տարսոնի վրա, ա՛յ, կգտնա գործ: Բյուզանդիոնի կոկորդն ալ խրված է, չէ՞, այդ թորոսը: Մինչև ամիս մը զրկած մարդիկս պետք է որ գտնան, և կասկած չունիմ, որ համաձայնություն են բերելու թող երկու կողմեն քցանը հուպ տպմ, ա՛յ, այն ժամանակ կտեսնենք «թորոսի երկիրը»: Կգտնա, ափիս սխա, բաց ու անպաշտպան տեղ մը, կիջնենք քեզի հետ ու կվերջնենք առանց շատ մեծ ազմուկի: Մեյ-մեկ խոշոր պատառ աջի ու ձախի շնորուն, մնացածը կհավաքեմ ձեռքս, և ա՛ն քեզի «թորոսի երկիր»...»

ԱՊԻՐԱՏ ԻՇԽԱՆԸ — Ուրեմն քու հաշվով ամենեն ուշք առաջիկա ամառ:

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — Հա՛, այս ամառ անշուշտ, եթե Տեղը կա՝ մենա:

ԱՊԻՐԱՏ ԻՇԽԱՆԸ — Աստուծո՛վ, Աստուծո՛վ:

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — Երեսուն տարի է քրտինք ու արյուն կթափեմ լայս սարերուն վրա. ինչո՞ւ. որ այդ հրաշալի, հարուստ հողերը թողնեմ հիմա Ռուբենի լախտներուն ձե՛ռքը: «Թորոսի երկիր»:

ԱՊԻՐԱՏ ԻՇԽԱՆԸ — Ես պատրա՛ստ եմ, Վասիլ՛ւ Գիտե՛ս, չէ՞, մի՛շտ: Ուր քես՛ հո՛ն:

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — Դուն հիմա հանգիստ գնա Համսուր, ձմեռդ անցո՛ւր բույնիդ մեջ: Հենց որ մարդիկս դառնան կայսեր մոտեն, ես կուղամ քեզի ու կերթանք որսի: Քու տանձատափիդ շամբուտը սքանչելի վարադի որջ է, գիտե՛մ: Կուզամ քեզի, կնիկդ ալ սքանչելի տանտիկին. կուտենք, կխմենք ու կխոսինք վերջնականը:

ԱՊԻՐԱՏ ԻՇԽԱՆԸ — Աչքի՛ս վրա:

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — Միայն, ինչպես մինչև հիմա, դեռ ոչ մեկ խոսք ոչ մեկուն:

ԱՊԻՐԱՏ ԻՇԽԱՆԸ — Ատիկա ինձի՞ է որ կըսես, Վասիլ՛ւ:
ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — Իրավո՛ւնք ունիս: Խոսք էր, քա՛ի:

2

Չախեն կլմոնե Անեա իշխանուհին և օտար մարդ տեսնելով
կույզ կառնե:

ԻՇԽԱՆՈՒՂԻ ԱՆՆԱ — Ներե՛, իշխա՛ն, կարծեցի առանձին ես:
ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — (Մեծ զարմանեով) Իշխանուհի Աննա՛...
Աննա՛ — Կուգա՛մ վերջը:

ԱՊԻՐԱՏ ԻՇԽԱՆԸ — Ո՛չ, ո՛չ, ես չեմ խանդարեր իշխանը: Ար՛գեն ու է, մեկնիմ պիտի, ձիս ալ թամբած:

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — Ասումը ճամփու կզնե քեզի:

ԱՊԻՐԱՏ ԻՇԽԱՆԸ — Դե՛, մնաս բարո՛վ, Քեսունի տե՛ր: Բայց շմոնա՛ս տված խոսքդ: Ես, կիմս ու վարազներս անհամբեր պիտի սպասենք քեզի:

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — Խոսքս խոսք է:

ԱՊԻՐԱՏ ԻՇԽԱՆԸ — Ուրեմն, բարի՛՜ հաջողում:

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — Ճամփա՛դ բարի:

3

Ապիրատ աջն գորս: Քեսունի իշխանը կերթա դեպի կի՛նը և
կողքակա՛ն տրամադրությամբ:

ԻՇԽԱՆԸ — Խե՛ր ըլլա, Աննա՛ իշխանուհի:

ԱՆՆԱ — Կուզեի հետդ երկու խոսք:

ԻՇԽԱՆԸ — Վե՛րջապես: Այս առաջին անգամն է: Ուշ ու դժվար,
բայց վե՛րջապես: Ուրախ եմ, իշխանուհի՛ Աննա, շատ եմ ուրախ
Աննա՛ — (Չարմանեով) Ինչե՛ն, իշխա՛ն:

ԻՇԽԱՆԸ — Թո՛ղ ձեռքը. չէ՛ որ մենք հրաշալի կըմբռնենք իրար:
Կուն, որ այդքան խելացի ես, չէիր կրնար չի հասկնալ, որ չե՛ս ե-
կած այս ամբողջ ամբողջս տիկնոջ իբրև սենյակի կին: Բայց ուզե-
սի, որ այս անգամ գայիր ինքդ, անպատճա՛ռ գայիր ինքդ, քու օտ-
րովդ: Եվ ահա՛՛ վերջապես: Բարի՛՜ եկար:

ԱննԱ.— Ես եկած եմ, իշխա՛ն, խոսելու հետդ լուրջ հարցի մը վրա:

ԻՇԽԱՆԸ — Հա՛, իհարկե՛, եկած ես միայն խոսելու համար, եկած ես միայն լուրջ հարցի մը համար, ո՞վ շփոտեի Բայց և այնպէս թե՛ ինծի համար և թե՛ քեզի՝ ան է միայն լուրջն ու կարևորը, որ եկած ես: Թո՛ղ. մենք իրար խաբել չենք կրնար, և դիմակներու պէտք չունինք: Քու այդ բնական դիմակդ, այնպէս ինչպէս որ կա, հաճելի եղավ ինծի հենց առաջին հայացքես, և ատուր համար է: որ ես գիտեի, թե պիտի գայիր:

ԱննԱ.— (Լուրջ) Իշխա՛ն Վասիլ...:

ԻՇԽԱՆԸ — Թո՛ղ վերջացնեմ խոսքս. երկար լռեցի Եվ մինչև հիմա չեկա քեզի, գուցեցի ինծի, բառ մը, ակնարկ մը շքրի, սպասեցի, որ դո՛ւն պաս: Եվ հիմա որ եկեր ես, պետք է գիտնաս: Հոս ոտք դրած օրեդ քու գոյութիւնդ այս ամբողջին մէջ տարօրինակ գրգիռ մը ու կենդանի շունչ մը ավեր է շուրջիս կյանքին: Սուր հատով ու բացառիկ ծաղիկներ կան, որոնք միայն լուսնու բարձր դարավանդներուն վրա կրունին, և սրունց հոտը ո՛չ քիթեդ դուրս կուգա և ո՛չ հոգիեդ, երբ անգամ մը շնչես: Աննա՛, խոստովանե՛, դո՛ւն ալ կ՛հիշես, չէ՞, հաճախ կ՛հիշես այն առաջին խենթ գիշերը... քու հին բերդիդ մեջ, քու հին երգիդ տակ:

ԱննԱ.— (Կիսոսի մեծ ճիգով, ընդհատ ու աչքերը գոց) Ես... ևս եկեր եմ... խոսելու Ես... ես արդեն ըսի... հարցի մը համար:

ԻՇԽԱՆԸ — Լա՛վ, խոսե՛: Գուցե դժգոհ ես հոսմաներէն: Գուցե այդ ցանցառ կնիկը կնեղեք քեզի: Գուցե արդեն կնախանձի: Ես հատուկ պատվիրեր եմ, որ հետդ լավ վարվի: Թեև, իհարկե, այդ տեսակի պատվիրները ամենե՛ն գեշ հանձնարարականն է երբեմն:

ԱննԱ.— Ես չեմ եկած գանգատի:

ԻՇԽԱՆԸ — Այո՛, ան չի համարձակիր հրամանս անգոսնելու: Հրամանս թող կատարե, նախանձն ու մնացածը կարևորութիւն չունին ինծի համար. և թող քեզի համար ալ կարևորութիւն չունենան: Կա՛մ, եթե կուզես, փոխադրեմ քեզի ուրիշ ամբողջ մը, առանձին:

ԱննԱ.— Ո՛ր:

ԻՇԽԱՆԸ — Ինչո՞ւ այդպէս կտրուկ:

ԱննԱ.— Հասկցիր, ես կի՛ն մըն եմ, որու գիտուն անգամ մը արդեն զարկեր է բախտը. ես գե՛տ ցնցված եմ ու դուրսս պղտոր:

Հաղիվ սկսեր եմ հանգստանալու, մոռնալու այն ամենը ինչ որ էր՝ և ինչ որ սկսեր է քիչ-քիչ կորսվիլ հեռավոր ու թանձր մշուշի մը մեջ: Հաղիվ սկսեր եմ հարմարվիլ նոր կյանքիս, նոր ապրումներու, նոր բախտի քերած նոր օրերուն, որոնք կարծես այդ խավարին ծոցին նոր-նոր կբացվին: Ես հիմա մինակ մնալ չեմ կրնար, իշխան վասիլ: Պիտի հասկնաս, որ ես դեռ մինակ մնալ չեմ կրնար. դեռ չեմ կրնար: Ավելի լավ է այնպէս, այդ հուշներուն հետ:

ԻՇԽԱՆԸ — Աղե՛կ. կհասկնամ լեզուդ: Թող ըլլա ուղածիդ պես: Բող անցնի ատեն մըն ալ:

ԱննԱ.— Եվ վերջապէս պետք է, որ փարատի նախ այն վախը, որ հիմա մտեր է մեջս:

ԻՇԽԱՆԸ — Վա՛խ, Ի՞նչ վախ:

ԱննԱ.— Այս բերդը շատ ամուր է, հիշտ է, գրեթե անտրիկ-մյուս ամբողջներդ ալ, կբոն, պակաս չեն: Եվ զորքերուդ թիվը մեծ է. գիտե՛մ, որ դուն կրնաս ստքի հանել: Բայց շատ մեծ են ըլլալու և անո՛ր ուժերը:

ԻՇԽԱՆԸ — Ինչի՞ մասին կխոսիս դուն:

ԱննԱ.— Եվ անշուշտ գալու է մեծ պատրաստութեամբ. թե չէ՛ ինչպիսի՞ս կհամարձակիր:

ԻՇԽԱՆԸ — Ո՞վ, ո՞վ է գալու. ո՞ր:

ԱննԱ.— Եվ վերջապէս դուն վստա՞հ ես մարդոցդ վրա, շփուտի ուր: Վստա՞հ ես հոս բոլորին վրա:

ԻՇԽԱՆԸ — (Լրջացած ու բնական ճաշվածքով) Ի՛նչ բաներ կխոսիս, և որո՞ւ մասին է խոսքդ:

ԱննԱ.— Իշխա՛ն, մի՛ ծածկեր ինձմե: Եվ ավելորդ է. չէ՞ որ սրդեն գիտեմ: Ես հաստա՛տ գիտեմ:

ԻՇԽԱՆԸ — Ի՞նչը:

ԱննԱ.— Որ ձյունները այս սարերուն վրայեն վերնան թե չէ՛ ողողելու է քու ամբողջ երկիրդ ու պաշարելու է Քեստներ:

ԻՇԽԱՆԸ — Ատ ո՞վ:

ԱննԱ.— Թորո՛ս իշխանը:

ԻՇԽԱՆԸ — (Ապշած) Թորո՛ս...

ԱննԱ.— Այո՛, Անարգափայտի Թորոս իշխանը: Սիսի ու Վահկա բերդի տերը: Կտեսնե՞ս, որ գիտեմ:

ԻՇԽԱՆԸ — (Հետզհետե շեշտվող զարմանքով) Անարգափայտ:

Թորոս իշխանը... Կըսես՝ մեր վրա է արշավելո՞ւ Զյուները վեր- նան թե չէ՞... Ո՞ր կէ լսեցիր այդ հիմարությունը:

ԱննԱ.— Ինձի նայի՛, Վասի՛լ իշխան. դուն քիչ մը առաջ կըսեիր, որ մենք իրար խաբել չենք կրնար: Այն մարդը, որ կերթաւ կխիռ ու- րիշին կինը, կբերե իր մտքը և կուզե պահել իրեն, պետք է կարող ըլլաւ և պաշտպանելու: Վատա՞հ ևս քու մարդոցդ վրան. վատա՞հ ևս քու ուժերուդ վրան: Ես չեմ կրնար երկրորդ անգամ քաջըջվիլ հիմա ալ Թորոս իշխանի մը ավարին ետեեն, մինչև Անարզափա, մինչև Սիս, մինչև շփտեմ դժոխքի ո՞ր ծայրը, թշնամի դինվորներու հետ, թշնամի դինվորներու մեջ... Ո՛չ, ես այլևս չե՛մ կրնար, չե՛մ կրնար, կխելագարիմ:

ԻՇԽԱՆԸ.— Բայց ո՞վ է մտցուցեր այդ հիմար պատմությունը քու գլուխդ: Ի՛նչ արշավանք, ի՛նչ բան, ատիկա ո՞վ է ըսեր քեզի:

ԱննԱ.— Ա՛, ես գիտե՛մ, ես գիտե՛մ:

ԻՇԽԱՆԸ.— Քեզի կհարցնեմ՝ ո՞վ է ըսեր քեզի:

ԱննԱ.— Ո՞վ: (Մտածկաւ) Ո՞վ է ինձի ըսեր: Ի՛նչ կարևորու- թյուն ունի, թե ո՞վ է ըսողը: Իրա՞վ է, թե ոչ:

ԻՇԽԱՆԸ.— Բայց ես կպահանջեմ քեզմէ. ո՞վ է ըսեր այդ բոլորը քեզի:

ԱննԱ.— Կպահանջե՛ս: Բայց որ ըսել չեմ կրնա՞ր:

ԻՇԽԱՆԸ.— Չե՛ս կրնար. և ինչո՞ւ:

ԱննԱ.— Որովհետեւ... որովհետեւ (Հանկարծ) Որովհետեւ չգի- տեմ:

ԻՇԽԱՆԸ.— (Խնձար) Ի՛նչ:

ԱննԱ.— Անցած գիշեր սաստիկ բռներ էր նորեն գլխուս ցավը, ելիր էի պատռում. սառը օդը քիչ մը կթեթեւացնէ կարծես սարսա- փելի ցավը: Մո՞ւթ, մինա՞կ, լո՞ւ. ձյունը անընդհատ կտեղար: Հանկարծ կլսեմ վարեն թեթե խոսակցության ձայն և ոտքերու ճոճոց: Մեր սանդուղներուն տակին երկու մարդ կանցնեին, դան- զաղ ու կամաց խոսելով. և ես պարզ, շա՛տ պարզ լսեցի:

ԻՇԽԱՆԸ.— Ի՛նչ լսեցիր:

ԱննԱ.— Ե՛վ Թորոս իշխանի անունը, և՛ մեր վրա արշավելը. հենց այդպես ալ ըսավ՝ «Հենց որ ձյունը մեր սարերեն վերնա»: Ըսին, որ դուն ալ կպատրաստվիս Թորոսի դեմ: Մեկ խոսքով հաս- կըցա, որ դարնան սարսափելի փոթորիկ է պայթելու:

ԻՇԽԱՆԸ.— Իսկ ե՛տքը, ե՛տքը...

ԱննԱ.— Այդ ետքը ես եկեր եմ քեզմէ իմանալու:

ԻՇԽԱՆԸ.— Իսկ անո՞նք, սանդուղներուն տակ, ուրիշ ի՛նչ ըսին:

ԱննԱ.— Քիչ մը որ հեռացան ձայները նվազեցին, հասկնալ չէի կրնար, ձյունն ալ կճոճար. մտան վարի բակը:

ԻՇԽԱՆԸ.— (Քիչ մը խորհելէն ետէր) Է՛, ով գիտե, ո՞վ են եղեր և ի՛նչ են խոսեր: Դուն պարզապես սխալ ես հասկեցեր:

ԱննԱ.— Պիտի ներքես ինձի, որ ես ավելի կհավատամ իմ սուր ախանջներուս, քան քու այդ հանգստացումիդ:

ԻՇԽԱՆԸ.— Եվ վերջապես դուն լա՛վ գիտես, որ Թորոս իշխանը մեր բարեկամն է, մեր դաշնակիցը, մեր ազգակիցը:

ԱննԱ.— Է՛, ազգակից, բարեկամ... Գիտեմ ես այդ բոլորը. ստորը համար ալ վախ ունիմ:

ԻՇԽԱՆԸ.— Բայց նույնիսկ այդ տեսակ բան մը եթէ պատահելու ալ ըլլա, դուն նորե՛ն պատճառ մը չունիս վախ ունենալու: Իմ իշ- խանությանս տակն են այս բոլոր սարերը, կիրճերը, բերդերն ու ամրոցները, և Քեսունի տեր Վասիլ իշխանն եմ ես: Գնա՛ հանգիստ քու գործիդ, քու մազիդ դպչող չի ըլլար:

ԱննԱ.— (Դառն) Այդ խոսքերը, և գրեթէ բառացի, և ճիշտ այդ ձևով, ես յսած եմ անդամ մը: Բայց այդ բոլորը արգելք չեղան, որ այդ խոսքերուն առաջին արտասանողը պատկած ըլլա հիմա դես- նին տակը. իսկ իր կինը ա՛նա՞ր քու դեմդ կեցած... քու պաշտպա- նությանդ կմուրա: (Հանկարծ) Վասի՛լ իշխան, մի՛ հավատար հա- յրաններուդ և մի՛ վատահիք քու ամենեն մտտիկ մարդոցդ: Կհաս- կընա՞ս ինչ կըսեմ. այդ ամենը ես արդեն ապրեր եմ անցած մը. ես գիտե՛մ:

ԻՇԽԱՆԸ.— (Անհանգիստ) Տարօրինակ պատմություն է, ճշմա- րիտ: Տեսա՞ր դուք այդ մարդոց դեմքը, դուն կերպարանքը: Որո՞ւն կհամանցնես:

ԱննԱ.— Ըսի մութ էր ու ձյուն:

ԻՇԽԱՆԸ.— Գուցե կհիշե՛ս ձայնը:

ԱննԱ.— Կիսաձայն լսված խոսքեր: Իշխան, իրա՞վ է այդ մարդոց խոսածը:

ԻՇԽԱՆԸ.— (Կտրուկ) Ո՛չ. այդ տեսակ բան չկա:

ԱննԱ.— Բարեբախտաբար չեմ հավատար խոսքիդ: Որովհետեւ, եթե հավատամ, կըլլա սարսափելի. ա՛յ, այն ժամանակ է, որ վի- ճակը կդառնա սարսափելի: Ատիկա կնշանակե՛ բերդիդ մեջ մար-

զից կան, որ քեզմէ ավելի բան գիտեն, որ քեզմէ ավելի կապեր ունին դուրսի հետ:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Իշխանուհի՛ Աննա...

ԱՆՆԱ — Ո՛չ, շեմ հավատար խոսքիդ:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Տարօրինակ պատմութիւնն է ճշմարիտը եւ... և ես հիմա չզիցեմ ինչ բան քեզի, որ հանգստացնեմ:

ԱՆՆԱ — Ծշմարտութիւնը:

ԻՇԽԱՆՆԸ — (Մտածելով) Ծշմարտութիւնը... Ծշմարտութիւնը, իշխանուհի՛ Աննա, ինչպես ձեռք բերելը, այնպես ալ ըսելը, կարծածովդ չափ դուրսի բան չէ: Քիչիկ մը համբերութիւնն է պետք: Այնպես որ...

4

Աչնկն ներս կմանն Գահին: Փոքրահասակ, գունդ ու կար, այն-խառն, միք ու դուրազաթ մարդ մըն է:

ՇԱՀԻՆ — (Գեռ դռներուն մեջեն) Իշխան, սալլերը եկան: Ա՛, որչո՛ւնես տիկնոջ:

ԻՇԽԱՆՆԸ — (Աննային) Այնպես որ, հիմա դուն գնա՛ ու հանգիստ եղիլ: (Կտակի շեշտով) Քու ճշմարտութիւնդ կիմանաս որ մը: ԱՆՆԱ — Գլսե՛մ, իշխան: (Ձախտէ դուրս):

5

ՇԱՀԻՆ — Ի՞նչ է պատահեր: Ետտ ալլալլած կերևար:

ԻՇԽԱՆՆԸ — (Անդրոյց) Կեկա պատմութիւն:

ՇԱՀԻՆ — Սալլերը եկան, բայց ընդամենը ութը հատ. մյուսները պահեր է թիփին Գալլ-Խեղդուկի բերանը: Այս ութը հաւը առաջ են եղեր, կիրճը արդեն անցած: Հիսունըստ տարակը դաշտի ցորենն է, քաշել տվի հիմնական շտեմարանը. դարձավ հազար ութը հարյուր վաթսուն ու չորս: Մնացած բեռները սովորական. ըսի որ դատարկեն ներքի պահեստները: Բայց դուն ինձի չե՛ս լսեր, իշխան: Ի՞նչ կ'մտածես:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Ուշացան մարդիկս կայսեր մոտեն, Շահի՛ն. արդեն շատոնց դարձած պիտի ըլլային:

318

ՇԱՀԻՆ — Երկար է Բյուզանդիոնի ճամփան, իշխան. ծովէ՛ր ու ցամաք:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Երկար է Բյուզանդիոնի ճամփան, այո՛. երկար ու սլորուն, ու խարդախ, ճիշտ իրենց քաղաքականութեան պես: (Տեսակ մը ինքն իր մտքերուն հետ) Ինչո՞ւ չէ. հույն են, կիսոստանան ինձի, որ օգնեն պիտի ինձի ու պիտի հարձակվին Քորոսի վրա. հոն ալ կրնան խոստանալ հակառակը և Քորոսը կնետնն իմ վրաս: Եվ դեռ շատ խոշոր հարց է, թե ո՞րքիկ ավելի կվախնան, ինձմե՞, թէ Քորոսին:

ՇԱՀԻՆ — Բայց Քորո՞սը: Արթն այդ տեսակ բան կրնա՞ մտածել. միթե կրնա՞նի՞:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Ինչո՞ւ համար ես կ'մտածեմ, իսկ ան չի պիտի մտածե: Ուղիւր իհարկե՛ն որ պիտի ուզենա. բայց թե կհարձակվի՞, ատրկա արդեն տարբեր հարց է: Ա՛յ, ասիկա է, որ պիտի տեսնենք: Կտեսնե՛նք:

ՇԱՀԻՆ — Իշխանը նոր լո՞ւր ունի, մա՞րդ է եկած:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Քորոսը չէ՞ ինձի զարմանք պատճառաբար ճիշտ է, մինչև հիմա թեև բնավ կասկածի տեղիք չէ տված մեզի, բայց չէ՞ որ մինչև հիմա ես ալ իրեն կասկածի տեղիք չեմ տված:

ՇԱՀԻՆ — Կասկա՞ծ: Այնպես հանկարծ ու անսպասելի իջնենք մենք անոր գլխուն, ինչպես ձյունը օգոստոսի կեսին:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Իսկ հոս մարդիկ կան, որոնք կխոսին Քորոսի արշավանքի մասին մե՛ր վրա, մեր սարերու ձյունը դեռ չվերցած:

ՇԱՀԻՆ — Մե՛ր վրա:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Ո՞րքիկ գիտեն անոնք, ինչպե՞ս պիտեն, և ինչո՞ւ կխոսին. ի՞նչ հաշիվ ունին:

ՇԱՀԻՆ — Հո՞ս, մեր Քեսունի՞ մեջ: Պարապ խոսքեր են, իշխանս, ո՞վ է հնարեր: Եթե Քորոս իշխանը այդ տեսակի քաջ մը ասնել մտածեր, հոս Քեսունի մեջ ամենեն առաջ երկո՛ւ մարդ պիտի տեղյակ ըլլար. մէջ մը դո՛ւն, մէջ մըն ալ ե՛ս:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Իսկ ես քեզի կրեսե՞մ այս բերդին մեջ մարդիկ կան այս վայրկյանիս, որ կխոսին Քորոսի արշավանքի մասին. կիսակրտան իրարու ականջի, ինձմէ հեռու, քեզմէ հեռու, մեզմէ ծածուկ: Ասո՞ր ինչ կրես: Ա՛յ, ասիկա է, որ իսկայես ինձի զարմանք կպատճառե:

ՇԱՀԻՆ — Սո՛ւտ է, իշխան:

319

ԻՇԽԱՆՆԸ — Իսկ եթե... իսկ եթե լսեր եմ ինքս:

ՇԱՀԻՆ — Գո՞ւն, քու ականջո՞վդ. և ինչպե՞ս:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Պատահմո՞ւնք, մութին մեջեն, շիմացան իմ հոն ըլլալս:

ՇԱՀԻՆ — (Աճեանգիտ) Ի՞նչ կըսես, իշխա՛նս Ո՞վ էին ատոնք, և ի՞նչ կըսեին:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Հը՞, անհանգստացար:

ՇԱՀԻՆ — Շա՛տ անահնկալ է ըսածդ, և շատ տարօրինակ ըսելուդ ձեր:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Չէ՞: Ի՞նչ կապ կա ատոնց ու թորոսի արշավանքին մեջ. ի՞նչ է իրենց հաշիվը. և ինչո՞ւ ինծմե ծածուկ. ինչո՞ւ շեն հայտնեք ինծի:

ՇԱՀԻՆ — Բայց ո՞վ են ատոնք. ըսե՛ վերջապես:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Եթե գիտնայի, այսչափ պարապ խոսելու տեղիք չէր մնար:

ՇԱՀԻՆ — Չի ճանչցա՞ր: Չի հետապնդեցի՞ր: Ավելի ևս տարօրինակ, Պետք է, որ իսկույն իմանանք: Նկարագրե՛ ինծի ձայնը, կերպարանքը, ակզը, դիրքը, իրենց բաները: Իսկույն պետք է գիտնա՛նք, ինչ գնով ալ որ ըլլալ:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Ուրեմն... արգեն զուլիզ մտով. ուրեմն կարելի բան է: (Հանկարծ փոխված շեշտով ու ծաղրով) Շա՛տ շուտով հավատացիր, Շահի՛ն, շափազանց շուտով, այդպես հիմա՛ր պատմության:

ՇԱՀԻՆ — Բայց ըսիր՝ ինքք ես լսեր:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Է՞, քի՞չ կխոսին մարդիկ հիմար բաներ: Կամ երևակայե՛, որ սխալ եմ լսեր:

ՇԱՀԻՆ — Աս ուրի՛շ հարց է: Բայց պետք է ստուգել:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Իսկ եթե այդ բոլորը հնարիս եմ գլխես:

ՇԱՀԻՆ — (Ջարմացած կեայի անո՞ւ ու ծան՞) Առանց կրակի մուխ չըլլար, իշխա՛ն:

ԻՇԽԱՆՆԸ — (Թաքնուրթյամբ) Է՞, հիմար ես գուն, ինչպես և այս ամբողջ պատմությունը: Վե՛րջ տուր: Կղարմանամ, որ դեռ չկոհեցիր. երա՛զ եմ տեսեր:

ՇԱՀԻՆ — Երա՞զ: Այդ մեկը, իրա՛վ որ, զարմանքի տեղ չունի. դիշեր ցերեկ գլխուդ մեջ թորոսն է նստած: Աղե՛կ. ան թող երազ-

ներուց մեկը հարձակվի մեր վրա, մենք կհարձակվինք իր վրա արթուն ժամանակ:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Հա՛, մեր սարկրուն ձյունը շատ ուշ կվերնա:

Աջեն կմտնե Սեպուհ, վրայեն հայտնի է, որ ցուրտ է ու ճամփե կուգա: Քիչ մը ետք կմտնե Ատոմ ու կկենա մեկ կողմ:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Աս ո՞ւրիկ այդպես: Ճամփե՞ կուգաս:

ՍԵՊՈՒԻԶ — Կուգամ Ռապանեն:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Ռապա՞ն: Ի՞նչ գործ ունեիր հոն:

ՍԵՊՈՒԻԶ — Ա՛յ, շտապեցի, որ եղելությունը լսես իմ շրթունքես ու շատ շի բարկանաս:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Տխմարություն մը քրեք ես նորեն:

ՍԵՊՈՒԻԶ — Գուն Ռապան էիր կալանավորեր Եղեսիայի դուրսի:

Քեռորդին:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Ռայմո՞նդը: Այո՛, Ի՞նչ կա որ:

ՍԵՊՈՒԻԶ — Գացի ու արձակեցի:

ԻՇԽԱՆՆԸ — (Չըմբռնելով) Ի՞նչ:

ՍԵՊՈՒԻԶ — Բերդապահը, իրա՛վ է, քիչ մը վարանեցով, բայց ես հրամայեցի քու անունովդ: Եվ քու անունովդ ալ հայտնեցի իշխանին, որ ազատ է: Ըսի, որ քրիստոնյա ու ազնվական է ինքք, քրիստոնյա ու ազնվական է իր քեռին և որ հայ-քրիստոնյա ու ազնվական ես դուն, Քեսունի տերը, այս լեռներուն ու ճամփաներուն տերը, և որ քու հողերուդ վրա բոլոր բարեկամ ու ազնվական մարդիկ ազատ կրնան երթալ ու գալ և որ պատահածը դժբախտ թյուրիմացություն մըն էր: Մենք բոլորս եղբայրներ ենք: Եվ ըսի, որ Քեսունի իշխանին բարենեքը տանի Եղեսիայի դուրսին:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Եվ... և... և ո՞ւր է հիմա իմ բանտարկյալս:

ՍԵՊՈՒԻԶ — Ուր պիտի ըլլա: Իր երկրի ճամփուն:

ԻՇԽԱՆՆԸ — (Շանիկեին) Շո՛ւա, ձիավորնե՛ր. ուր ալ որ ըլլա՛ առջևը կտրեն:

ՍԵՊՈՒԻԶ — Իզուր աշխատա՛նք է, հա՛յր: Ես իմ տակիս ձին տվի իրեն, մեր ճանճկները. ի՞նչ ձի կհասնի անոր. հիմա երեկ անցած կըլլան Մարաշը:

ԻՇԽԱՆՆԸ — (Վայրկյան մը կատաղի հաչացֆով կնայի տղան և բառնցկները սեղմած կվազե անոր վրա, որ կեցած է առանց ինքնապաշտպանութեան) Տո՛, իշի զլո՛ւխ, տո՛, անասո՛ւն, ինչպե՛ս համարձակեցար: Ո՞վ ես դուն, որ կարգադրութիւններ կընես թու զլիսուդ, ան ալ իմ անունովս և իմ գործերուս մեջ: Եվ ինչո՞ւ, ինչո՞ւ, ինչո՞ւ արձակեցիր: Աստված է վկա, աոիքը կփլցնեմ զլիսուդ. ինչպե՛ս համարձակեցար խառնվիլ իմ գործերուս:

ՍԵՊՈՒՆԸ — Կիտսիներ, երբ բարկութիւննդ անցնի:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Ի՞նչ: Տո՛, ամանա՛կ, երկու հազար ոսկի փրկանք էի առնելու: Կհասկնա՞ս, երկո՛ւ հազար ոսկի: Գուն ինքզ կրկու ան՝ պետք սե գրամ շես արժեք:

ՍԵՊՈՒՆԸ — Մարդը հանգիստ կանցներ թու հողերուդ ծայրեն, պաշարել տվիր, թիկնապահները սպաննեցիր, ինքն ալ ամիս մըն է պահեր ես բերդը, հիմա ատո՞ր համար է, որ փրկանք կպահանջես:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Ա՛յ տխմա՛ր, ես, որ իշնայի իր ձեռքը՝ նույնը չի՞ պիտի բնուր: Բոլոր դատողութիւններդ կարճ շապիկի պես են, տակեն կերևա խայտառակութիւնդ:

ՍԵՊՈՒՆԸ — Ա՛ս է, է՛, ա՛ս է: Գուն անո՞ր, ան քեզի՛, ան՝ վե՛րջ, ան՝ վե՛րջ: Միշտ նո՞ր կտիվ, նո՞ր թշնամի, ան՝ վե՛րջ կտիվ, ան՝ վե՛րջ թշնամի...

ԻՇԽԱՆՆԸ — Աստվա՛ծ իմ, դուն ինձի համբերութիւն տաս: Տո՛, խելքի պտո՛ւկ, այդքան, որ խելք ես, վե՛ր կաց, կորսվե՛, գնա՛ իմ տունես-տեղես, գնա՛ թու Ռայմոնդներուն, ուրիշներուն, անոնց զլիսուն կարդա՛ թու ապուշ քարոզներդ: Գնա՛, վե՛ր կաց, կորսվե՛: Աստված իմ, ե՞ս ինչու պիտի պատժվիմ, եթէ դուն այս թշնամին խելքը պակաս ես կշռեր:

ՍԵՊՈՒՆԸ — Գիտեմ, որ շատ ուրախ կըլլաս, եթէ կորսվիմ մեղտեղեն: Ա՛յ, ես հեռացողը շեմ ո՛չ այս հողեն, ո՛չ թու մոտեն: Ռայմոնդներուն ու մյուսներուն կողքը Աստված կընէ երկի ուրիշները, որ արգարութիւնը և իրավունքը հիշեցնեն անոնց պ. ատիկա Աստծու դիտնալու բանն է: Ինձի մայրս ծներ է՝ քեզի համար. մայրս դրեր է ինձի թու թովդ, թու գործիդ, թու ըրածիդ: Ես քայեմ պիտի թու ետեկ քայլ առ քայլ, թու ստվերիդ պես, անվերջ կրկնե-

լու քեզի՛ որ իրավունք չունիս ամենքը զրկելու, ամենքեն խելու, ամենուն զարնելու, դիցուք և Աստված ուժ է դրեր թու ձեռքդ:

ԻՇԽԱՆՆԸ — (Աչքերը շփելով) Արդոք երազի մե՞ջ եմ: Ա՛յ շուն, ո՞վ ես դուն, որո՞ւն շունն ես դուն, ինչպե՛ս կհամարձակիս իմ երեսիս... (Կրակին վրայն անագին անխակոր մը վերցնելով) իմ երեսի՛ս... իմ երեսի՛ս... Գո՛ւն ես ըլլալու ինձի խրատողը...

ՇԱՀԻՆԸ — (Առաջ կնետվի ու կրանէ անխակորը) Իշխա՛ն, իշխա՛ն, զավակդ է...

ԱՏՈՄ — Հա՛յր...

ԻՇԽԱՆՆԸ — Թող որ շարգեմ ես այդ անզղամի գլուխը, ցրիվ տամ իր ջրիկ ուղեղը:

ՍԵՊՈՒՆԸ — (Ընկնված) Ներե՛ ինձի, հա՛յր, որ քեզի ցավ կպատճառեմ, լայց ուրիշ կերպ չե՛մ կրնար: Իմ պարտքս է ատիկա. այդպես է որոշեր Աստու կամքը, և... և մորս կամքը:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Հա՛, մա՛յրդ, շիտա՛կ է, իր շաղվածն ես ու իր հյութը. ինձմե ոչի՛նչ չկա մեղդ, ոչի՛նչ, ոչի՛նչ: Ան ալ, քեզի պես, խեղճ ու կրակ թշնամական մըն էր, ամբողջ կյանքը տնքաց ու լացով, չգիտեմ ինչու համար, չգիտեմ ինչու վրա. իր լացովն ալ զզվեցուց ինձի ու իր լացովն ալ իջավ գերեզման: Հա՛, հա՛, հիշա՛ քեզի պես, կարճամիտ ու թուլամորթ կնիկ մը:

ՍԵՊՈՒՆԸ — (Խիստ) Հա՛յր, եթէ այդ ածուխին կոթը զլիսու զարնելը հաճույթ է քեզի՛ ահա՛, խնդրե՛մ, զա՛րկի եթէ ինձի հայհոյելը բաղականութիւնն է քեզի՛ հայհոյե՛ ինչքան սիրտդ ուղե: Թայց մայրս, դիպցի՛ր, սրբուհի մըն կը, իմ մայրս սրբութիւն մըն էր, հարգանքով պետք է տաս իր անունը:

ԻՇԽԱՆՆԸ — (Սառած ու բերանը քայ կեցած է վայրկյան մը, ետէր շատ զանդաղ կղանա Շահիին) Լսեցի՛ր, լսեցի՛ր, հասա՛ կըցա՛ր:

ՇԱՀԻՆԸ — Թո՛ւգ, իշխա՛ն, թո՛ւգ. ճամփու դի՛ր, թող երթա՛:

ԻՇԽԱՆՆԸ — (Երկու ձեռքերը բարձրացուցած կնետվի դեպի տղան) Ես հիմա անիկա այնպես ճամփու գնեմ, որ ալ ես գալիքը չըլլա: Ես կատկեցնեմ քեզի. ես կփրցնեմ թու շորնալիք լեզուդ: Ես կպոկեմ թու լեզուդ, որ մյուս անգամ... որ մյուս անգամ...

ՇԱՀԻՆԸ — (Փարթված է իշխանին) Զսպե՛, իշխա՛ն, զսպե՛ քեզի: Կտեսնե՛ս, որ պակաս է:

ԱՏՈՄ — (Քաշելով եղբոր քեկն) Քաշի՛, քաշի՛ երթանք, ի՞նչ էս կեցեր: Հեռացի՛ր, թե չէ փորձանք մը կրեքես:

Եղբոր ձեռքն բռնած, փոքրիկ երեխայի մը պես, հանգիստ ու հնազանդ, կիսանկ գուրս:

7

Իշխանը կիստի բավկաթոռին, երկու ձեռքերովը երկու կողմն բավկաթոռի թներուն կառչած և ակնարկը հառած գեռին, անբարթ ու անշարժ: Շահին կեցած է անար ետևը ու կիստի սղոքիչ շեշտով մը:

ՇԱՀԻՆ — Այդ աստիճան ալ դյուրագրգիռ կարելի չէ, իշխանա՛նս: Դժժար է, կհասկնամ, ծալքը պակաս զավակը. բայց վերջապես նոր բան մը չէ քեզի համար: Միայն, ինչպես կերևա, ասկե ետքը պետք է ավելի զգուշ ըլլալ: Հիվանդութիան պես է, քանի կերթա կուժեղնա, ես կկարողադրեմ ամեն կողմ, որ ասկե ետքը չկատարեն անոր ոչ մեկ խոսքը: Եվ քիչ մըն ալ պետք է ետեկն հսկել. նոր խննթութիւն մը չընեն: Հանդիմանելը պարտաւրան է, իշխանա՛նս. բարկանալը բոլորովին ավելորդ: Մեղմութիւն մը, մեղմութիւն մը: Պետք չէ հետք դուրս դնել, «հա՛» պիտի ըսել. ինչո՞ւ այդպես սրտիդ կառնես: Ըսածներուն մեջ այս մեկը շիտակ էր, ինքք ի՞նչ ընես. ծնունդի բան է. Աստծու կամբքը: Հանգստացի՛ր, իշխանա՛նս. հանգստացի՛ր, մոռցի՛ր...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԵՍԱՐԱՆ

ՄԱՋԱՆՔ ՍԵՆՅԱԿ ՄԸ ԿԱՆԱՆՑ ԲԱՅԻՆ ՄԵՁ

Ճակատը գլխավոր մեծ դուռը, փոքր սուտքեր աջն ու ձախեն:

1

Իշխանուհի Աննա նստած է, դեմը կեցած է Աստու:

ԱՏՈՄ — Չէ՛, չե՛մ սիրեր արջի որսը: Ճիշտ է, ավելի դյուրին է հետքը բռնելը, մանավանդ ձմեռը ձյունին վրա: Բայց ժամերով պետք է փնտրես, և ան ալ շատ զգուշ, երբ մանավանդ քիչվոր ես:

Այնպես թաքնվել գիտեն անիծածները ծառերուն ետին, ցախերուն ու թփերուն տակ, փոս ու փշակներուն մեջ: Որս ըսածդ տեսնելդ ու վրա նետվիդ մեկ է ըլլալու. նետերը թափվին, նիզակները փայլին, բարակներդ հարձակվին և կաս-կարմիր արյունը ծաղկի նկարմանի ձյունին վրա: Եվ, գիտե՛ս, ես վատ աղնղնավոր չեմ: Ինչո՞ւ այդպես կծպտիս: Կկարծես՝ պարծենկոտութիւն է ըրածս:

ԱՆՆԱ — Ո՛չ, սիրելի՛ս. ես գիտեմ, որ դուն իմ առջև չե՛ս պարծենար:

ԱՏՈՄ — Իրա՛վ է: Բայց կուզեմ, որ գիտնաս. ես լա՛վ նետվոր եմ, շատ լավ նետվոր եմ:

ԱՆՆԱ — Արդեն գիտեմ:

ԱՏՈՄ — Ո՞վ է ըսեր քեզի:

ԱՆՆԱ — Խոսե՛ր են: Բայց միևնույն է, առանց ուրիշներու ըսելուն ալ ես գիտեմ:

ԱՏՈՄ — Այդ ինչպե՞ս:

ԱՆՆԱ — Ըսե՛մ:

ԱՏՈՄ — Հապա՛:

ԱՆՆԱ — (Պամաց կելլե ոտի, կմտենա տղուն, մեկ ձեռքը քնշուրջամբ կղնն անոր ուսին, մյուսով քեքն մը կըրճե անոր դեմքը ու շեշտ կհալի աշխուհ) Ա՛յ, այսպես, որ կհալիմ աքերուդ՝ ես ամեն բան գիտեմ: Ինչ որ ես, ինչ որ կընես, ինչ որ կմտածես, ինչ լավ բան որ ունիս: Բոլո՞րը... Բոլո՞րը: (Հանկարծ ետ քաշվելով) Հիմա հասկցա՞ր:

ԱՏՈՄ — (Բախտավար) Ամե՛ն բան. ամե՛ն բան:

ԱՆՆԱ — Կարծե՛մ:

ԱՏՈՄ — (Քմայնոտ) Իսկ ես չե՛մ կարծեր... որ, ամեն բան:

ԱՆՆԱ — Վա՛յ, այդ տեսակ ինժմե ծածուկ բաներ ալ կա՞ն:

ԱՏՈՄ — Այսինքն, քեզմե ծածուկ... ճիշտ չէ. բայց... չգիտեմ, չգիտե՛մ, ինքս ալ չգիտեմ:

ԱՆՆԱ — Լա՛վ, որ այդպես է, պատմութիւնդ շարունակե՛:

ԱՏՈՄ — Դուն... դուն ինձի հետ կվարվիս ինչպես երկխալի մը հետ: Եվ իզո՞ւր, իզո՞ւր. ես երեխա չեմ:

ԱՆՆԱ — Ո՛չ, ես քեզի հետ կվարվիմ ինչպես... իմ... իմ... նա՛, ըսենք, իմ կրտսեր եղբորս հետ, իմ լավ եղբորս հետ, իմ սիրած, իմ շատ սիրած եղբորս հետ: Ա՛ս ալ է իզուր:

ԱՏՈՄ — Չգիտե՛մ, չգիտեմ, ոչինչ չգիտեմ:

ԱՆՆԱ — Վա՛յ. նս քեզի այդպէս արտանց խոսք ըսե՛մ և դուն
ինծի այնպե՛ս պատասխան տաս: Յիրաչիր շեմ:

ԱՏՈՄ — (Սաստիկ հուզմամբ) Իշխանուհի՛ Աննա...

ԱՆՆԱ — Յո՛ւս: Ինծի կանչեցիք:

ԱՏՈՄ — Չա՛յն չիա:

ԱՆՆԱ — (տեղալով) Կա՛, կա՛: Ես որսկան շեմ, բայց իմ
ականջներս ավելի սուր են: Ինչ հետուն են, բայց պիտի գան. հիմա
կուզան. երեի հայրդ է, կամ մայրացուդ: Անոնք շին սիրեր, որ քե-
զի հետ շատ խոսիմ: Հեռացիր՛, թող մեզի միասին շտեմեն:

ԱՏՈՄ — Ուրիշ խոսքով՝ նորեն կհամփես ինծի:

ԱՆՆԱ — Այո՛, հոգի՛ս, պետք է: Գիտես, որ ազատ մարդ շեմ:
Ես քու հորդ գերին եմ ու քու մայրացուիդ ծառան:

ԱՏՈՄ — Բայց այդ մայրացուն ու բոլոր մնացածները միասին
առած քու մեկ մազդ շին արծիր:

ԱՆՆԱ — Հա՛. այդպե՛ս կկարծես: Ուրեմն այդքա՛ն կհավիս
ինծի: Ի՛նչ լավ է: (Կատակով) Քանի որ այդպես է, դե՛հ, փախիր,
շո՛ւս: հետքդ անգամ չի մնա՛:

Ինքը կնետվի ձախի սուտքն դուրս, մինչ Առամ իշխանը կե-
տանա ձախտան: Իսկ աչեն խոսելով կրանեն իշխանուհի Առֆյա ու
Իրինա:

2

ԻՐԻՆԱ — Վա՛յ. մի՛թե չի նկատեցիր երեկ իրիկուն: Այնպե՛ս
ծիծաղելի էր: Սեպուհ իշխանը նստեր էր, ա՛յ, հո՛ս, սուսիկ ու
ետ քաշված, ինչպես միշտ. նստեր էր սովորին մեջ անշարժ,
բայց իր աչքերը կվազեին: Ո՛ր կողմը որ կերթար ձեր այդ նշա-
նավոր «իշխանուհին», այդ ինկած ընդդի իշխանուհին, այն կողմը
կերթային և իշխան Սեպուհի աչքերը. կարծես թելով կառված ըլ-
լային. շա՛տ էր ծիծաղելի. ուղղակի հաշի՛լ-մաջիլ: Ինչպե՛ս է, որ
դուն շտեսար: Իսկ ինծի այնպես թվեցավ, թե դուն ալ կհետևեր
անոնց շարժումներուն:

ՍՈՑԻԱ — Ես Աննաներով հետաքրքրվելու սովորութունը չու-
նիմ, սիրելի՛ս: Եվ ատելի են ինծի այդ տեսակի թեթևարար կե-
ները, որոնք վայելչությունը պահել չգիտեն:

ԻՐԻՆԱ — Թեթևը թեթև՛, բայց միևնույն ժամանակ ի՛նչ հարդի

տակեն շար: Գուն անոր հնազանդ ու կեղծավոր ձևերուն մի նայիրս
Տեսա՛ր. ինչպես բռնիք է Սեպուհ իշխանի քիթին: Ինչպե՛ս ալ իս-
կույն գտավ, թե որուն քիթին կարելի է բռնել:

ՍՈՑԻԱ — Ասեցի արյունն է հասարակ, արյունը. իսկ հասա-
րակ արյունը միշտ անառակ է ու լիր: Ես սկիզբն գիտեի. կզգա-
լի. իսկո՛ւյն, տեսա թե չէ այդ կնոջ խոշոր ու միշտ բան մը փընտ-
րող աչքերը:

ԻՐԻՆԱ — Եվ հիմա ի՛նչ է իշխանուհիս դիտավորութունը:

ՍՈՑԻԱ — Գիտավորությո՛ւն: Ի՛նչ դիտավորութուն:

ԻՐԻՆԱ — Գուցե իմաց տաս Մեծ իշխանին:

ՍՈՑԻԱ — Մեծ իշխանի՛ն. ինչո՛ւ: Երբե՛ք: Ես հայր ու տղա
կովեցնելու ցանկութուն չունիմ:

ԻՐԻՆԱ — Ճի՛շտ է. մանավանդ որ տղան ալ հորը շատ աչքին
լույսը չէ. ո՛վ գիտե՛ ի՛նչ կրնա պատահիլ: Իրա՛վ է, իրա՛վ է իմ
իշխանուհիս. Մեծ իշխանը պետք չէ, որ իմանա. երբե՛ք, երբե՛ք:
Այն ժամանակ երեի իշխանուհիս խոսիլ կուզե այդ անպիտան կնոջ
հետ, որ քիչ մը իր սանձերը իրեն քաշե:

ՍՈՑԻԱ — Ե՛ս: Ես պիտի նվաստանամ այդ կարգի կեղտոտու-
թյուններու մասին խոսելու լիքառած կնկան մը հե՛տ: Կգարմանամ
քո այդ աստիճանի անտեղի մատնումիդ:

ԻՐԻՆԱ — Ա՛խ, ինչքան իրավունք ունի Մեծ իշխանուհին
ձշմարիտ է, շմտածեցի: Այն ժամանակ... այն ժամանակ... ուրեմն
ինչպե՛ս...:

ՍՈՑԻԱ — Ինչո՛ւ այդպես կհետաքրքրի քեզի այդ պատմու-
թյունը:

ԻՐԻՆԱ — Չէ՛, ինծի բնա՛վ չի հետաքրքրեր. միայն կուզեի
իմանամ իշխանուհիս կարծիքը. ի՛նչ դիրք պետք է բռնեմ, ի՛նչ
պետք է քնեմ:

ՍՈՑԻԱ — Աչի՛նչ, քիթդ շեա խոթեր ուրիշներու գործին, վերջա-
ցավ գնաց: Քեզի՛ ինչ, ինծի՛ ինչ: Ես հոս շեմ եկեր այս լեռեցիներ-
ուն բարոյականութուն դաս տալու:

ԻՐԻՆԱ — Իրա՛վ է, մենք հոս շինք եկեր այս վայրենիներուն
բարոյականութուն դաս տալու: Մեզի՛ ինչ, մենք ի՛նչ գործ ունինք:
Ուրիշ խոսքով՝ ոչինչ չենք տեսեր, ոչինչ չենք լսեր և ոչինչ չգի-
տենք:

ՍՈՑԻԱ — Եվ որպեսզի մեր աչքն ու ականջը չի վերավորվի,

երբ կտեսնես, որ անոնք իրարու կուգան, կամաց մը ձգե՛ որ հեռացի՛ր: Ամենեն շիտակ ճամփան. մինա՛կ թող. իրենց արյունը իրենց զուլիը:

ԻՐԻՆԱ — Կատարյալ իրավունք ունի իմ Մեծ իշխանուհիս: Եվ ինչքան ալ զվարճալի կըլլա այդպես. հեռուեն հեռու կնայիս ու կինդաս: Բայց շատ է ծիծաղելի, երբ երկու հոգի՝ խելթերնին վրա աժամ՝ իրարու շորսդին կդառնան և կկարծեն՝ հենց իրենք գիտեն միայն: Շատ ապուշ բան է այդ սեր ըսվածը և շատ տղեղ, թեև հեռուեն՝ շատ զվարճալի: Մանավանդ որ մարդս այնքա՛ն քիչ զվարճություն ունի հոս:

3

ԱՆՆԱ — (Գանդաղ ներս կմտնե ձախեն):

ԻՐԻՆԱ — Կխոսեհինք զվարճության մասին, Աննա իշխանուհի: Այնպես չէ՞, մարդս այնքան քիչ զվարճություն ունի հոս, այս հաստ ու ամուր պարիսպներուն ետևը:

ԱՆՆԱ — Զվարճությունը մարդ իր հոգիին մեջ պետք է ունենա:

ԻՐԻՆԱ — Հոգիին մեջ, հոգիին մեջ, իհարկե որ հոգիին մեջ: Թու հոգիդ ալ այս վերջին ժամանակներս քիչ մը ավելի զվարթ կե-
րեա: Անշափ ուրախ եմ:

ԱՆՆԱ — Պատճառ չունիմ տխուր ըլլալու:

ԻՐԻՆԱ — Շա՛տ ուրախ է և Մեծ իշխանուհին: Այնպես չէ՞, Մեծ իշխանուհի:

ՍՈՖԻԱ — Այո՞, ինչո՞ւ ոչ: Ես միշտ ջանացեր եմ գյուրություններ տամ իր պարտավորություններուն, և ներողամիտ եմ եղած միշտ:

ԱՆՆԱ — Երախտապարտ եմ, Մեծ իշխանուհի:

ԻՐԻՆԱ — Իշխանուհի Աննան, անշուշտ, ինքն ալ նկատած է, թե ինչպես ամենքը գեմ կուգան իրեն մեծ սիրով: Օրինակ, ե՛ս, նվաստս, սրտանց համակրեցի իրեն, իր ոտքը հոս դրած օրեն, քրոջս պես:

ԱՆՆԱ — Կղզամ, քերիա՛ իրինա, կղզամ, իմ ճակատս գիրն էր ու Ասածու բարի կամքը, որ այս շրջանակին մեջ նետոց ինծի:

ԻՐԻՆԱ — Ա՛, այս բերդը բախտավորություն է բերեր ամենուն: Վստա՛հ եղիր և դուն:

228

Ճակտեն կմտնեն Սեպուհ և Անդրանիկոս խոսելով:

ԱՆԴՐԱՆԻԿՈՍ — (Չափազանցված շարժումներով) Ա՛, ո՛չ. ա՛ն յ՛, Սեպուհ իշխան, այդ մեկը ո՛չ. ատիկա ընդունիլ չեմ կրնար: Երբե՛ք, երբե՛ք: Գուն ալ գիտես, և բոլորն ալ գիտեն, թե ինչքա՛ն կարգեմ ես քեզի, և ինչքա՛ն կհարգեմ այն ամենը ինչ որ դուն կրես. որովհետեւ բու ըսածներդ միշտ հակառակ է այն ամենուն ինչ որ բոլոր մյուսները կըսեն. ատոր համար ալ ե՛ հաճելի են, ե՛ հետաքրքիր. մանավանդ, երբ լսողներդ ապուշ-ապուշ երեսդ կնային, շա՛տ է հետաքրքիր: Բայց այս մե՛կը՝ ո՛չ:

ՍԵՊՈՒՆ — Եվ ինչո՞ւ-անպատճառ այս մեկը՝ ո՛չ:

ԱՆԴՐԱՆԻԿՈՍ — Մի՛թե պարզ չէ: Հոս հարցը արդեն դուրս կուգա մտքի ու սրտի վերին սլորաններն ու կիջնե շատ ավելի վարի, բայց և շատ ավելի կարեւոր սլորանները. ըսել կուղեմ հարցը կհասնի փորի պատերուն:

ԻՐԻՆԱ — Այդ ինչի՞ մասին է խոսքը, տիա՛ր Անդրանիկոս:

ԱՆԴՐԱՆԻԿՈՍ — Սեպուհ իշխանը այն համոզումներն է, որ մարդիկ պետք է դադրին միս ուտելի, որ միս ուտելեն կծնի բոլոր գազանությունը:

ԻՐԻՆԱ — Գողանությունը...

ՍՈՖԻԱ — Մի՛ս...

ՍԵՊՈՒՆ — Այո՛, տիկի՛ն. միթե այդ աստիճանի զարմանալի՞ է բուսածս ինչքան ատեն, որ անասունները կմորթենք, կուտենք, ինչո՞վ ենք տարբեր մեր մորթած անասուններին: Կսիրենք արչուն սիւն, կսիրենք բզկետի ու լափել: Շատ հեռու չենք գալի բարբեն ու հաշակեն:

ԱՆԴՐԱՆԻԿՈՍ — Ո՛չ. շատ հեռու չենք: Ա՛յնպես... քիչի՛կ մը: Այո՛սինքն ան ալ... գուցե: Վե՛րջապես, համաձայն եմ: Այդչափին համաձայն եմ. այդպե՛ս է:

ՍԵՊՈՒՆ — Ուրե՛մն: Պետք է դադրե՛ն վերջապես մարդիկը իրար արյուն թափելի ու իրար միս ուտելի, թե ոչ: Մինչև ե՞րբ այս ունվիրը կոփվենք ու կովզատուք:

ԱՆԴՐԱՆԻԿՈՍ — Մի՛նչև որ գա ... երկնքի արթալությունը: Հո՛ն կվերջանա այդ բոլոր կովզատուքը, իշխա՛նս, ան ալ եթե հավտանք մեր սուրբ հայրերու ըսածին: Մեր սուրբ հայրերը, ճիշտ է, թեև

անախտ խոսելու սովորութիւն չունին, բայց... վերջապես... ինչնէ
Իսկ բանի դեպ կապրինք հո՛ւ, այս վարի ու փորի թագավորութեան
մեջ, մեր ձեռքերը ճանկել կուզեն ու մեր ակունքները ծամել:

ՍԵՊՏԻՄԵՐ — Իսկ ես կըսեմ քեզի, որ և այս աշխարհին վրա
մարդիկ գան պիտի շուտով ուրիշ հասկացողութեան: Օր մը դագրի
պիտի ուժի ու գայլերու թագավորութիւնը, և գա պիտի գութի ու
արդարութեան թագավորութիւնը:

ԱՆԿՐՈՆԻԿՈՍ — Կհասկնա՛մ, կհասկնա՛մ, ոչխարներու թա-
գավորութիւնը, այսինքն՝ խոտաճարակներու ու անճարակներու
թագավորութիւնը: Բայց դիտե՛ս, Սեպտեմբրի իշխան, շա՛տ մտածե-
լու բան է. ոչխարներու բարքն ու ճաշակը, թե՛ գայլերու (տոշոր
ծամաճոռութիւններով) Գծվար ընտրելու բան է:

ՍԵՊՏԻՄԵՐ — Ինչո՞ւ անպատճառ ոչխարներու Ամենքը կդառ-
նան եղբոր պես:

ԱՆԿՐՈՆԻԿՈՍ — Ա՛, գայլերու ու ոչխարներու եղբայրութիւնը
(տոշոր ծամաճոռութիւններով) Գծվա՛ր հավատալու բան է:

ՍՈՖԻԱ — Իրի՛նա, կարծեմ մենք կրնանք հեռանալ: Անտառնե-
ներու լեզուեն ես շատ բան չեմ հասկնար:

ԻՐԻՆԱ — Հրամանդ, Մե՛ծ իշխանուհի:

Երկուրով աչին դուրս

5

ԱՆԿՐՈՆԻԿՈՍ — Իմ քեռաղջիկս շատ համեստ ըլլալուն հա-
մար է, որ այդպէս ըսով. ապա թե ոչ պիտի ըսեր, որ ո՛չ անա-
տուններու լեզուեն շատ բան կհասկնա, ո՛չ ասուններու Գալով
մեր անտեր թողած ոչխարներուն, իհարկե՛, շատ հետաքրքիր բան
կըլլար, որ հանկարծ կողի ըսվածը վերնար մեջտեղեն: Եվ ուժը,
բոլորնցքն ու բունութիւնը հանկարծ, խխունջի մը պէս, խելոքիկ մը
կծկտեին իրենց պատշանին տակը: Սրբեմն-երբեմն միայն իրենց
փափուկ ու բարակ կոտորիկները երկարեին դուրս, ա՛յնպէս, հե-
տաքրքրութեան համար, տեղեկանալու համար, թե ի՞նչ կա-չկա
արդարութեան այդ ձանձրալի աշխարհին մեջ: Ոչխարներու հա-
մար, անշո՛ւշտ, սքանչելի ծրագիր: Բայց կարծեմ այդ մասին պիտը
է լսել նաև գայլերուն կարծիքը, զոնե՛ պարզ քաղաքավարութեան
համար: Եվ բանի որ գայլերը դեռ չեն քացիք սափրիչի մտ իրենց:

ձանիքները քաշել տալու՝ հարցը կատանա շտանգա՞ր կերպա-
րանք: Այս բոլորը աշքի առաջ ունենալով, և ավելի մերկ խոսելու
համար ալ ցրտահարութեն վախաւով՝ կուզամ այն եղբայրացու-
թեան, իմ շա՛տ սիրելի Սեպտեմբրի իշխան, որ ո՛չ լեզվի, ո՛չ սա-
մոքսի համար շատ ձեռնտու մարդանք մը չէ ոչխարներուն միտը
պաշտպանելը: (Ճառտասանորեն) Ես ըսի՛: Հիմա կմնա, որ ինձի
թույլ տաս երթամ իմ սիրելի քեռաղջիկս սիրտը կարկտելու,
որովհետեւ շատ դուրսարեկ սիրտ մը ունի. դպչելուդ պէս կպատուի:
(Իուրս աչին):

6

ՍԵՊՏԻՄԵՐ — Կտեսնե՛ս, Աննա՛ իշխանուհի, նորեն մեզի առան-
ձին ձգեցին:

ԱՆՆԱ — Գժգո՞հ ես:

ՍԵՊՏԻՄԵՐ — Իմ երջանկութիւնս է ատիկա: Կտեսնես, որ կու-
զամ շարունակ, թեև շարունակ ալ կվճռեմ, որ այլևս ուշ-ուշ դամ:
Ի՞նչ ես իմ ուժերու հենարանը ու իմ կյանքիս նեցուկը: Հոգիս
գալարուկի թուփին պէս փաթթված է քեզի, և երբ դուն չկաս,
կկախվիմ՝ գետին: Սակայն կրր կուզամ՝ միշտ վախ ունիմ, որ
անսխորժ դառնամ քեզի:

ԱՆՆԱ — Ինչո՞ւ:

ՍԵՊՏԻՄԵՐ — Կրնան վրադ խոսիլ Պիտի բամբասեն:

ԱՆՆԱ — Թո՛ղ, բարեկամս, ի՛նչ արժեք ունի մեզի համար
ուրիշներուն բամբասանքը. թող մտածեն ու թող ըսեն՝ ինչ որ կու-
զեն: Բա՛վ է, որ մարդ բամբասանքի նյութ շտա իր սեփական հո-
գիին:

ՍԵՊՏԻՄԵՐ — Ա՛խ, ի՛նչ բացառիկ էակ ես դուն: Եվ ինչքա՞ն
տարբեր, ինչքան բա՛րձր մեր շրջապատեն:

ԱՆՆԱ — Զգե՛, Եվ օգովիք մեզի թողնված այս առանձնու-
թիւնն: Նոր ի՛նչ կա: Գործը կբալե՛:

ՍԵՊՏԻՄԵՐ — Այո՛: Խոսեր եմ արդեն մեկ-երկուքի հետ. նոր
մանրամասնութիւնները կըրացնեն պատկերը: Մեր ուժերը, պա-
շարը, բերդերուն վիճակը, արշավանքի ծրագիրը, բոլորը, ինչի
մասին, որ խոսեր ենք, գրեթե բոլորը արդեն ունիմ ձեռքի տակ:
Սիրունի սպա մը ունինք, հիմա անոր շորսդին կգառնամ, մորս

կողմեն ազգական է, քիչիկ-քիչիկ կխոսեցնեմ. պետք է տեղեկա-
նամ ամեն, ամեն բան:

ԱՆՆԱ — Իսկ մա՞րդ. մարդ ճարե՞ր ես Քորոսին ուղարկելու
Սեղո՞ՒՒՅ — Մարդն ալ եմ ճարեք:

ԱՆՆԱ — Երեւի այն կաղը, որ կըսեիր՝ ժամանակ մը դիմելոր
է եղած. ի՞նչ էր անունը. վստահելի՞ մարդ է:

Սեղո՞ՒՒՅ — Անունը Ուսեփ, Օրդուն գյուղեն, կտրիճ մարդ է և
կապված է ինձի, իրեն շատ եմ օգնելու. Եղած է Անարզափա, Միս
Միսի մտտերը քույր մը ունի հարս տված. հիմա թող երթա քրոջը
տեսութեան:

ԱՆՆԱ — Բայց գիտե՞ս, իշխան՝ Սեպուհ, պետք է ըլլաս շատ
զգույշ. հանկարծ կնկատեն:

Սեղո՞ՒՒՅ — Ի՞նչը պիտի նկատեն: Որո՞նք մտքեն կրնա անց-
նիլ, որ ես ալ հիմա, հորս պես, գիշեր-ցորեկ Քորոսի մասին կմը-
տածեմ. որո՞նք մտքեն կրնա անցնիլ, որ Օրդուն գյուղի կաղ Ուսե-
փի ձեռքով նամակ եմ զրկելու Քորոս իշխանին: Ե՛ս օվ, Ուսե՞փը
օվ, Քորոս՞ը օվ: Գուն հանգիստ եղիր, հայրս ոչինչ գիտնալ չի
կրնար, մինչև ժամանակը հասնի: Ա՛յ, ուրիշ բան է, երբ Քորոսը
ամեն ինչի տեղյակ դառնա. հենց որ Քորոսեն պատասխան ստա-
նամ, կերթամ շիտակ հորս մօտ ու կպատմեմ եղելութիւնը:

ԱՆՆԱ — Իսկ հետեա՞նքը. ինչպե՞ս կմտածես:

Սեղո՞ՒՒՅ — Երբ հայրս տեսնե, որ հակառակորդը ամեն բան
գիտե ու պատրաստված է, այս տարի արշավանքը կիշնա ջուրը.
Իսկ նակե ետքն ալ կդառնա շատ դժվար: Ես հայրս կճանչնամ,
պիտի աշխատի ցույց տալու, որ սուտ է բոլորը, հանցանքը պիտի
նետե իմ հիմարութեանս ու անհասկացողութեանս վրա. մեղավոր
պիտի հանե ինձի Քորոսի առաջ: Գուցե նույնիսկ իսկական դաշինք
մը հաստատուի աճելի տմուր ու աճելի անկեղծ հիմքերու վրա,
քանի որ այլևս իրար խաբել չեն կրնար:

ԱՆՆԱ — Ե՞վ դա կդառնա կյանքիդ ամենեն մեծ գործը: Սե-
պուհ իշխան, պարտականութեանդ ամենեն համարձակ իրակա-
նացումը, և սուրբ կոչումիդ ամենեն իմաստուն գործադրումը, եթե
հաջողի՞ս...

Սեղո՞ՒՒՅ — Պե՛տք է հաջողիմ, Աննա՛ իշխանուհի, պե՛տք է
որ հաջողիմ:

ԱՆՆԱ — Բայց գիտե՞ս, որ հայրդ փրփրի պիտի: Բնավ մտա-
ծե՛ր ես, Հանկարծակիի պիտի գա:

Սեղո՞ՒՒՅ — (Մտածկոտ) Գիտե՞մ. մտածե՛ր եմ...

ԱՆՆԱ — Գուցե կմեղքես: Զէ՞ որ հայրդ է վերջապես, ինչ՞
բան ալ որ սեր չունենա քեզի համար: Ե՞վ դուն այսքա՞ն, այսքան
տարիներ վարժվեր ես հարգելու:

Սեղո՞ՒՒՅ — Իրա՞վ է, որ կմտածեմ, կարծես սիրտս կցավի,
երբե՛մն: Կշահամ չի մտածեմ:

ԱՆՆԱ — (Նիստ ու կրճատ) Բայց քու հայրդ այդ տեսակ բա-
նեք շմտածեց. ո՛չ ալ մեղքեցավ, երբ իր ձեռքովը, իր իսկ ձեռքովը
խույնի բաժակը կերկարեք մորդ:

Սեղո՞ՒՒՅ — (Ապշած) Քո՞ւյն: Մո՞րս:

ԱՆՆԱ — Ինչպե՞ս: Մի՞թե դեռ չգիտեիր: Վա՛յ, ինչքան կցա-
վիմ, որ հայտնեցի քեզի, քանի որ դեռ չգիտեիր: Բայց ինչպե՞ս թե
չգիտեիր: Զէ՞ որ դուն ինքդ ես պատմել ինձի, որ այս հույն կինը
տհազին գավառ մըն է բերեր իր հետը. դուն չէի՞ր ըսողը, որ եթե
ամուսնութիւնը քիչ մըն ալ ուշանար, ի կոնիայի սուլթանը իւր
պիտի այդ հողերը. դուն չէի՞ր ըսողը, որ մորդ մահէն չգիտեմ քա-
նի ամիս ետքը արագ կատարվեցավ հորդ երկրորդ ամուսնութիւ-
նը, որ տարօրինակ հիվանդութեան մըն էր մորդ հիվանդութեանը...

Սեղո՞ՒՒՅ — Այո՛. այդ բոլորը այո՛, բայց մնացա՞ծը:

ԱՆՆԱ — Մնացածը... ևս մտածեցի, որ լեզուդ վրա շերթար
ինձի ըսելու. չէ՞ որ մյուսները կխոսին, չորս կողմս ամենքը կխո-
սին: Ե՞վ մի՞թե ինքնին պարզ չէ: Մայրդ պետք է մեռներ, որ այդ
հողերը չկորչեին, որ այդ հողերն ալ դայիս միանալու հորդ կալ-
վածներուն, վերջապես ձեր կալվածներուն:

Սեղո՞ՒՒՅ — (Ներքին հուզումը զսպած, բայց արցունքները
կրակելով) Աստվա՛ծ իմ, Աստվա՛ծ իմ, մի՞թե իրա՞վ է, մի՞թե մինչև
հոտ... Ճիշտ է, որ հայրս շատ կանգ առնել չգիտե դժվարութեան-
ներու առջև, և ամեն գնք ալ գնք է եզեր միշտ իրեն համար,
բայց... բայց այս մեկը արդեն... Ա՛, ո՛չ, այս մեկը երբե՛ք մտքես
լիք անցած:

ԱՆՆԱ — Բայց դուն կըսեիր ինձի անցած օր, որ երբ իր առջև
մորդ անունը կուտաս ու կպաշտպանես, հայրդ կկատարի:

Սեղո՞ՒՒՅ — (Մտածկոտ) Իրա՞վ է... (Հանկարծ դեմքը ծածկե-
լով) Սարսափելի՛ է... սարսափելի՛ է...

ԱննԱ. — Դե՛, լա՛վ, լա՛վ. այդքան ալ հուզվելու կարիք չկա Իր գաղանությամբ ու անառակությամբն է թունավորեր մորդ ամբողջ կյանքը, թե՛ երկու կաթիլ թույն է խառնե՛ր մորդ խմիչքին մեջը՝ մեծ տարբերություն մը չկա: Թո՛ղ, հանգստացի՛ր, կտես նե՛մ, որ դեռ երեխա ես: Եթե հաշտվե՛ր ես ու մոռցե՛ր մորդ ամբողջ կյանքի ընթացքին իր խմած թույնն ու լեղին, ի՞նչ բան է, որ այդ վերջին երկու կաթիլը բաժակ մը օշարակի մեջ. մոռցի՛ր առ ալ՝ վերջ տուր այդ անմիտ լացին:

ՍԵՊՈՒԷ — (Շակվելով ու սրելով աչեքը) ներե՛ ինձի, իշխանուհի՛. Աննա՛ Այո՛, անմիտ լաց է. ներող եղի՛ր. բայց շատ էր անսպասելի այդ... այդ նորությունը: Նորություն. հա՛, ինձի նման տխմարի համար: Ծի՛շտ է: Ատոր համար է, ուրեմն, որ մորս անունը հանգիստ տալ չի կրնար: Է՛, լավ է հեռանամ. թող որ վարժվիմ այդ նոր մտքին, թո՛ղ որ այդ թույնն ալ մոռնամ:

ԱՆՆԱ. — Կցավի՛մ, Սեպու՛հ իշխան, որ պատճառ տվի: Ես եմ բոլորի հանցավորը, թեև անգիտակ:

ՍԵՊՈՒԷ — Ո՛չ, Աննա՛ իշխանուհի: Ես շնորհակալ եմ քեզի ամեն բանի համար. Գոնե հիմա գիտեմ, գիտեմ ամեն ինչ. լրի՛վ: (Իսուս նակտեն):

7

Հապիվ էլած է Սեպուհ իշխանը, որ աջեն կաննե պառավը:

ԱՆՆԱ. — Ա՛խ, դուն հո՞ղ էիր:

ՊԱՌԱՎՂ. — Քու պատվե՛րդ, իշխանուհի, Հեռունե կհեռակի, որ ձեզի լսող չըլլա:

ԱՆՆԱ. — Հա՛, հետևե՛. աղե՛կ է: Անոնք պիտի լսեն միայն ա՛ն, ինչ որ ես ուզեմ, որ լսեն. անոնք պիտի տեսնեն միայն ա՛ն, ինչ որ ես ուզեմ, որ տեսնեն. ի՛մ կամքովս, ի՛մ շահովս (Հանկարծ) Տեսա՛ր, Սարե՛թ, լացա՛վ: Է՛, ի՞նչ արժեք ունի անոր լացը. իմ փոքրիկներս ալ շատ ճվացին, ո՞վ ականջ կախեց: Ա՛յ, ուրիշ բան է բոլորովին, երբ արցունք քամվին անոր քարե հորը ապառած աչքերեն, ա՛յ, ատիկա ուրիշ բան է:

ՊԱՌԱՎՂ. — Քալե՛, քալե՛ ներս: Սաստիկ հոգնած դեմք ունիս: Քիչիկ մը պառկե, որ հանգչիս:

ԱՆՆԱ. — Ի՞նչ պանկելու ժամանակ է հիմա, երբ աշխատանքը կեփի, երբ դիտուս մեջ մաքերը կեռան. հիմա մտածելու ժամանակ է, հնարելու, թափանցելու խո՛րքը, խո՛րքը, տակե՛րը, քուկ՛բը, մարդուս հոգիին բոլոր ծուռ ու շիտակ ճամփաները: Այդ աշխատանքն է, պառա՛վ, որ կապրեցնե հիմա ինձի, կաննդե ինձի, կլեց՛նե կյանքս, օրերս ու ժամանակը: Ինչքա՛ն ժամանակ է, որ հոս ենք, Սարե՛թ, այս նզոված ամբողջը: Չորս ամիս եղա՛վ. թե՛ հինգ, է՛, միևնույն է: Ինձի համար այդ բոլորը օր մըն է միայն, մեկ հասարիկ օր մը, երկար բարակ, ու, ծամոնի պես, ձի՛զ օր մը: Իրարու հյուսած սև ու սպիտակ նարուս մը, որ անեծքի մը պես փաթթե-հյուսած սև ու սպիտակ նարուս մը, որ անեծքի մը պես փաթթե-ցին գլխուս շուրջը զավակներուս հարսնիքին օրը, ամուսնուս մահ-վան հարսնիքին օրը, իմ սև հարսնիքիս օրը: Այդ նարուսը ես փըր-ցրեմ պիտի, երբ գա վերջապես այս անծայր օրվան երջանիկ իրիկունը, երբ ես ալ պիտի կարողանամ լալ իմ զավակներուս վրա, իմ ամուսնուս վրա, ի՛մ վրաս, ի՛մ վրաս, որ դարձեր եմ սուտի ու խաբուսթյան անօտրտ մեքենա մը, որ դարձեր եմ մեջը փորած գործիք մը այրող վրեժի: Ա՛խ, ե՛րբ պիտի վազե այս ցավը իմ աչքերուս ապրուրեն, ե՛րբ պիտի լվացվի հոգիս այս հուրեն ու աք մաքեն, ե՛րբ պիտի հալի ու դուրս հոսի այս վրեժը, որ, ա՛յ, կարծես, արձիճի ահագին գունդի մը նման, քարացեր, ծանրացեր է կրծքիս վրա, ու կճնշե, կխեղդե ինձի: Լացա՛վ, անիկա լացա՛վ: Ա՛յ, ինչպե՛ս կարելի է, մորը թույն են տվեր:

ՊԱՌԱՎՂ. — Որո՞նք մորը:

ԱՆՆԱ. — Որո՞նք պիտի ըլլա: Ո՛չ մեկուն: Գուն ինձի ան բռե, հո՞ս էիր, լսեցի՛ր ոչխարներուն ու գայլերուն հեքիաթը: Իսկ ես կրսեմ քեզի՛. չեն ապրիր, չեն կրնար ապրիլ, չի պիտի ապրին ոչ խարն ու գայլը նույն վանդակին մեջ: Ո՛չ! (Կլեռս մտամոլոր):

ՊԱՌԱՎՂ. — (Կամաց մը քենե քաշելով) Քալե՛ ներս. հոս անհարմար է. ոտքի ձայն կուզա. մարդիկ ներս կուզան:

ԱՆՆԱ. — Մարդի՛կ: Ի՞նչ բան են որ մարդիկ: Եվ քեզի ո՞վ բռավ, որ ներս կուզան մարդիկ: Ո՛չ. եկողները մարդիկ չեն. կա՛մ աշխարհներ են, կա՛մ գայլեր: Կուզես՝ մնացի՛ր ու տե՛ս: (Երբալով) Մարդի՛կ. ո՞վ ըսավ. մարդի՛կ...

Գուրս կեցե ձախեն, պառավս ալ ետևեն:

Աջեհ դուրս կվազե Բրինա և շտապ կերթա կկենա ճակտի դռան դէմ սպասողական. ուրկե քիչ մը ետքը դանդաղ կմտնե իշխան Վա- սի:

ՔեՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆԸ. — Մինա՞կ ես: Ի՞նչ կընես հոս:

ԻՐԻՆԱ. — (տուրին բարևով ու փճնոտ ժպիտով) Տեսա, որ բա- կեն կուզար Մեծ իշխանը մինակ. փութացի իր դեմը հարզանքս մատուցանելու:

ԻՇԽԱՆԸ. — Ըսելի՞քդ ինչ է, ըսե՛ նայիմ:

ԻՐԻՆԱ. — Մեծ իշխանը շատ բարի է. մասնավոր ըսելիք մը չունիմ. միայն անհանդիստ է հոգիս:

ԻՇԽԱՆԸ. — Գիտեմ, որ Իրինան շատ նուրբ ու փափուկ հոգի մը ունի, այդ նուրբ հոգին փաթթող իր նուրբ ու փափուկ մորթին նման:

ԻՐԻՆԱ. — (Ամաշամ կտարտուեով) Լավ չէ՛, որ Մեծ իշխանը կհիշեցնե. ըսենք թե մարմինս տկար է եղած Մեծ իշխանի տաք համակրանքին հանդեպ: Լավ չէ՛:

ԻՇԽԱՆԸ. — Իսկ հիմա ի՞նչ պիտի ըսեիր:

ԻՐԻՆԱ. — Վերջերս քու մեծ որդիդ հաճախ կուզա կանանց բաժինը, քանի Աննա իշխանուհին եկած է. անշուշտ կրնա պատահիլ, որ պարզ գուգադիպություն մըն է ատիկա. վերջապես ինձի չվերաբերիր: Ես միայն կուզեի դիտնամ՝ Սեպուհ իշխանը քու կամքովն է, որ կուզա, թե՛ իր դայը հակառակ է քու կամքին: Եթե քու կամքովդ է այդ բոլորը՝ իմ սկզբունքս եղած է միշտ շխանվիլ էրիկ մարդոց գործերուն: Իսկ եթե քու կամքովդ չէ, այն ժամանակ... այն ժամանակ չգիտեմ ճշմարիտ ինչպես պետք է վարվիմ: Օրի- նակ, իմ Մեծ իշխանուհիս կարծիքը այն է, որ ամեն կերպով պետք է նպաստենք այդ երկուքի իրար դալուն. և իմ Մեծ իշխա- նուհիս անշուշտ ունի իր խորին ու ծանրակշիռ պատճառները: Այն- պես որ, ինչպես քսի, հոգիս հանդիստ չէ:

ԻՇԽԱՆԸ. — (Կատակով) Հիմա որ այդ բոլորը խոստովանե- ցար ինձի, կհուսամ, որ ասկե ետքը ավելի հանդիստ կըլլա հոգիդ: Ինա՞ ու ինձի զրկե իշխանուհի Աննան:

ԻՐԻՆԱ. — Բայց... բայց իհարկե չես տար իմ անունս:
ԻՇԽԱՆԸ. — Հայդե՛, քեզի կրտսեմ՝ հոս զրկե իշխանուհի Աննան:
ԻՐԻՆԱ. — Ինչպես որ Մեծ իշխանը հրամայե (Դուս):

Իշխանը մտածկոտ կերթեկե, մինչև Աննայի երևալը:

ԱՆՆԱ. — Իշխանը կանչե՞ր է ինձի:

ԻՇԽԱՆԸ. — Քանի մը անգամ ըսեր ես դուն ինձի խոսքի մեջ, թե տղաս Սեպուհը շուտ շուտ կուզա հոս:

ԱՆՆԱ. — Այո՛, կպատահի, որ կուզա կանանց բաժինը:

ԻՇԽԱՆԸ. — Եվ կսիրե խոսիլ քեզի հետ:

ԱՆՆԱ. — Ուրեմն պետք է ըսած ըլլամ նաև, որ ատիկա մեծ պատիվ մըն է ինձի. իշխան Վասիլի անդրանիկ դավախն է:

ԻՇԽԱՆԸ. — Եվ միշտ կխոսիք տաքեն ու ցուրտե՞ն, ամոթ չըլլա հարցնելը:

ԱՆՆԱ. — Միթե մեր մյուս տիկիները այդ փափուկ կետը ար- գեն չե՛ն բացատրած թեպի՞ Գոնե ինձի լիովին բացատրած են... իրենց նախածրուկը, ժպիտակրուկը:

ԻՇԽԱՆԸ. — Թե՛ ի՞նչ:

ԱՆՆԱ. — Թե ես ու տղադ սեր ենք ավամ իրարու:

ԻՇԽԱՆԸ. — Թո՛ղ անոնք: Ոչ դո՛ւն այդ տեսակի կյի ես, ո՛չ այ այդ խեղճ ու ողորմելի հիմար տղան է, որ պիտի դրավեր քու ուշրդ: Ճիշտ ատոր համար է արդեն, որ վերջերս ակամա կմտածեմ ու կկարմանամ՝ ի՞նչ պիտի ունենա այդ տղան քեզի հետ խոսե- լու այդպես հաճախ. ան որ միշտ քաշված է եղեր ինքն իր մեջ ու կտրված ամենքեն:

ԱՆՆԱ. — Կարծեմ սխալ հասկցա: Գուն կխոսիս Սեպուհ իշ- խանի՝ մասին: Ա՞ն է այդպես աշխարհքե կտրված, հիմար ու ողոր- մելի:

ԻՇԽԱՆԸ. — Հապա ո՞վ:

ԱՆՆԱ. — Ըսել է՛ բերանս կփորձես: Գուն անշուշտ ինձմե ազեկ կհանչնաս տղուդ ուժեղ հատկությունները:

ԻՇԽԱՆԸ. — Այդ ի՞նչ նշանավոր բաներ է ըսեր քեզի, որ այդ- պես տղկեր է վրադ: Պատմե՛, մենք ալ իմանանք:

ԱննԱ — Կեդրադասեի՝ շատամեմ: Տղադ քեզի չի սիրեր:

ԻՇԽԱՆԸ — Հա՛, այդ կարգի քնքշությունները փոխադարձ կըլըլան միշտ, Ի՞նչ է խոսեր իմ մասին, օրինակի համար:

ԱննԱ — Ի՞նչ կիտսի վիրավորված ու խայթված մարդը: Անոր պետք է լսող ախանջ մը, որ գանդատի ու տրանջա: Ինձի ալ պետք է խոսող լեզու մը:

ԻՇԽԱՆԸ — Քո՛ւ ինչուդ է պետք այդ խոսող լեզուն:

ԱննԱ — Ա՛, պետք է... Պե՛տք է: (Հանկարծ) Ի՞նչ ես բրեր իրեն, որ այդպես գրգռեր ես քեզի դեմ: Ներե՛, բայց ինձի կթվի, որ հոգ շատ մեծ սխալ ես գործած դուն:

ԻՇԽԱՆԸ — Ի՞նչ է ըսեր քեզի:

ԱննԱ — Իզուր ես այդպես զայրացուցեր ու կատղեցուցեր քեզի դեմ. հետևանքը լավ չէ:

ԻՇԽԱՆԸ — Գուն պատմե՛ ինձի, ինչ որ ըսեր է քեզի:

ԱննԱ — Ի՞նչը պատմեմ: Գյուրի՞ն է: Օրինակ, որ... Բայց ընե-ղանաս. որ... որ դուն գող մըն ես, ավազակ մը, ամենուն ձեռքեն, ամենուն բերենն ամեն բան խլող անկուշտ... գալլ մը, անգղ մը, ես Ի՞նչ գիտնամ. որ այս բերդիդ անունը ատոր համար ալ դրեր են անդղի բույն, և որ քեզի դուրսը ամենքը կկանչեն գող Վասիլ: Ետքը թե... է՛, կարծեմ լավ է ընդհատենք:

ԻՇԽԱՆԸ — (Խիստ) Շարունակե՛:

ԱննԱ — Թե գու մարդասպան մըն ես, աչ ու ձախ մարդիկ մորթել կուտաս. նույնիսկ սպաննել ես սովեր քու աներձազդ, Մեծ իշխանդ հիին եղբայրը, որ հողերն անցնին քու կնոջդ վրա:

ԻՇԽԱՆԸ — Ի՞նչ: Այդ հույնը սպաննված է, ճիշտ է, բայց ե՛րբ, բանի՛ տարի է արդեն: Գեռ կենդանի էր առաջին կինս:

ԱննԱ — Հա՛, առաջին կինդ. նաև առաջին կինդ:

ԻՇԽԱՆԸ — Ի՞նչ... տուաջին կինս:

ԱննԱ — Որ դուն թունավորեր ես քու առաջին կինդ:

ԻՇԽԱՆԸ — Ե՛ս... Ի՞նչ եմ բրեր:

ԱննԱ — Քույն ես խմցուցեր քու տղուդ մորը, որ ամուսնա-նաս այս հույնին հետ ու տիրանաս հողերուն:

ԻՇԽԱՆԸ — Ի՞նքն է ըսեր. ի՞նքն է ըսեր քեզի ատիկա:

ԱննԱ — Մո՛ւտ է, չէ՛, սո՛ւտ է: Ես ալ գիտեմ, որ սուտ է: Եթե սուտ է, հապա ինչո՞ւ համար են այդ բոլոր սուտերը: Ահա՛՛ ինչ որ հարցուցեր եմ՝ ինքս ինձի: Հիմա կհասկնա՞ս, թե ինչու համար

պետք էր ինձի երկար-երկար հետը խոսիլը քիթ-քիթի: Թողեր եմ, որ հայհոյե, սպաննա ու սիրտը թափ տա. նույնիսկ միացեր եմ իր ըսածին, հավանություն ու իրավունք եմ սովեր իրեն. չէ՛ որ ես ալ գրկված մըն եմ քու ձեռքովդ: Հիմա, հուսամ, կհասկնաս, թե ուրտեղեն կուգա իր վստահությունը դեպի ինձի: Մենք միասին ատեր ու նշովեր ենք քեզի, Աստու պատիժն ենք կանչեր քու գր-խուղ. և այդ միջոցին ես կամաց կամաց շանացեր եմ ըմբռնեմ, թե ինչ է նստած տղուդ գլխուն ետևները և դեպի ուր կթշե ան իր նմույրը:

ԻՇԽԱՆԸ — Եվ ո՛ւր կթշե ան իր նմույրը:

ԱննԱ — Ինչո՞ւ կհարցնես ինձի բաներ, որ դուն ինձմե ազնկ դիտես, Ինչո՞ւ արձակից ան Ծղեսիայի կոմսի քեռորդին առանց փրկանքի:

ԻՇԽԱՆԸ — (Կույս առած) Կկարծե՞ս...

ԱննԱ — Ծղեսիայի կոմսը շատ մտախի է կըսեն Թորոս իշխա-նին: Ուրեմն և մտախի է քու տղուդ: Այդպես չէ՛:

ԻՇԽԱՆԸ — Շա՛տ ժամանակ է, որ այդ բաները դուն գիտես:

ԱննԱ — Ինչպես կտեսնես՝ բավական ատեն է:

ԻՇԽԱՆԸ — Ինձի ինչո՞ւ չըսիր մինչև հիմա:

ԱննԱ — Ես ըսեր եմ քեզի ի՞նչ որ կընայի և ի՞նչ ձևով որ կընայի:

ԻՇԽԱՆԸ — Հա՛. պատշգամեն լսա՛ծդ. կհասկնա՛մ: Հերյուր-ված պատմություն մըն էր անիկա. ես միշտ ալ այդպես եմ մտա-ծած: Ուրեմն այն բոլոր ըսածներդ Թորոսի մասին առեր էիր տղուս բերնեն:

ԱննԱ — Ավելի ճիշտ հետևուցեր ու կարկտեր եմ տղուդ խա-նաշփոթ սպանալիքներին: Եվ այն օրը, որ որոշ կերպով հասկը՞րուց ինձի, թե քեզմե հանելիք իր վրեժը կուգե Թորոս իշխանի ձեռքով, անմիջապես եկա հայտնեցի քեզի: Ինչպե՞ս տայի զավկիդ անունը. վախցա, որ փրփրիս. ու շնավտաս խոսքիս. փաստ պիտի ուզեիր. ի՞նչ տայի: Ես այն ժամանակը իհարկե չգիտեի, որ տղուդ վարմունքը և տղուդ այդ կապերը արդեն հայտնի են քեզի և որ դուն կհետևեիր քու տղուդ: Եվ ատոր համար ալ սաստիկ վախցա:

ԻՇԽԱՆԸ — Իսկ հիմա ինչե՞ն գիտես, որ այդ բոլորը հայտնի է ինձի:

ԱՆՆԱ — Ինչպէ՞ս թէ Ա՛յ, քու խոսվածքդ, քու շարժումներդ, քու վարմունքդ, Դուն ինձի ապուշի տե՛ղ ես դրեր, թե՛ կկարծես, որ ես քեզի ապուշի տեղ կդնեմ: Եվ վերջապես տղադ ինքն է ըսեր, որ իր ետեհն մարդ կպտտցնես: Ան գիտե՛, ան՝ ամեն բան գիտե: Ահա՛ հիմա ալ եկեր ես ու ինձի կհարցուփորձես. ինչո՞ւ համար, այնպե՛ս, ժամանցի՛: Եվ հարցնելու ձեռք կտեսնեմ արդեն, որ իմ բսածնեբուս մեջ նորոթյուն չկա քեզի համար: Վասի՛լ իշխան, սիրող թող շնեղանա, որ երեսիդ կրսեմ, բայց շատ քու ու զզվելի տղա ունիս. և ի՛նչ նենգավոր. և այնպես միամիտ ձեանալ գիտե: Քանի անգամ նկատեր եմ, ահա՛, սասպես նստած է դեմս, վայրի կատուի մը պէս կծկտած, կատաղի աշքերով, կըսես հիմա, հա՛, հա՛, ճանկերը կոկորդդ կխրե. մեյ մըն ալ հանկարծ տեսար դեմքը մեղմացալ, անուշցալ, հեղ ու խոնարհ, կարծես, ինչպե՛ս ըսեմ... սուրբ մը, ճգնավոր մը: Այդ տղան ընդունակ է ամեն տեսակ անասնձ ու հախուռն քայլի: Բայց դուն ինձի շն՛ս լսեր: Դուն ուրիշ բան կմտածես:

ԻՇԽԱՆԸ — Ո՛չ: Ես կրսեմ քեզի: Ու կրսեմ ամեն մեկ բառը:

ԱՆՆԱ — Հիմա որ ըսի քեզի բոլոր դիտցածս, և հիմա որ, փա՛որ Աստծու, հաստատ գիտեմ, որ հայտնի է քեզի ամեն բան ու կհետեւիս իրեն, հիմա պիտի խնդրեմ քեզմե, իշխա՛ն, որե՛կ պատրվակով մը կտրես տղուդ ոտքը կանանոցեն: Ալ տանիլ չեմ կըրնար. ալ զզված եմ:

ԻՇԽԱՆ — Ո՛չ: Պետք է շարունակես, ինչպես որ սխտեր ես: Չես փոխելու ոչինչ: Ընդհակառակը, Դուն խելացի կին ես, և կհասկնաս, թե ինչ կսպասեմ քեզմե:

ԱՆՆԱ — Ո՛չ, իշխա՛ն. խնդրե՛մ, հերթ՛ք է. չե՛մ ուզեր:

ԻՇԽԱՆ — Մինչև հիմա ինչ որ ըրեր ես, ըրեր ես քեզի համար. ասկե ետքը ինչ որ բնես, պիտի ընես ինձի համար: Կհուսամ կհասկնաս ըսածս:

ԱՆՆԱ — Կհասկնա՛մ, իշխա՛ն: Կտեսնեմ, որ բախտը օր-օրի կկապե մեզի իրար:

Հակառը խորանաձև հնգանկյունի պատ, մեջտեղի կատվածին վրա նեղ ու երկար կամարակապ լուսամուտ մը, որ գրեթե անմիջապես կատակեն կսկսի. լուսամուտը ծածկված է երկու երկաթե փեղկով:

Չախ կողմը քեք դիրքով սեղան մը, ետին բազկաթոս մը, վրան ժուր-մուկը իրեր, պէնք ու մագաղաթներ: Սեղանին մտտիկ բարձր շրջավոր մոմկալ, որուն վրա երկու մոմ կվառի:

Միակ մուտքը աջեն է, սեղանին դեմը:

1

Պարտապ սեղանին դիմացը գլուխը կախ կեցած է Կաղ Ուսեփը. սրտի մը վրա կստած է Շախին մտածկուտ: Սկիզբը երկուքն ալ լուս են:

ՈՒՍԵՓ — (Հուստմաա գլուխը շարժելով) Չէ՛, աս պատմության տակեն այնչև բան չէ դուրս գալու: (Շախինին) Հիմա ի՛նչ կըրես, իշխանը ինձի ի՛նչ է ընելու:

ՇԱԽԻՆ — Ա՛յ, բիշիկ մըն ալ համբերե՛ կտեսնես: Պիտի վերադառնա, նախապես պաշ ընե ու պիտի ըսե՛ ապրի՛ս:

ՈՒՍԵՓ — Գլխուս փորձանք է դալու, գիտե՛մ:

ՇԱԽԻՆ — Քիշիկ մը ուշ ես մնացեր: Ատիկա մտածելու էիր ստացույց:

ՈՒՍԵՓ — Ա՛խր, ես ի՛նչ հանցանք ունիմ, է՛: Հրամայողը Սեօլու: Իշխանն էր. ըսավ՝ պիտի տանիս. ի՛նչ պիտի ըսեի: Ա՛յ, թող դա Անուո՛ւ իշխանը, հարցուցե՛ք: Ես այնպես գիտեի Մեծ իշխանի կամրօվն է:

ՇԱԽԻՆ — Եթե այդպես գիտեիր ինչո՞ւ խսույն շխտատվանեոր. ինչո՞ւ համար էր այն սուտ ու փուտ պատմությունները, ինչո՞ւ էիր նամակները պինդ-պինդ թաքցուցեր:

ՈՒՍԵՓ — Ա՛խր, իշխան Սեպուհը պատվիրեր էր ինձի, որ պիտի լրսեմ ոչ ոքի, որ շատ կարևոր բան է, որ ինքս իմ ձեռքովս

անի թորոսին հետ, ասիկա գիտեիրք նրեք ամիսն ի վեր և՛ դուն, և՛ ես, և՛ այնքան ուրիշները:

ԻՇԽԱՆԸ — Ուրիշնե՛րը:

ԱՆՆԱ — Հապա ի՞նչ Մի՞թն կերևակայես, որ քու տղադ միայն իմ հոտես է ինկած, միայն ինձի՞ կուզե քու դեմդ հանն ա գործիք շինե իր ձեռքը:

ԻՇԽԱՆԸ — Խոսած է քեզի նոր բա՛ն:

ԱՆՆԱ — Նորը թո՛ղ, Ինչե՛ն գիտնամ, որ մեր շուրջը իր ւեր՝ տեսները շունի ու չի հետևիր մեր ամեն մեկ քայլին: Եվ ո՞վ դիտե, հիմա քանի՞-քանիներն են, որ լուկ-մեջիկ իրենց պատրաստութլունը տեսնելու վրա են այս բերդին մեջ, մարդի՛կ, որոնց պատվին դիպեր ես, մարդի՛կ, որոնց շահին դիպեր ես, քի՛չ կան: Ինչե՛ն գիտնամ, որ ատոնք բոլորը կապված չեն հիմա քու տղուդ ո՞չ չեն սպասեր տղուդ նշանին իրենց բունցքները բարձրացնելու համար:

ԻՇԽԱՆԸ — Ա՛չ, այդ մեկը ո՛չ, իզուր են վախերդ. ես կճանշեամ իմ մարդկիս:

ԱՆՆԱ — Գուն կճանշայիր և քու տղադ: Չգիտե՛մ: Իսկ հիմա ինչո՞վ կրնամ ծառայել քեզի:

ԻՇԽԱՆԸ — (Քիչ մը լռել) Ճշմարիտ ըլլալու համար պիտի բսնմ քեզի, որ դո՛ւն բացիր առաջին անգամ աչքերս, և քու բոլոր բսածներդ ելան: Եվ ակամա, երբ այս նամակները կարդացի, առաջին միտքս եղավ խոսիլ քեզի հետ:

ԱՆՆԱ — Խոսի՛ր (Արհամարհանքով) Լա՛վ, խոսե՛: Խոսի՛նք: Երբ տղադ դուրսը ամեն վայրկյան կրնա այս ամբողջ շուռ տալ մեր գլխուն, մենք նստինք ու խոսինք: Վասի՛լ իշխան, դուն շատ իզուր ես կանչեր ինձի: Գուն ինձի հետ չե՛, որ պիտի խոսիս: Գուն պետք է խոսիս քու տղուդ հետ:

ԻՇԽԱՆԸ — Ասիկա ի՛ր կարգով, ասիկա ի՛ր կարգով:

ԱՆՆԱ — Պիտի խոսած ըլլայիր վաղուց, վաղուց, եվ կտրու՛կ:

ԻՇԽԱՆԸ — Թողի՛, որ փաստ ունենամ:

ԱՆՆԱ — Լսե՛, իշխա՛ն: Քիչ մը առաջ բսր, որ իմ բսածներս կատարվեր են մինչև հիմա: Եստ կցավիմ, որ այդպես է: Թույլ կուտա՛ս, որ հիմա ալ բսնմ քեզի, ինչ որ պիտի կատարվի: Ըսեմ ու հեռանամ:

ԻՇԽԱՆԸ — Կլսե՛մ:

ԱՆՆԱ — Ես քեզի խորհուրդ ավողը չեմ, ո՛չ ալ դուն իմ խորհուրդիս պետք ունիս: Բայց բավականին ասիթ, ունեցա ճանշալուք քու բարի ծաղիկ տղադ, և հիմա կուզամ այն համոզումին, որ դուն քու տղուդ հետ գուպար մտնել կարող չես. դուն անոր հաղթել չե՛ս կրնար: Եվ քանի որ անիկա դեռ չէ կերեր քու գլուխդ և քեզի՛ ալ, ինձի՛ ալ և քու բոլոր ունիւմ-չունիւմդ թորոսի ճանկը չէ նետեր, կանչե՛ տղադ մտդ, ձեացուր քեզի բուրբովին անտեղյակ իր ըրածին, բսե՛, որ դուն արդեն տարիքդ առեր ես, հոգներ ես, կշտադիր ես, վերջապես, բսե՛ ինչ որ կուզես, և իշխանութլունը դի՛ր սուրգ ձեռքը, կամ կիսեցե՛ք ձեր մեջը, եթե կարելի է: Ես կտեսնեմ, որ հարցը ատով է վերջանալու Միկնույն է. կամքով որ յուսս, բռնի է խելուս եվ վերջապես չե՛ որ ծառանդ է, քու հարցդ, քու օրինավոր անդրանիկ զավակդ: Ութը-տասը տարի մը ավելի շուտ, կամ ավելի ուշ, միկնույն չե՛: Ան շա՛տ ավելի խորամանկ է քեզմե և շա՛տ ավելի հանդուգն և խարդախ, ո՛չ մեկ բանի առջև կանդ առնողը չէ, ո՛չ հայր կհասկնա, ո՛չ որդի. և երիտասարդ է, անասնձ ու համատ: Այսպե՛ս է, իշխա՛ն, մերկ ճշմարտութլունը. այսպե՛ս է. կամ ան պետք է մեշտեղեն քաշվի, կամ դո՛ւն: Եվ քանի որ անիկա ոչ մեկ պայմանով տեղի ավողը չէ, խելացին ան է, որ դուն տեղի տաս, քանի դեռ ուշ չէ: (Կլսե):

ԻՇԽԱՆԸ — Վերջացուցի՛ր:

ԱՆՆԱ — Չիջե՛ տղուդ, իշխա՛ն Վասիլ: Ասոված քու զավակդ բեզմե ավելի ուժեղ է ստեղծեր:

ԻՇԽԱՆԸ — Վերջացուցի՛ր:

ԱՆՆԱ — Այո՛, իշխա՛ն:

ԻՇԽԱՆԸ — Կրնաս երթալ:

ԱՆՆԱ — Կանչեցիր ինձի, որ հիմա ալ վճռե՛ս:

ԻՇԽԱՆԸ — Կանչեցի քեզի, որ դեմս կենաս ու ինձի ծաղրե՛ս:

ԱՆՆԱ — (Բարեկարգամբ ու հպարտ) Հապա ուրիշ ի՞նչ կուզիր: Եթե ծաղր չես սիրեր, խնդրե՛մ, կեցիր դեմս, ինչպես վայել է Քեսունի տիրոջը, ինչպես վայել է իմ ձեռքես հափշտակած ամբողջին տիրոջը: Քոս զավակդ, քոս սեփական զավակդ, զարշնիլ լակոտ մը, նենդ ու զավաճան, առեր է քեզի իր մատնեբուն ծայրը ու կիսնդ քիթիդ: Ե՛ս եմ ծաղրողը: Ես կի՛ն եմ, ես ո՛ւժը կսիրեմ ու վճռական մարդիկը: Ինչո՞ւ ես կանչեր ինձի: Աս դուն, ան ալ քու

անգղ. մաքրեցն'ք ձեր մեջը ձեր կեղտոտ հաշիվը: Ե՛ս ինչ գործ ունիմ:

ԻՇԽԱՆԸ — Այդ մեկը իրավո՛ւնք ունիս: Գնա՛:

ԱՆՆԱ — (Քիչ մը լուռ մնալեն ետք՝ կոտորված) Ներե՛, Քե- սունի տեր, իմ հախուռն խոսքերս: Ներե՛, որ հոգիս զսպել չի կրցա: ԻՇԽԱՆԸ — Գնա՛:

ԱՆՆԱ — Քու հրամանդ: Քեսունի՛ տերս: (Իտաւ):

5

ԻՇԽԱՆԸ — Քեսունի տե՛ր... Այո՛, դեռ Քեսունի տերս Աս ալ ծաղր է. Քեսունի տե՛ր... (Ներս մտնող Եանիսին) Է՛յ, քալթա ու, ի՛նչ կըսես, մենք արդեն հինցանք, անցանք. և հիմա կըսեն մեզի, որ պետք եղածն ազնիւ կապրինք: Այսպես կըսեն մեր տղաքը: Մարդիկը անհամբեր են, ինչ կընանք ընել: Զավակ ըսածդ այդպես պիտի ըլլաւ է՛, հիմա ի՛նչ պիտի ըսես, ծերո՛ւկ. գուցե նորեն շես հավտար: (Նամակները զարնելով սեղանին) Ասո՛նց, ասո՛նց ինչ պիտի ըսես տեսեմ, որ նորեն մեղմացնես, արգարացնես...

ՇԱՀԻՆ — Ալ խելքս բան չի կարեր, իշխա՛ն, ի՛նչ ըսեմ: Տղադ միշտ եղեր է տարօրինակ ու կարգն դուրս, բայց գոնե կհասկնայի իր ուզածը: Հիմա սա ի՛նչ է իր ըրածը, ի՛նչ է իր ուզածը: Չե՛մ հասկնար. ոչի՛նչ չեմ հասկնար:

ԻՇԽԱՆԸ — Ի՛նչ կա չհասկնալու: Մարդը միշտ երեսիս ըսեր է, որ քայլ առ քայլ պետք է հետի ինձի, պիտի փոխե, պիտի քանդե ամեն շինածս, իմ ամբողջ գործս, իմ ամբողջ կյանքս: Ի՛նչ կա չհասկնալու: Մարդը խնդացնել կուզե վրաս իմ թշնամիները: Ականջ պետք է ունենալ հասկնալու համար: Անիկա ի՛նչ հանցանք ունի, որ մենք կույր ենք եղեր ու խուլ մինչև հիմա: Անիկա կուզե իմ իշխանութունս, իմ բերդերս կուզե անիկա և իմ մահս կուզե անիկա: Հիմա հասկցա՞ր վերջապէս՝ թե ի՛նչ կուզե իմ տղաս: Ուրախացե՛ք, հայրե՛ր, որ ձեր կինը դավակ ծնավ ձեզի, ժառանգ ձեր աշխատանքին, նեցուկ ձեր տարիքին ու մխիթարանք ձեր ծերութեան: Զավա՛կ... Զեռքերս կողոտան, Եահի՛ն. ձեռքերս կողոտան: Ինչպե՛ս պահեմ ես այս թանկագին դավակը. ինչպե՛ս հայտնեմ իրեն իմ շնորհակալութունս, ինչպե՛ս հայտնեմ իմ երախտագի-

տութունս, իմ հայրակա՛ն երախտագիտութունս: Ըսե՛, ըսե՛, ինչպե՛ս վարձատրեմ, ինչո՞վ վարձատրեմ: Պետք է բացառիկ բան մը, արտակարգ բան մը, իրեն նման, իրեն արժանի: Ըսե՛, ըսե՛, ինչո՞վ վարձատրեմ, որ պարտքի տակ չմնամ:

ՇԱՀԻՆ — Իշխա՛ն, ամենէն առաջ հանգիստ ու սառը: Եթե կուզես արդար ըլլալ, պետք է մնաս սառը:

ԻՇԽԱՆԸ — Արդա՛ր, արդա՛ր, իհարկե որ արդար. կշիռքը կշիռ- լիս. ոչի՛նչ ազնիւ և ոչինչ պակաս: Ես ալ առ է, որ կփնտրեմ, ալ կփնտրեմ:

ՇԱՀԻՆ — Սա՛ղը մնանք ու սա՛ղը մտածենք:

ԻՇԽԱՆԸ — (Հանկարծ) Կեցի՛ր, կեցի՛ր: (Կամաց մը գլուխը կկտրեն դեպի լուսամուտը և շատ հանգիստ) Բա՛ց սա փեղկերը:

ՇԱՀԻՆ — Բանամ լուսամու՛տը:

ԻՇԽԱՆԸ — (Հետզհետե տա՛հնալով) Լուսամու՛տը... հա՛, լու- սամուտը: Բա՛ց, բա՛ց լուսամուտը:

ՇԱՀԻՆ — Այս ցուրտի՛ն:

ԻՇԽԱՆԸ — Թե չէ՛ կփեղզվի՛մ. կկտրի՛ շունչս. թե չէ՛ կկտրի՛ լույսս, կրտիճ քեզի: Ե՛ս մնա...

Առաջ կերտ ու կրանա լուսամուտի նույնացող փեղկերը ու կկրկնա դեմը: Իտար խավար գիշեր է:

ՇԱՀԻՆ — (Մտնելով ու մեղմով) Կմբսի՛ս, իշխա՛ն, կմբս- սի՛նք:

ԻՇԽԱՆԸ — Այդքան մըսկո՞տ ես: Իսկ ինձի կըսես՝ սա՛ղը, սա՛ղը... Եթե այդքան կմբսիս, կրնա՞ս հեռանալ: Ինձի համար լավ է նա (Թիկն տալով բաց փեղկին) Ա՛յ, այսպե՛ս: (Քիչ մը ետք) Եվ ի՛նչ սքանչելի մութ է դուրսը, ի՛նչ դավաճան խավար, ձյունն անգամ սե է դարձեր: Ո՛ր են դեմի հսկա սարերը, ո՞ր են թաք- երվիք: Իսկ վա՛րը լո՛ւտ, կատաղի գետն անգամ փորն է քաշեր իր ձայնը, որ ազնիւ լավ խաբէ. անհայտացեր են բոլոր քարափ- լերն ու ժայռերը. ինչպե՛ս վարպետ կերպով քողարկեր իրենց բո- լոր նեկզ գիտավորութունները: (Կխնայա) Հոն ալ դա՛վ մը կնչուի՞- վի: Անտեր ալ խարել կուզեն, անոնք ալ կուզեն թակարդը ձգեն ու իրենց սուր սուր ծայրերը բու կողդ խրեն: Չէ՛ որ անոնք ալ մեզ- մեկ նոր սրդի են. մեկ-մեկ իշխանի ժառանգ, ժառանգելու ծարավի ու անամբեր իշխանութան... Ա՛յ, ա՛յ, հո՛ն, վա՛րը, տա՛կը, բո- լորովին մաթի՛ն մեզ, սքանչելի մութին մեզ:

ՇԱՀԻՆ — Զգո՛ւյշ, իշխա՛ն, մի՛ կախարհ արարես:

ԻՇԽԱՆԸ — (Հանկարծ ետ քաշվելով ու շակվելով իր ամբողջ հասակովը) Կվախմաս, որ իմնամ: Ո՛չ. կսխալեք բոլորդ ալ. ես իյնողը չե՛մ: Ինծի վասիլ կըսեն, վասիլ իշխանը՝ Քեսոնի... դող վասիլ իշխանը: Գո՛ղ, հա՛, լա՛վ, թող ըլլա գող: Բայց տե՛րն եմ, տե՛րը, այս բերդի՛ն, այս հողի՛ն, այս աշխարհի՛ն. և ո՞վ է հազասար ինծի իր ուժո՛վը, իր դիրքո՛վը, իր ազգած ահո՛վը. ո՞վ:

ՇԱՀԻՆ — Եկո՛ւր, եկո՛ւր, ասդի՛ն եկուր: Թո՛ղ որ փակեմ:

Կամաց մը կիեռացնե ու կգոցե փեղկերը: Իշխանը ծանր կերթա կնատի իր տեղը, լուռ ու մռայլ:

ՇԱՀԻՆ — (Անտ դեմը անցնելով) Ինծի լսե՛, իշխա՛ն, այսպես կարելի չէ: Ալ մի՛ մտածեր, լավ խորհուրդ կըսեր լույսը վաղը առտու կանուխ...:

ԻՇԽԱՆԸ — Ի՞նչ, Ամբողջ դար մը կա մինչև վաղը առտու: Գուն ցնդե՛ր ես: Ո՛չ. ա՛յս գիշեր, ա՛յս գիշեր, հի՛մա, իսկո՛ւյն: (Հանկարծ անդրադառնալով) Բայց ո՞ւր է, ինչո՞ւ ուշացավ:

ՇԱՀԻՆ — Արդեն կանչե՛ր ես: Իզո՛ւր:

ԻՇԽԱՆԸ — Պետք է արդեն եկած ըլլար: Ինչո՞ւ ուշացավ: Զըլլա՛ հանկարծ... Զըլլա՛ հանկարծ հոտ է առեր, չըլլա՛ հանկարծ իմացեր է: Զըլլա՛ հանկարծ փախած ըլլա:

ՇԱՀԻՆ — Մա՛րդ էիր զրկեր ետեն:

ԻՇԽԱՆԸ — (Հետզհետե անհանգիստ ու օտփ ելլելով) Շահի՛ն, փախա՛վ: Շահի՛ն, փախա՛վ, կըսեմ քեզի: Պետք է բռնես, պետք է բռնես. թամբե՛լ տուր ամենն արագ ձեռքը, ճամփա՛ հանն մեր ամենն փորձ կտրիճները, ճամփա հանն՝ ամեն կողմ, Անարզափա տանող բոլոր ճամփաները: Շահի՛ն, պե՛տք չէ որ փախչի, պետք չէ՛ որ ձեռքես փախչի, պետք չէ՛ որ...:

6

Հանկարծ կմտն Սեպուհ, քայ մը կընե ու վարմացած կկենա: Հայրը պահ մը դեռ կմնա քարացած, ձեռքերը օդին մեջ, ետքը կամաց մը կիջեցնե, կդնե սեղանին ու ինքն ալ ծանր կնատի:

ՍԵՊՈՒՆ — Ինծի կանչե՛ր ես, հա՛յր:

ԻՇԽԱՆԸ — Հա՛: Եկա՛ր, եկո՛ւր: Լա՛վ է: Շա՛տ լավ է: (Շահի-նի) Գուն կրնաս երթալ:

ՇԱՀԻՆ — Իշխա՛ն, թող որ մնամ հոս:

ԻՇԽԱՆԸ — Հայր ու տղա խոսելիք ունինք: Թո՛ղ մեզի մինակ:

ՇԱՀԻՆ — Թող մնամ, ի՛շխան:

ԻՇԽԱՆԸ — (Ահեհամբեր) Կկանչեմ, ըսի՛, երբ պետք ունենամ: Եվ ո՛վ սք ներս չես թողներ:

Շահին ակամա կեցե դուրս:

7

Երկուր լռություներ մը ետքը:

ԻՇԽԱՆԸ — Գուն... դուն իմ անդրանիկ որդիս ես, իմ ժառանգս. դուն պե՛տք է դիտնաս: Լուր ունիմ, որ Անարզափախի Թորոս իշխանը կպատրաստվի մեր վրա հարձակվելու, կործանելու իմ այսքա՛ն տարիներու աշխատանքով կազմած այս ընդարձակ իշխանությունս, մեզի բոլորիս սուրի ու հուրի մատնելու, և տիրելու մեր աշխարհին: Ի՞նչ կըսես:

ՍԵՊՈՒՆ — Կրսեմ, որ սուտ է:

ԻՇԽԱՆԸ — Այդպես կարո՞ւմ:

ՍԵՊՈՒՆ — Սուտ է և ջու հնարածը, որ ջու արշավանքդ արգարացնես: Գաղտնիք մը չէ կարծեմ այս բերդին մեջ շա՛տ շատերու, որ զո՛ւն ես պատրաստվողը Թորոսին վրա հարձակվելու: Եվ ես դիտե՛մ, չէ՛ որ դուն այդ ծրագիրը կորոճաս երկա՛ր-երկար տարիներ:

ԻՇԽԱՆԸ — Իհարկե՛ որ դիտես: չէ՛ որ դավակա ես. մարդ իր գավկին ինչպես ծածկե, իր ժառանգին ինչո՞ւ թաքցնե: Քանի որ այդպիսի դիտես, զե՛, հիմա գիտցի՛ր ամբողջը: Քեզի կանչեր եմ հայտնելու համար, որ շաքաթե մը կսկսի մեր արշավանքը Թորոսի վրա:

ՍԵՊՈՒՆ — Շաքաթե՛ մը: Ինչպե՛ս թե շաքաթե մը:

ԻՇԽԱՆԸ — Ինչո՞ւ վախցար:

ՍԵՊՈՒՆ — Բայց... բայց... հիմա ի՞նչ արշավանքի ժամանակ է, Իկո Այուտերը չեն վերցրեր գետնեն, դեռ կիրճերը բաց չեն կարգիս ու վառարար, դեռ... դեռ... Սպասե՛նք գոնե քանի մը շաքաթ:

ԻՇԽԱՆԸ — Ո՛ր, որդի՛ս, Որպեսզի արագ ու դուրսին հաղողինք, պետք է որ Քորոսը ոչինչ չկասկածի, գիտե՛ս, չե՛: Հիմա ան անպատրաստ է ու բոլորովին ապահով. դարունը որ բացվի, ո՛վ գիտե, մեր պատրաստություններուն լուրը կրնա հասնիլ իր ականջը, ինչքան ալ, որ զգուշ ըլլանք:

ՍԵՊՈՒՅԸ — Դեռ շա՛տ է կանուխ. գեռ շա՛տ է կանուխ: Հիմա բանակը շարժել կարելի չէ, պաշարը շարժել կարելի չէ: Եվ մեր պատրաստություններն ալ գեռ շեն լրացած. մեզի ալ պետք է ժամանակ, որ ուժերը կեղրոնացնենք, որ զորքին մեջ տրամադրություն ստեղծվի. գոնն մեկ-երկու շաբաթ:

ԻՇԽԱՆԸ — Փա՛ռք քեզի, Աստված, սա ի՛նչ հրաշք է, տղաս սկսեր է կովի գործերը հասկնալ: Այդպե՛ս է, մա՛նչս, այդպե՛ս է. բոլորովին իրավունք ունիս, եթե միայն չվախնայինք, որ հանկարծ Քորոսի քիթը հոտ առնու:

ՍԵՊՈՒՅԸ — Քորո՞սը, Քորոսը մեր դաշնակիցն է, մեր բարեկամը: Քորոսը ի՛նչ կրնա երևակայիլ այդ տեսակ բան մեզի նման բարեկամեն ու դաշնակցեն:

ԻՇԽԱՆԸ — Այդպե՛ս է, մա՛նչս, այդպե՛ս է: Բայց ինչո՞ւ համար են աշխարհիս երեսը դավաճանները, մատնիչները...

ՍԵՊՈՒՅԸ — Ինչո՞ւ այդպես շեշտակի կնայիս աչքերուս:

ԻՇԽԱՆԸ — Որովհետեւ, տղա՛ս, աշխարհիս երեսը մատնիչներ կան, դավաճաններ կան, կա՛ն, ամեն տեսակ հրեշներ կան. հանկարծ կրնեն ու ամեն բան կգրեն Քորոսին, մեր ունեցած ուժերը վիճակը, գիրքերը, ծրագիրը, ես ի՛նչ գիտնամ: Քո՞ւ դեմքդ ինչու փոխվեցավ:

ՍԵՊՈՒՅԸ — Դե՞մքս...

ԻՇԽԱՆԸ — Իզո՞ւր: Դեռ կանուխ է: Դեռ մի՛ շտապեր:

ՍԵՊՈՒՅԸ — Հա՛յր, խելքս չի՛ հասնիր քու այդ տարօրինակ խոսվածքին:

ԻՇԽԱՆԸ — Ըսել է՛ քու խելքդ ավելի խելոք է քու երեսիդ գույնը. արդեն փախավ: Կեցի՛ր, հիմա կփախցնենք և քու այդ նշանավոր խելքդ: Կճանչնա՞ս այս թղթերը:

ՍԵՊՈՒՅԸ — (Ստոած) Ա՛խ, այդպե՛ս է բանը...

ԻՇԽԱՆԸ — Այո՛, այսպե՛ս է բանը:

ՍԵՊՈՒՅԸ — Ափսո՞ս...

ԻՇԽԱՆԸ — Այո՛, ափսո՞ս:

ՍԵՊՈՒՅԸ — Ինչպե՛ս անցավ քու ձեռքդ: Զարմա՛նք է:

ԻՇԽԱՆԸ — Իսկ զղջումի ո՛չ մեկ խոսք: Ոչ իսկ գոնն կեղծ շարժում մը ներում խնդրելու:

ՍԵՊՈՒՅԸ — Ինչի՞ ներում և ի՛նչ զղջում: Դուն շարաշար կսխալիս, հա՛յր, եթե կերակայես, որ հանցավոր ես բռներ: Կցավի՛մ, շա՛տ կցավի՛մ, որ այսքան աշխատանքս իզուր կորավ, և ժամանակն ատաջ նամակներու բովանդակությունը հայտնի եղավ քեզի: Բայց ատիկա բուն իրողութենն չի փոխեր ոչինչ: Հա՛յր, համոզվի՛, որ ընեմ պիտի ամեն բան, ամեն բան, որ անկարելի գտնու քու արշավանքդ Քորոսի վրա: Զե՛մ թող տալու՝ քանի շունչ կա բերանս:

ԻՇԽԱՆԸ — Այդպե՛ս: Եվ չե՛ս քաշվիր ատիկա շիտակ երեսիս բունիս:

ՍԵՊՈՒՅԸ — Դուն ամբողջ աշխարհ մը դարձնել կուզես մոխիր ու ալիք, ու չե՛ս քաշվիր երեսիս ըսելու, ես ինչո՞ւ պիտի քաշվիմ խոսելու քեզի ճշմարտությունը:

ԻՇԽԱՆԸ — Ալ ավելո՞րդ են կարծեմ այդ պարագայ խոսքերը:

ՍԵՊՈՒՅԸ — Պարագ չէ՛, հա՛յր, մտածե՛. ի՛նչ արժեք ունի քու այդ անվերջ խելքը. որո՞ւ համար. և մի՛նչն ե՛րբ: Անմահ չես դուն. իսկ իմ ձեռքս անցավ թե չէ, ահա՛, ըսե՛մ քեզի հիմակվեն, իսկույն բռնեմ պիտի իրենց տերերուն, ուր տերը չկա՝ բարեկամներու, գյուղացիներու: Ալ ի՛նչ իմաստ. ինչո՞ւ համար է այսքան տանջանք ու շարշարանքը:

ԻՇԽԱՆԸ — Հա՞, արդեն, արդեն բաժնե՛ր ես, արդեն խոստացիր ես: Այդպե՛ս ես խոստացիր, հա՞, որ քու կողմդ բաշես բոլոր չին տերերը, «բարեկամները», «գյուղացիները»: Եվ հկեր ես կը պարծենա՞ս ինձի:

ՍԵՊՈՒՅԸ — Հերի՛ք է, հա՛յր, թո՛ղ, նստե՛, վայել՛, քանի՞ տարվան կլանք ունիս այս աշխարհիս երեսին:

ԻՇԽԱՆԸ — Կտեսնե՛նք, կտեսնե՛նք: Համենայն դեպս շա՛տ ավելի երկար, քան դուն կկարծես: Հիմա դուն ինձի ա՛ն ըսե. ի՛նչ է խոստացիր Քորոսը քեզի քու այդ բոլոր ծառայություններուդ փոխարին:

ՍԵՊՈՒՅԸ — Քորո՞սը: Ինձի՞:

ԻՇԽԱՆԸ — Ալ ավելորդ է, ըսի՛ քեզի: Հանե՛ դիմակդ ու պատասխան տո՛ւր: Ի՛նչ է խոստացիր Քորոսը քեզի, երբ բերդերս

հանձնես իրեն, երբ հողերս հանձնես իրեն, երբ գլուխս հանձնես իրեն:

ՍԵՊՈՒՆ — Հա՛յր:

ԻՇԽԱՆԸ — Իհարկե խոստացեր է՝ թողնե՛ք թեզի նախ այս բերդը, երևի և Համսուրը, դուցե և Ռապանը. չէ՞, իսկ մյուսները իրեն: Դուն գիտեի՛ր, դուն շո՛ւն ես, դուն շո՛ւտ հասկցար, որ փոքր եղբորդ եմ թողնելու ամեն բան, որ թեզի ոչինչ չեմ տալու, թեզի ոչինչ չէ հասնելու. ահա՛ ուրկե կրխի քու բոլոր սև կատաղությունդ, քո բոլոր սուտն ու կեղծը, նենգությունը:

ՍԵՊՈՒՆ — Հա՛յր...

ԻՇԽԱՆԸ — Զա՛յնդ: Հա՛յր... Ի՞նչ հայր. երբե՛ք, Քու եղած օրեղ մեզդ բան մը կար, որ ատելի էր ինձի, բնազդներս կզգային: Ո՛չ, դուն իմ զավակս չե՛ս. դուն զազի՛ր վիժուկ մըն ես ու դավադիր մատնիչ մը. դուն ցած ու նենգավոր դավաճան մըն ես. հորդ մահը պատրաստող սրիկա մըն ես. դուն իմ սխերիմ թշնամին ես:

ՍԵՊՈՒՆ — Դուն հիվանդ ես: Ես թեզի հետ այլևս խոսիլ չեմ ուզեր:

Կուղղվի դեպի դուռը: Հայրը վրան կնեռվի, և թենն ամուր քաշելով՝ կերե սենյակի հակառակ կողմը:

ԻՇԽԱՆԸ — Ո՛ւր. ո՛ւր կփախչես: Սպասե՛, Ո՛չ, այս անգամ այդպեսով չե՛ս ազատիր: Ո՛չ, այս անգամ մեր հաշիվները պետք է մաքրվին. և արմատապե՛ս: Լսեցի՛ր, չէ՞, ինչեք ըսի թեզի: Գե՛, պաշտպանե՛ ինքզինքդ, ժխտե՛, ուրացի՛ր, հերքե՛, եթե կրնաս: Ըսե՛ ինչ որ կրնաս, թեզի արդարացնելու համար: Վերջը թող չըսվի, թե թեզի արդարացնելու միջոց չավի: Պաշտպանե՛ թեզի դատավճիռը լսելի առաջ: Դուն ստաղկեցնել կուզես ինձի, որ տեղս անցնիս. լա՛վ, ոչինչ չունիմ հակառակ: Միայն ինձի կթվի, սկսեր ես գործ մը, որ շատ վեր է քու ուժերեդ և պետք է տուժես: Զէ՞ որ ես ալ պարտական եմ պաշտպանվելու. չէ՞ որ չեմ թողնելու, որ մասցու տավարի մը պես ծախես ինձի քու թորոսիդ: Գիտցի՛ր, այս վայրկյանիս քու դատաստանդ է, որ կտեսնվի և կյանքդ սպառնալիքի տակ է:

ՍԵՊՈՒՆ — Անօդո՛ւտ են սպառնալիքներդ, հայր, ինչպես և շինձու՛ մեղադրանքներդ. ո՛չ կշեղեն ատոնք ինձի, ո՛չ կվախցնեն:

ԻՇԽԱՆԸ — Հա՛, կահանե՛մ, ամո՛ւր է կոնակդ: Գուրսը արդեն կետեր ես երևի ուռկանդ, ինչպես հարկն է: Ըսե՛ նայիմ, ո՛վ է կեցած հուղ: Գուցե անոնց համար էր, որ այդպես դուրս կվազեիր: Հանկարծակի՛ եղավ, հա՛. ծուղակը ինկար: Այդպե՛ս է՝ ուրիշին հոր փորոզը ինքը մեջը կիյնա: Ալ մոռցի՛ր դուրսը. վերջացա՛վ. Լեռք վերցուր բոլոր մյուսներեն: Մեր հաշիվը պիտի մաքրենք ես ու դուն: Ի՞նչ գործ ունինք ուրիշներու հետ:

ՍԵՊՈՒՆ — Ի՞նչ կուզես ինձմե:

ԻՇԽԱՆԸ — Ուզա՛ծու իսկո՛ւյն: (Կերթա ու կբանա լուսամուտին փեղկերը) Նայե՛, նայե՛ հոս, դուրսը. լա՛վ նայե: Սա է դավադիրներո՛ւ, հայրասպաններո՛ւ, նենգամիտներո՛ւ ելքի ճամփան: Այն մյուս սովորական դուռը ալ փակվա՛ծ է թեզի համար... (Կենալով դուռն հանդեպ) Նայե՛, իմ մարմնովս: Կրնա՛ս, տապալե՛ ինձի ու ելի՛ր, չէ՞ որ ատիկա է երազդ: Խնդրե՛մ: Եթե չե՛ս կրնար, եթե չկրնաս, կմնա միայն մե՛կ ելք մը, այդ... խավարի ու անգունդի դուռը: Ահա՛ կեցած եմ. ընտրե՛ ճամփադ. ելի՛ր ուրկե որ կուզես:

ՍԵՊՈՒՆ — Կհասկնա՛մ թեզի, հայր. բե՛ն մըն եմ քու վարքիդ ու վարմանիդ վրա. խղճի խայթ մըն եմ խրված քու կողդ. ու դուն կտեսնչաս իմ մահս: Կյանքը երբեք մեծ հրապույր մը չէ ունեցեր ինձի համար, և անոր կորուստը մեծ ցավ մը չէ ինձի: Բայց վա՛յ թեզի, եթե իրավ որ...

ԻՇԽԱՆԸ — (Ընդհանախով) Վայր կարգա քո՛ւ դիխուդ: Թո՛ղ քու ճառերը ու շարժե ոտքերդ: Անցի՛ր: Եթե քու ոտքերդ կվարանին՝ իմ թևերս չեն վարանիր, կուզան թեզի օղնություն:

ՍԵՊՈՒՆ — Գիտե՛մ. չէ՞ որ անոնք չվարանեցան, երբ թույնի բուժակը մորս կերկարեիր:

ԻՇԽԱՆԸ — Ստախոս շուն մըն ես դուն, և շան մը բամբասանքը շրթունքիդ: Սուտ ու քսություն եղավ քու ամբողջ կյանքդ. դե՛, սուտով մըն ալ փաթթե՛ քու մահդ: (Վրա գալով) Քալե՛, բալե՛...

ՍԵՊՈՒՆ — Աստվա՛ծ իմ, ի՞նչ դազան նայվածք ունի... Սվ ի՞նչ սոսկալի ծովեր է դեմքդ:

ԻՇԽԱՆԸ — (Միշտ վրա գալով և նետզինետ տղան ետ-ետ դեպի լուսամուտ էջելով) Հայհոյե՛, հայհոյե՛, մինչև սատկիս Գաղա՛ն, հա՛: Ես գաղա՛ն, հա՛: Իսկ հորը դավե՛լը... թշնամիներու

գաշնակցե՛լը... գաղտնիքներս մատեն՛ը... Հիմա կտեսնե՛ս գա-
գանը, հիմա կտեսնե՛ս գաղանը, հիմա կտեսնե՛ս գաղանը: Քալի,
բալի՛...

ՍԵՊՈՒՆ — Հա՛յր, մտածե՛, անգո՛ւնդ է տակը

ԻՇԽԱՆԸ — Հողե՛րս կուզեիր. կուզեիր բերդե՛րս: (Տղուն գլու-
խը կոխելով պատուհանին մեջ) Ա՛ն քեզի հող. ա՛ն քեզի բերդ...
գնա՛, աչքդ կշտանա, գնա՛, գնա՛... անեծք քու ծնունդին... քնա՛,
ա՛ն... կոխե՛ աչքդ... կոխե՛ բերանդ... խլե՛ ձեռքես, տեսնե՛մ...
գնա՛...

Տրակ, որ իդար ջանքեր կընէր դիմադրելու ու կտալերու, կըկոր-
սընցնէ վերջին հենարանը և կունակն ի վար կզատորի անդունդը:

Հայրը ակնթարթ մը կնայի լուսամտի պարսպին, ասրապա-
նար ետ-ետ կբաշվի՝ գլխը բռնած: Կնայի շուրջը, կշփե աչքերը և
հանկարծ կնկատի դեպի դուռը, կրանա ու կպոռա.

ԻՇԽԱՆԸ — Օգնեցե՛ք... օգնեցե՛ք... շո՛ւտ, օգնեցե՛ք... օգնե՛
ցե՛ք...

8

Ներս կվապէն Շահին, ծառա մը և ուրիշ մը:

ՍԱՌԱՆ — (Վախցած-զուրմացած նայելով շուրջը) Ի՞նչ կհրա-
մայն իշխանը:

ՇԱՀԻՆ — Իշխա՛ն, ո՞ւր է զավակդ:

ԻՇԽԱՆԸ — (Մանր) Ես ունեցեիր եմ միայն մե՛կ զավակ, Միա՛յն
մեկ զավակ մը ունիմ ես: Այն... այն մյուսը... քու հարցուցածդ...
ինկա՛վ վարու Ան ինկա՛վ վա՛ր. նեա՛վեցա՛վ վարու:

ՇԱՀԻՆ — Իշխա՛ն...

ՄՅՈՒՍԸ — Լուսամտե՛ն. այս լուսամտե՛ն...

Իշխանը առանց պատասխան տալու կերթա կնստի իր տեղը սե-
զանին առջևը, գլուխը կեննէ երկու բռունցքներուն, անթարթ աչ-
քերը կեսի մը հառած:

ՄՅՈՒՍԸ — Պուցե դեռ կապրի՛:

ՇԱՀԻՆ — Այս բարձրութենե՛ն:

ՄՅՈՒՍԸ — Աստվա՛ծ իմ...

9

Ներս կվապէ իշխանուհի Սոֆիա, ետևեն Դրիտա և ուրիշները:

ՍՈՖԻԱ — Սա ի՞նչ ազմուկ է. ի՞նչ է պատահեր. սիրտս կզոգա:

ՇԱՀԻՆ — Իշխան Սեպուհը բացե՛ր է լուսամուտը ու նետվե՛ր է
ցած:

ՍՈՖԻԱ — Յա՛՛ծ. անդո՛ւնդը... (Ուշագնացի պես) Ա՛...

ԻՐԻՆՍ — (Գրկելով) Իշխանուհի՛, իշխանուհի՛, Մե՛ծ իշխա-
նուհի:

ՋԻՆՎԱՍ ՄԱՐԳ ՄԸ — (Կնալով դեպի լուսամուտը) Սարսա-
փելի՛ է...

ՇԱՀԻՆ — Բայց ասիկա պատահելու էր օր մը, խելագարու-
թյան բուրը նշանները ան ունեիր վաղուց, խե՛ղճը...

ՍՈՖԻԱ — Հապա որ ես կըսեի՛: Ես միշտ կվախնայի: (Նորեն
բուլնալու պես) Ա՛...

ԻՐԻՆՍ — (Նորեն գրկելով) Իշխանուհի՛, իշխանուհի՛, Մե՛ծ իշ-
խանուհի:

ՇԱՀԻՆ — (Իրիևային) Ներս տար իշխանուհին: (Հավաքված
մարդոց): Իսկ դո՞ւք ինչ եք կեցեր շվարած, բերաննիզ բաց. վա-
զեցե՛ք վար, բերդին տա՛կը. հոս ոչինչ չկա: Ինձի՛ հետ, ինձի՛ հետ,
բուրդ ինձի հետ:

Մյուսները իր առաջն առած կհանն գուրս, կղառնա, կնայի ան-
զամ մը Իշխանին և ինքն ալ կհետևի անոնց:

10

Եվ իսկույն սեմին վրա կերևա Իշխանուհի Աննայի կերպարան-
քը. նախ կդիտէ Իշխանը, ետքը հուշիկ քայլերով կմտնեա լուս-
մուտին, պուշուրքամբ կծոխ վար և հանկարծ կբաշվի ետ, կշտկի,
հանդիսավոր քալվածքով կմտնեա Իշխանին թիկունքի կողմեն,
կկենա անոր ետևը և կխոսի ձիգ կեցվածքով, ակուններուն մեջեն ու
հատիկ-հատիկ:

ԱՆՆԱ — Խոստովանե՛. դո՛ւն նետեցիր անիկա անդունդը:

ԻՇԽԱՆԸ — (Կցնցվի, թեթև մը կշտկվի արո՞րին վրա, բայց
առանց գլուխը ետ շփելու, հորեն կխարանա):

ԱննԱ — Քու ձեռքի՛րդ հրեցին անիկա անդունդր
ԻՇեԱնԸ — (Միշտ առանց զիբք փոխելու) Ի՞նչ գործ ունիս
դուն հոս:

ԱննԱ — Լա՛վ է, Այդպի՛ս պետք էր: Ատիկա կպահանջեր ար-
դարությունը:

ԻՇեԱնԸ — Հեռացի՛ր: Քաշվե՛ սենյակդ:

ԱննԱ — (Խորին հաղթանակով ու խորին վշտով, թեերք տա-
րածելով իշխանին վրա) Ա՛, արդարությո՛ւնը...

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն

ՔԵՍՈՒՆԻ ԳԱՐՊԱՍԻ ՆԵՐՍԻ ԿՈՂՄԵՆ

Ճակատը երկու խոշոր անկյունավոր բուրգերու մեջ բերդի խո-
րունկ մուտքը, վրան կամար և ատամնավոր պարիսպ:

Լախ բացված դարպասներուն մեջեն կերևա շղթաներով իջե-
ցուցած կամրջակը խրամին վրա:

Դեպի առաջ, աջ կողմը, մեկ հատիկ սալորենի մը ամբողջովին
իր սպիտակ ծաղիկներուն մեջ:

Պայծառ արև օր է:

1

Բազմություն ամեն կողմ: Երեխաներ բուրգերուն ու պարիսպին
վրա: Դարպասեն դուրս գորք կերևա: Սալորենիին տակ խմբված
են կունայք, անոնց առջևը Իշխանուհի Սոֆիա, Իրինա, Իշխանուհի
Աննա, կանանց ձեռքը ծաղկած թարս ձյուղեր:

Չախ կողմը բերդապահ գորքը, նիպակալոր, այն ամեն կայ-
րի ու տեսակի պաշտոնյաներու խումբ մը:

Ընդհանուր ոգևորության, ուրախության, ազմուխի ու կեցցե-
ներու մեջ՝ կանուրջին վրա ձինն կիջնե Քեսունի իշխանը և շրջա-
պատված տասնյակ մը պորականներով կառաջանա դեպի ներս:

ԲԱԶՄՄՈՒԹՅՈՒՆԸ — (Հրեվանում) Կեցցե՛՛ վասիլ իշխանը...
կեցցե՛՛...

ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՄԸ — (Չատվելով պաշտոնյաներու խումբեն կանգ
կառնե Իշխանին դեմը) Բարի գալու՛ստ, Քեսունի՛ տեր, բարի գա-
լուստ քու բերդդ, բարի վերադա՛րձ քու բույնդ, մեր թա՛ջ, մեր ան-

պարտելի՛, մեր պաշտելի՛ իշխան։ Քու անսահման քաջութիանդ անառիկ պատին դեմ կանդ առին սելճուկներու անթիվ հորդաններն ալ, իսկ քու խիզախ ու սքանչելի հարձակմանք թափին տակ խորտակվեցան անոնք ու փշրվեցան, ամենի ժայռի մը զարնվող ձյունազեղի մը պես։ Սահման չունի, իշխա՛ն, մեր ամենուս ուրախությունը։ Գո՛ւն ազատեցիր Քրիստոսի խաչը նոր անպատվութենն, դո՛ւն ազատեցիր այս քրիստոնեությունը սարսափելի կտորածն և մեր հայ ժողովուրդը իսպառ չնջումէ։ Բարի՛, բարի՛ քու հաղթական վերադարձը, վրայդ անպակաս Աստծու աչք։

ՇԱՀԻՆ — Հոգիս լեցուն ու հպարտ կուգամ քու դեմդ, Վասի՛լ իշխան, մի՛շտ այսպես տուն դառնաս թշնամիներուդ հետ ընդհարումեն։ Ահա՛ քու բերդդ անեղծ ու անթերի կղարձնեմ քեզի, այնպե՛ս, ինչպես որ դուն հանձնեցիր ինձի քու երթալիդ առաջ։

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — (Հոգնամ) Շնորհակա՛լ եմ, հա՛յր սուրբ, շնորհակա՛լ եմ, Շահի՛ն, շնորհակա՛լ եմ բոլորեդ։ Երա՛վ է, Աստճած մեծ հաջողություն պարգևեց ինձի այս անգամ և ահարկու վտանգն ազատեցանք մենք բոլորս։ Թարկիարուխի տղան, Մելիք Շահի թողը, չէ՛ր կրնար երազել այս պարտությունը «հայու կտորն» մը, «սարի արջն» մը, «գոզ Վասիլե՛ս» մը։ Արկեր էր իր գոռոզ գընդերը, որ սրբեն, մարբեն, ավլեն ամբողջ նորակազմ հայությունը, մինչև բյուզանդական սահմանները և այդ սահմաններեն ալ անդին։ Եվ ահա՛ հազարներով կհաշվեմ բռնած գերիս։ (Մափեւ և բացակաւնչություններ) Սպանվածները եռապատիկ են, և անթիվ փախստականները, որոնք խելագարի պես իրար խեղդելով միմյաջ անցան, որ փախչին հասնին Պարսկաստան, իրենց ղրկող սուլթանին սուրխ բարեք տանին։ (Ազմուկ ու ծիծաղ) Իսկ ինչ կվերաբերի բերած ավարիս, դեռ զայու է օրերով, շարաթներով, գրաստներուն մյուս ծայրը, քեսունցիներ՛ր, հազիվ ամիսն մը տեղ հասնի։ (Մալի, ուրախություն, պոռչում) Գո՛ղ, հա՛, անունս գրեք են գողը կա՛վ, թող բլլամ գո՛ղ։ Մինչև գող լըլլաս, մինչև չի հափշտակես, մինչև չիղգես ու չի հավաքես, չի կազմվիր այս ուժը, որուն հենած ահա՛ այսօր շարդեր եմ մեր բոլորի ահեղ թշնամին, մեր արյունախում, մեր անհավատ թշնամին։ Իմ գողությունս է, որ այսօր աղատեր է ձեզի, իմ գողությունս է, որ կտոնեք ու կծափեք դուք հիմա, իմ գողությունս կպարտի այս լեռները ապավինած ամբողջ քրիստոնեությունն ու հայությունը իր կյանքն ու գոյությունը։ Հա-

րըստությունները գողությունը կգիպին, պետութունները գողությունը կկազմվին, և վանք ու մատուռներն ասգամ գողությունը կշինվին։ (Թեթև մը դառնալով իր ետևի խուրճին) Լես՛ն իշխան, առաջ եկուր։ Կհայտնե՛ս մեր այս ընդհանուր հաջողության նամար իմ անշափ ուրախությունս թորոս իշխանին, կհայտնե՛ս խորին շնորհակալությունս իր ուղարկած օգնական գնդին համար։ Թվով փոքր էր, իրա՛վ է, բայց քա՛ջ կավեցավ։ Ավարի իր բաժինը և իմ անձնական նվերներս կհանձնե քեզի Ապիրատ իշխանը։ Հսե՛ թորոս իշխանին՝ երկյուղ չունի՛ հայությունը այս սարերուն մեջ, քսնի մենք՝ ես ու ան՝ կեցած ենք կոնակ կոնակի։ ան իր զենքն ու կրեսը դարձուցած հույնին ու իկոնիային, ես իմ երեսու ու բանակներս դարձուցած Պարսկաստանի սելճուկներուն և պոչ խաղցնող լաարին իշխաններուն։ Այսպե՛ս ըսե և տո՛ւր իրեն սիրուս ողջույնները։ Երթառ բարով։

Լեսն իշխանը, որ թարմ երիտասարդ մըն է, կծոի, կիամբուրն Իշխանին ձեռքը ու կմեկնի։

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — (Փնարելով իր ետևը) Ապիրա՛տ իշխան, ո՛ւր ես։ Գնա՛ հտտեն, կկերցնե՛ս, կիմցնե՛ս, կկեցնես բոլոր քսակները բերն-բերան, այնքան, որ ձիերը ծանրություն տակ չօքին։ կպատվես այնպե՛ս, ինչպես վայել է պատվել մեր թանկագին ազգակիցն ու դաշնակիցը. և ճամփու կղենս։ (Բազմությանը) Դե՛, դո՛ւք ալ ցրվեցեք։ Երեք օր ուրախություն է բերդիս մեջ։ Մի՛ վախնաք, ամեն մեկուդ բաժին մը կհասնի ավարեն։ Պարսկաստանեն ամեն բան մեկիկ-մեկիկ ընարեր են օւ բերեր են մարդիկը հատուկ ձեզի համար։ միայն թե չմոռնա՛ք բերողներու անհավատ հոգիին դոնե ողորմիս մը տալու։

Ընդհանուր հռնոց, ազմուկ, և այրերը կսկսին ցովի։

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — (Ինք միևակ մտածելով կանաճց խուրճին) Ողջույններս տիկիներուն։ Այս պատմությունը ամիսն մը ավելի տևեց։ Երեք անհանգիստ էիք բիշիկ մը։

ՍՈՆԻԱ ԻՇԽԱՆՈՒՂԻ — Դե՛, իհարկե՛ս, իշխա՛ն-սերաստոս, պատերազմ է, վտանգով լի, ու թշնամին ալ անթիվ։

ԱՆՆԱ ԻՇԽԱՆՈՒՂԻ — Ո՛ւ, իշխա՛ն, անհանգիստ չէինք մենք։

Երբ մեր գնդերուն գո՛ւն կառաջնորդես՝ հոս ո՛չ մեկ կին պատճառ չունի անհանգիստ ըլլալու:

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — Շնորհակա՛լ եմ, Աննա՛ իշխանուհի, քու կարծիքիդ համար: Եվ գիտե՛ս, նորեն քու խոսքդ ելավ:

ԱՆՆԱ ԻՇԽԱՆՈՒԻՉԻ — Չգիտեմ՝ իշխանը ի՞նչը կակնարկէ:

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — Կհիշե՛ս. ըսի՛ր ինձի, որ թշնամին Քերդուսն ասդին անցնիլ չի կրնար: Ուղի՛ց Քերդուսի քարերուն տակն էր, որ կերան առաջին շմեցնող ասպտակը:

ԱՆՆԱ ԻՇԽԱՆՈՒԻՉԻ — Ուրա՛խ եմ, իշխա՛ն:

ՔԵՍՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆԸ — Եվ նա, իշխանուհի՛: (Մյուս կանանց) Դե՛, շտապեցե՛ք դուք ալ ձեր տները: Տանջված են ձեր մարդիկը՝ աչքբան շարաթնէրու շարշարանքեն, և կարտոն ունին ձեր թևերու նվիրելիք լվացումին ու խնամքին և զգվանքին, գալարանքին: Ան՝ ցե՛ք:

Կանայք կըքրջան կե՛ս-տնայած, կե՛ս-ծիծաղով ու ցրվելով: Իշխանը ձախեն կեցի դարս, իր շտապումքն ալ իր կանեն:

2

Կանա Մեծ իշխանուհին իր փոքրաբիլ խմբով:

ՍՈՑԻԱ — (Հազիվ զսպելով կատարութեանը) իշխանուհի՛ Աննա, ես քանի՞ անգամ ըսեր եմ քեզի, որ կոտորած շերեփի պես, ամեն խոսքի մեջ չի մտնես, ամենքի խոսքին մեջ չիցնաս:

ԱՆՆԱ — Կարծեմ, Մե՛ծ իշխանուհի, քեզի ոչինչ չըսի՛ ես:

ՍՈՑԻԱ — Հաղա՛ր անգամ ըսեր եմ քեզի՛ պատասխանե՛ երբ քեզի հարց տան: Եվ ընդհանրապես, երբ ես ներկա եմ դուն շատ խոսելու պետք չունիս: Անվայել՛ ըմբ է: Եվ մանավա՛նդ Մեծ իշխանի հետ:

ԱՆՆԱ — Քեզի հետ, Մեծ իշխանուհի, կարգազրի՛ ինչպես կուղես: Կուղես՝ ամենևին չխոսիմ: Բայց ուրիշներու հետ, Մե՛ծ իշխանուհի, լեզուիս տերը ես եմ: Եվ մանավանդ Մեծ իշխանի հետ:

ՍՈՑԻԱ — Սվոր լեզո՛ւն նայեցեք, ավելի երկար մագերուն հյուսքեն: Բայց ալ շարժ անցնիլ սկսար: Ես միշտ հիմա ներքեր եմ քեզի, աչք եմ գոցեր, ըսեր եմ՝ տղետ է, անկիրթ է, անվարժ ու

դժբախտ: Բայց դուն ալ պետք է գնահատել գիտնաս իմ բարությունս: Եթե եկած ես ինձի ծառայելու՝ կղի՛ր ինչպես որ մեծ տիկնոջ մը ծառայողին կվայլէ: Թե չէ՛՝ գիացի՛ր, կնետեմ նորեն քեզի փողոցը, ուրկե քեզի բերեր են:

ԱՆՆԱ — Մի՛ տար սպառնալիքներ, որ գործադրել չես կրնար: Իզուր ծիծաղելի կդառնաս, չէ՛: (Դուրս աչեն):

3

ՍՈՑԻԱ — (Զայուրյթեն ու ապշումեն խոսելու անկարող, կատարի աչքերով կնայի ետևեն) Ա՛...:

ԻՐԻՆԱ — Ուշ մի՛ դարձներ, Մե՛ծ իշխանուհի, ուշ մի՛ դարձներ: Կտեսնես, որ երես է առեր:

ՍՈՑԻԱ — Իհարկե՛, հանցանքը անուր չէ, հանցանքը Մեծ իշխանինն է, որ երես կուտա: Աչքբան բազմության առաջ բառ մը անգամ չի պատասխանեց ինձի. ամբողջ ամիս մըն է տունը չէ եղած և հաղթանակ կուգա: Միայն «Աննա՛ իշխանուհի»: Ինչպե՛ս լսեմ, ինչպե՛ս ուշ չի դարձնեմ, երբ ամբողջ բերդը ուշ դարձուց արգեն:

ԱՆԴՐՈՆԻԿՈՍ — Ա՛յ, իմ սիրելի՛ քեռաղջիկս, հանցանքը անոնցը չէ. հանցանքը հոն է, որ ես ու դուն շատ գեշ նշան բռնող ենք:

ՍՈՑԻԱ — Դո՛ւն ինչ կըսես:

ԱՆԴՐՈՆԻԿՈՍ — Արձակած նետը չի գիտավ: Ա՛յ, այն կինը դարկավ ճիշտ մեղսողը: Ժամանակին ու իր տեղին: Ա՛, մե՛ծ արվեստ է նշան բռնելը, մի՛շտ Խոսքով վարկելը ամենևն առաջ, որ դժբախտաբար մեր ընտանիքին մեջը չկա: Դուն ալ, ես ալ, ծուռ կզարնենք: Մենք, սիրելի՛ս, վրիպակին ք ենք, վրիպածներ...:

ՍՈՑԻԱ — Է՛, վե՛րջ տուր հիմար խոսքերուդ:

ԱՆԴՐՈՆԻԿՈՍ — Մե՛ծ սիրով մինչև անգամ այդ սիրուն խորհուրդը կուտամ նույնիսկ քեզի: Որովհետև մինչև հիմա ինչ որ բսիր, ճիշտ ան է, ինչ որ պետք չէ ըսելու: Պետք է ըսել որ ուրիշ բաներ, որ դուն չըսիր:

ՍՈՑԻԱ — Յուրջ կուտամ, ցույց կուտամ ես իրեն ըսելն ու լսելն: Ո՛չ, ալ չեմ թողներ: Մինչև հիմա լոցի, համբերելի, բուրջ ամեն բան սահման ունի: Կշարտե՛մ ես անիկա այս պատերեն դուրս: Կտեսնե՛, կտեսնե՛... (Դուրս):

ԱՆԴՐՈՆԻԿՈՍ — Իրինա՛, սև ամպերը կոտորակով սկսան, վախ
նամ՝ իրա՛վ որ, շուտով փոթորիկը պայթի:

ԻՐԻՆԱ — Ես քեզի չէի՛ ըսեր:

ԱՆԴՐՈՆԻԿՈՍ — Լավ չէ՛, լավ չէ՛, քամիները գեշ կփչեն:

ԻՐԻՆԱ — Շա՛տ գեշ, մեզի տեղահան պիտի ընեն, արմատե՛ն:

ԱՆԴՐՈՆԻԿՈՍ — Չէ՛, այդ ծայրահեղության շերտանք, Բայց
լաց, աղմուկ, սպառնալիք, այո՛: Այսինքն՝ կարկտախառն անձրև:

ԻՐԻՆԱ — Արմատախի՛լ, արմատախի՛լ, կրեմ քեզի: Ես կը-
ճանչնամ այդ քու իշխանո՛ւ Ան որ իր զավակը ոչնչացուց այդ Ան-
նայի սիրուն, իշխանուհի՛ս պիտի խնայե, թե՛ ինձի ու քեզի:

ԱՆԴՐՈՆԻԿՈՍ — Գիտեմ այդ մասին քիթիա Իրինայի խորա-
թափանց կարծիքը, ուր կանաչ-աչվի քամքասանքը թևատարած
կաավառնի:

ԻՐԻՆԱ — Ի՞նչ քամքասանք: Երբ հայր ու տղա միևնույն կնկա
ետեեն են, տղան պետք է վերնա մեջտեղեն, որ բացվի հորը համ-
փան: Ի՞նչ կա հոս լի հասկնալու տե՛ղ՞ն Սեպուհ իշխանը:

ԱՆԴՐՈՆԻԿՈՍ — Տրամաբանությունդ չի՛ շտ է: Գրեմք քերել և
ուրիշ նման օրինակ մը: Երբ երկու կին ինկած են միևնույն իշխա-
նին ետեեն, հինը պետք է քաշվի, որ տեղը տա նորին:

ԻՐԻՆԱ — Չհասկցա՛ ըսածիդ կապը:

ԱՆԴՐՈՆԻԿՈՍ — Ա՛խ, անպատճառ կա՛պը կուզես: Կապը ան
է, որ սերը կկապե լեզուն, իսկ նախանձը լեզվին կապը կարձկե:

ԻՐԻՆԱ — Նախա՛նձ:

ԱՆԴՐՈՆԻԿՈՍ — Իրինա՛, եկուր խոստովանե՛ և թողություն տամ
քեզի, Գուն շա՛տ կուզեիր զոզնալ իմ սիրելի բնաղջկանս ամենա-
մասնավոր իրավունքները, բայց այդ Աննան խանգարեց քեզի: Գո-
ղը գողեն գողացավ, Աստված տեսավ՝ զարմացավ:

ԻՐԻՆԱ — Տիա՛ր Անդրանիկոս, կատակին՛ր կան, որ կատակելն
անգամ վայելուչ չէ: (Առագ կենեանա):

ԱՆԴՐՈՆԻԿՈՍ — Կամա՛ց, կամա՛ց, այդպես արագ ես չեմ
կրնար քալել: Եթե կկարծես՝ փախչիլը հերքումներու շարքին է, քի-
չիկ մը կսխալիս: (Գուրս անոր ետեեն):

Վայրկյան մը անտարակը պարսպ է:
Չախեն Ասում իշխանը, առին Աննա իշխանուհին միամասնակ
կմտեն ու իրար դեմ կշառայեն:
Չառին տանը կկենան իրար դեմ տկարացր մը լուռ, աչք-աչքի:

ԱՆՆԱ — (Չևախի ծաղկած հյուղը անոր տալով) Կվայլե հաղ-
թանկեն եկող քաշին: Բայց ավելի լավ է, որ վերջացավ: Ի՞նչ սար-
սափելի ամէս էր, հանդիստ քուն չէ իջեր աչքիս: Աչքերս կկայցնեմ
թե չէ՛ ահա՛ իսկույն կոխվ է: Կա՛մ կզարմես, կա՛մ կզարնվիս:
Կա՛մ ինկած ես վիրավոր թաց ու խոպան դաշտին մեջ, շուրջդ ան-
մարդ ձիերը կվազվզեն երասանակներն ու ասպանդակները օդին,
և ես խելագարի պես աչքերս կբանամ:

ԱՏՈՄ — Ուրեմն քիչիկ մը հիշե՛ր ես ինձի: Իսկ ե՛ս, ի՞նչ կը-
կարծես, բնավ հիշե՛ր եմ քեզի:

ԱՆՆԱ — Ա՛խ, արշափի ժամանակ, այդպես կովի մեջ, ո՛վ
կմտածե կնոջ մը մասին:

ԱՏՈՄ — Կախ՛ թե հանգրստ, արշավ թե դադար, դո՛ւն ես,
դո՛ւն, միայն դո՛ւն աչքերուս դեմը: Ինչ որ ըսեմ՝ քեզի կբսեմ, ինչ
որ լսեմ՝ քեզի կլսեմ: Եվ հողիս ընդարձակ կամարներուն տակ
անդադար քու անունդ է, որ կհնչե, Աննա՛:

ԱՆՆԱ — (Գրախոր կախեցավ) Լռե՛:

ԱՏՈՄ — Բարձրացո՛ւր այդ անուշ դեմքդ, նորե՛ն նայե ինձի:
և ըսե՛, ըսե՛, վերջապես, կսիրե՛ս ինձի, չէ՛, կսիրե՛ս ինձի:

ԱՆՆԱ — (Աչքեր խորք սիրով հառած տղու աչեերուն՝ բացա-
սարար կշարժե գլուխը և առանց ուղե պշտեմի, պարզ ու տխուր)
Չէ՛, չէ՛:

ԱՏՈՄ — Այո՛, այո՛, այո՛: Եվ շուտով ի՛մս պիտի ըլլաս, կի՛նս
պիտի ըլլաս, պսակո՛վ օրհնած կինս պիտի ըլլաս:

ԱՆՆԱ — Չէ՛, չէ՛: Երբե՛ք:

ԱՏՈՄ — Հապա աչքե՛րդ:

ԱՆՆԱ — Աչքե՛րս, ի՞նչ:

ԱՏՈՄ — Նայե՛, նայե՛, ինչպե՛ս կխոսի: Տե՛ս, ինչպես հըս-
տա՛կ կխոսի:

ԱՆՆԱ — (Ժպտուն) Եվ ի՞նչ կբսեն:

ԱՏՈՄ — Կըսեն, որ ինծի կսիրես, որ շա՛տ կսիրես, որ շատ-
շատ կսիրես:

ԱՆՆԱ — Մի՛ հավատար աշքերու ըսածին, հավատա՛ շրթունք-
ներու խոսածին: Եվ ի՞նչ ընեմ, Աստված իմ, որ աշքերս այդպես
չխոսին: Կուզե՛ս, հանե՛մ: Ճշմարիտ կըսեմ՝ կհանեմ:

ԱՏՈՄ — Կհանես ու կյանքիս արևը կխավարի: Արդեն առու-
ջին օրին բու այդ խոսուն աշքերդ են եղեր իմ միակ բարեկամս,
իմ դաշնակիցս, իսկ բու այդ միշտ լուս շրթունքներդ՝ իմ թշնամիս:
Բայց, տե՛ս, կովեն է, որ կուզամ, և կուզամ հաղթած: Հույսով ու
վստահությամբ լիքն է միշտ հաղթողի կուրծքը. կհաղթե՛մ, իշխա-
նուճի Աննա՛, շուտով շրթունքներդ ալ կհաղթեմ:

ԱՆՆԱ — Ո՛չ, իմ իշխանս, ո՛չ Ըսի՛ քեզի, անկարելի՛ է:

ԱՏՈՄ — Սակայն ինչո՞ւ Ի՞նչն է արգելի: Պիտի գիտնա՞մ
վերջացես:

ԱՆՆԱ — Չգիտե՛մ: Խոսի՛նք ուրիշ բան:

ԱՏՈՄ — Ա՛խ, տանջեցի՛ր դուն ինծի:

ԱՆՆԱ — Իրավո՞ւնք սնիս: Թո՛ղ ինծի, թո՛ղ ինծի, մոռցի՛ր
ինծի: Եվ շատ իգուր եկա հիմա բու գեմդ: Բայց այն տեսակ վայր-
կյան է, մարդ ինքն ալ չզիտե՛ ինչպես Չգե՛ հեռանամ, ձգե՛ հե-
ռանամ: Մի՛ գար, մի՛ գար ինծի հետ, մի՛ գար ետես, տե՛ս, ար-
գեն մարդիկ ալ կուզան:

ԱՏՈՄ — (Աղաչանքով) Իշխանուճի Աննա՛...

ԱՆՆԱ — (Խուլկայես խորին խեղիբով) Մոռցի՛ր, իշխան՛:

Իշխանուհին արագ կհեռանա. իշխան Առամ կմնա երակոտ,
թեքն մը հենած ծառին, ծաղկի ճյուղը բռնած դեմքին:

Ե Ր Կ Բ Ո Ր Գ Տ Ե Ս Ա Ր Ա Շ

ՓՈՔՐՈՆ ԲԱՌԱԿՈՒԹՅՈՒ ՔԱԿ

Երևք կողմեն պուռնաշար վրան ծածկով: Հակաի ծածկին խորքը
կերևա բնակարանին դուռը: Մալերը, սյուները, ինչպես և ծածկին
քիվը ծածկված է խոտով ու մամուռով: Սյուներուն գալարված է
առատ բաղեղ, մանավանդ ճակատը. քիչ մը աչ, այդ թավ կանանչին
տակ դրված է սլարկ թախտ մը, վրան գորգ:

Բակին մեջտեղը փոքրիկ ու բարձր ավազան, որուն շրթունք-
ներն չուրը տակի ավելի լայն ավազանը կթափի:
Բակի մուտքը ձախի սյուներուն մեջն:

1

Խոսելով ներս կմտնեն պաշտոնյա մը և բարապանը: Պաշտոն-
յան իսապակ մարդ մը մեծավոր խաղալու ձևերով: Բարապանը
սևագին ձեքակ բեղերով բարձրահասակ ծերունի մը, կքած. խոշոր
բանալիներու սևագիւտ արցակ մը ունի ձեռքը:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ — Կտրե՛լ կուտաս խոտերը, կարգին սրբել կու-
տաս սալերը. հայելիի պես սիտի փայլի, տե՛ս Շատրվանն ալ
շակե՛լ կուտաս, որ չուրը զարնե: Վարեն կրեբես բանի մը թաղար
ծողիկ. մեկը կգնես հո՛ս, նայե՛. երկուքը հո՛ն: Կրեբե՛ս դուքսի
երկու հատ վմոնի ծառերը, և կկատարես՝ սինչ որ իշխանուճին
կհրամայես:

ԲԱՐԱՊԱՆԸ — Ըսել է՛ ալ միշտ հո՛ս է բնակվելու իշխանու-
ճին:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ — Հրաման՛ք ես:

ԲԱՐԱՊԱՆԸ — Սա հիմա ինչպե՛ս հասկանա՛ր: Տիկնոջ մեռնե-
լեն ետքը բերդի այս բակը չէր բացված:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ — Իսկ հիմա կտեսնես, որ բացվեցավ: Շատ բան
չկա հասկնալու:

ԲԱՐԱՊԱՆԸ — Հա՛, բայց ի՞նչ մտքով հասկանա՛ր:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ — Ինչ մտքով որ կուզես. երկա՛ր մտքով, կա՛րճ
մտքով:

ԲԱՐԱՊԱՆԸ — Ըսել կուզեմ՝ հապա հոռոմնե՞րը:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ — Հոռոմներո՛ւն հետ ինչ գործ սնիս: Հոռոմ-
ները իրենց համար, իշխանուճին իրեն համար:

ԲԱՐԱՊԱՆԸ — Հա՛, ար Ըսել է՛ հոռոմ կեկան բանը գե՛լ է:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ — Եթե այգրան կմեղքնաս, կուզես՝ մեկ երկու
թաղար ծաղիկ ալ անոնց բակը տար:

ԲԱՐԱՊԱՆԸ — Գրողիս ծաղիկը գնեմ ես անոնց բակու: Շատ
աչքիս լույսն են: Հա՛յ, ես անոնց սուտ հավատը ու ծովսիկ լե-
զուն...

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ — Ազե՛կ, ազե՛կ, հերի՛ք է. մի՛ բանար նորեն հայհոյանքիդ տուգրակը:

ԲԱՐԱՊԱՆԸ — Հիմա նե՛րան է իշխանուհի՛ն:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ — Քիչ մը կամաց խոսե՛:

ԲԱՐԱՊԱՆԸ — Փոխադրվե՛ր է, հա՛:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ — Հա՛, ըսինք:

ԲԱՐԱՊԱՆԸ — Հոքնտի՛կ կնիկ է:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ — Չըւա՛ր որ քու ծանրակշիռ կարծիքդ պահեսք քեզի:

ԲԱՐԱՊԱՆԸ — Ինչո՞ւ: Ա՛յ, կերեա, որ մեր իշխանը համակարծիք է ինձի:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ — Իհարկե՛, ինչպես մի՛շտ:

ԲԱՐԱՊԱՆԸ — Ո՛չ միշտ: Այդ հոռոմ կնիկը, որ քերավ, ըսի՛ վա՛յ, բաներնիս ծուռ բուսավ:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ — Ատ որո՞ւն ըսիր:

ԲԱՐԱՊԱՆԸ — Ոչ մեկուն: Հսի ինքս իմ մեջս:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ — Է՛, ինչե՛ն գիտես, որ իշխանն ալ ինքն իր մեջը միևնույն բանը չըսավ:

ԲԱՐԱՊԱՆԸ — Այդպե՛ս է բանը:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ — Ես ի՛նչ գիտեմ. ս՛րտեղեն կրտամ գիտնալ. խոսքի համար է ըսածս: Եվ քեզի՛ ինչ: Քեզի կրտեն այս բաժանմունքը բա՛ց՝ բա՛ց: Կհրամայեն՝ պատրաստ եղիք իշխանուհիին հրամանին՝ պատրաստ եղիք: Քեզի կրտեն՝ կարգի՛ բեր այս բակը, կարգի՛ բեր:

ԲԱՐԱՊԱՆԸ — Ազե՛կ, հապա այն մյո՞ւսը:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ — Նորե՛ն: Փա՛ռք քեզի, Աստված: Այն մյուսը արդեն կարգին է. կարգի բերելու բան չկա:

ԲԱՐԱՊԱՆԸ — Բայց մեր եկեղեցին թույլ չի տար երկու կնիկ:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ — Չա՛յնդ: Ինչպե՛ս թե երկու կնիկ: Մենք կխոսինք բակերու մասին: Խելքդ զլո՛ւսիդ հավաքե. և անցի՛ք իսկույն գործիդ զլուսը, եթե չես ուզեր, որ փորձանքը անցին քու զլուսիդ Գիտե՛ս, չե՛, իշխանը չի սիրեր ո՛չ պարտալ մարդիկը, ո՛չ պարտալ խոսքեր:

ԲԱՐԱՊԱՆԸ — Ազե՛կ, բայց երկու՛... երկու բակ մեկ անգամե՛ն: Ինձի, որ հարցնես՝ այս մեկը, որ բացինք, այն մյուսը կգուցե՛ինք:

Կոտնե Քետունի իշխանը: Ծառայողները բարևի կկենան:

ԻՇԽԱՆԸ — Հը՛, ի՛նչ բանի եք հոս:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ — Բակի մասին, իշխա՛ն:

ԻՇԽԱՆԸ — Լա՛վ, կկարգադրես ետքը. հիմա անցե՛ք: (Իր առջևն անցնող բարապանին, ժպիտով) Հապա դուն չե՛ս ամչնար քու այդ ահագին ճերմակ քեղերիդ, որ մեջքդ արդեն ծոներ ես: Մեջք բավածը չի պիտի ծովի երբե՛ք:

ԲԱՐԱՊԱՆԸ — Տարիները, իշխա՛ն, հեծեր են տարիները:

ԻՇԽԱՆԸ — Ինչո՞ւ ես թույլ ավեր: Գուն ի՛նքդ հեծիր տարիներուդ վրան: Կամ դուք բանալիներուդ այս տրցակը արդեն ծանր կուզա ձեռքերուդ: Քանի՞ տարի է, Հովա՛կ, որ այդ կապուկը քու ձեռքդ է:

ԲԱՐԱՊԱՆԸ — Ի՛նչ գիտնամ, իշխա՛ն. երեսուն տարին շատոնց անցած պիտի ըլլա:

ԻՇԽԱՆԸ — Սախե ինձի այդ բանալիներդ, ի՛նչ կուզես, որ վճարեմ քու ծերությանդ այդ տրցակին փոխարեն:

ԲԱՐԱՊԱՆԸ — (Վախցած) Ինչո՞վ թերացա, իշխա՛ն, իմ պաշտոնիս մեջ: Ինչո՞ւ գրիկ կուզես ինձի իմ բանալիներես: Այ անկե ետքը ինչո՞վ ապրիմ, ինչո՞ւ ապրիմ: Իշխա՛ն, կկտորես մեջքս, ո՛չ թե կծոես:

ԻՇԽԱՆԸ — (Արտասց ու ձեծելով անոր ուսը) Հանցի՛ստ եղիր. ո՞վ կհամարձակվի քու բանալիներուդ ձեռք տալու: Այդ բանալիները ես կառնեմ քու ձեռքեդ դազադիդ մեջը:

ԲԱՐԱՊԱՆԸ — Աստված Երկար կյա՛նք տա իմ իշխանին:

ԻՇԽԱՆԸ — Պզտիկ տղաք վերցո՛ւր քեզի օգնական, որ ստացվի երկու ոտնիկ. իսկ մեծդ ես նշանակեր եմ իր գնդին պետ:

ԲԱՐԱՊԱՆԸ — (Սաստիկ հուզված) Աստված առողջություն տա քեզի, իշխա՛ն, հաջողություն ու բախտ: (Իր բնակարանի դուռնեն հանգիստ դուրս Էկող իշխանուհի Աննային) Սա ի՛նչ բախտավոր բակ է. ի՛նչ լավ է. որ բացինք: Ի՛նչ թեթև ոտք ունիս, իշխանուհի՛:

ԻՇԽԱՆԸ — (Կլալե դեպի Աննան):

ԱՆՆԱ — Ներսեն լսեցի ձայնդ:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Երկու օր է այնպե՛ս զբաղված եմ, գլուխս քերելու ժամանակ չկա: Մինչև հիմա չի կրցա գալ քու նոր բնակարանը շնորհավորելու Գո՛հ էս:

ԱՆՆԱ — Շնորհակա՛լ եմ, իշխա՛ն: Կտեղավորվիմ: Պատվե՛ հարկա, եկո՛ւր նստե:

ԻՇԽԱՆՆԸ — (Նստելով րախտին) Նստի՛մ, եթե միայն թողնեն. ուր որ է՝ հիմա մեկը կուգա ետևս:

ԱՆՆԱ — Անտիոքի դեսպանը դեմ՞ ց:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Կմեկնի վաղը. վերջացուցինք: Այնպես երկաթե օղակ մըն եմ անցուցել քու Թորոսիդ վիզը, որ ան այլևս գլուխը մեջեն չի հաներ:

ԱՆՆԱ — Ես ալ այս երկու օրը հաճախ կհիշեմ քու մեռած տղադ:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Քեզի բեր եմ, որ անոր անունը չի տաս ինձի:

ԱՆՆԱ — Կնեղվի՛ս Կամ զուցե...

ԻՇԽԱՆՆԸ — Ի՛նչ:

ԱՆՆԱ — Ես ի՛նչ գիտեամ, երեխադ է վերջապես. կարելի է կողջաս պտտահածին վրա:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Անցածի մասին խորհիլը անմիտ բան է. ինչ որ անցավ՝ անցավ: Հիմա անիկա ինձի համար պարզապես մութ ու սև պարապ լուսամուտ մըն է, որուն մեջեն ավելի ես մութ ու մռայլ պարապ մը կնայի ինձի: Դատարկութունները ես չե՛մ սիրեր: Չխոսի՛նք: Ինձի նստեցուցիր, իսկ ինքզ չես նստիր: Եկո՛ւր:

ԱՆՆԱ — Սիրո՛վ: (Կնստի Լովը):

ԻՇԽԱՆՆԸ — (Կամաց մը կրճնե կեռոջ ձեռքը) Ոչինչ չունի՛ս ինձի բերելու:

ԱՆՆԱ — (Ժպիտով) Բայց նախ կխնդրեմ՝ բաց թողնես ձեռքու:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Զարմանալի բան է քու այդ համառ դիմադրությունը, կխարազանե ինձի: Ըսենք՝ ընդհանրապես ուրիշ խմորե ես գտն. քու մեջդ բան մը կա, շարժումներուդ, նայվածքիդ. ինչպես բռնեմ...

ԱՆՆԱ — Անախո՞րժ...

ԻՇԽԱՆՆԸ — Ա՛, ս՛չ. բայց կիճե ու քոր կուտա. և՛ հաճույք է, և՛ դաճ: Ը՛նք, ա՛ն քու ձեռքդ, և ըսե՛, տեսնեմ, ինչ պիտի ըսես:

ԱՆՆԱ — Նախ, իշխա՛ն, այլևս իհարկե մտքեդ անգամ չես անցնեիր կրկնել ինձի հետ նորեն բռնի, ինչ որ անգամ մը կատարեր ես: Գիտցի՛ր, եթե փորձել ուզես, կնետեմ ինձի ճիշտ այն սեռ ու մութ լուսամուտեն ցած, ուրկե քու զավակդ նստեցիր վար:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Սպառնալիքները ավելորդ են: Բայց ես կուզեմ, որ դուն իմ ըլլաս ամբողջովին:

ԱՆՆԱ — Եթե իրավ է ըսածդ, ատոր համար, պետք է դիտնաս, միայն մե՛կ ճամփա մը կա:

ԻՇԽԱՆՆԸ — (Ժպտուն) Կենթադրեմ: Գիտեի, որ ծայրը հոս է գալու:

ԱՆՆԱ — Ուրախ եմ, որ կենթադրես: Դուն խլեցիր ինձմե իշխանությունս, բերգս, անունս: Փոխարենը կուզեմ բաժնեմ քեզի հետ քո՛ւ իշխանությունդ, քո՛ւ դիրքդ, քո՛ւ անունդ:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Գիտեմ, որ հպարտ ես ու իշխելը հասկցող:

ԱՆՆԱ — Ուրեմն դիտե՛ս և ընկիկդ:

ԻՇԽԱՆՆԸ — (Խնդալով կրճնե նորեն Աճնայի ձեռքը, որ չի դիմադրեր) Ի՛նչ ճարպիկն ես: Եթե այլ ըլլայիր՝ կդառնայիր առաջնակարգ ռազմագետ: Հրաշալի կշռել գիտես թե՛ քու և թե՛ դեմի՛դ ուժերը, և շահագործել հարմար վայրկյանը: Իսկույն զգացիր, որ թուլցած է թշնամին ու պետք է հարձակվիլ:

ԱՆՆԱ — Ո՛չ, իշխա՛ն. կին եմ պարզապես: (Հանկարծ ուղի Լլիլով) Թո՛ղ ձեռքս, տղա՛դ:

Վայրկյան մը սպասում. կմտնե Ատոմ:

ԱՏՈՄ — (Շատ զուսպ ու չոր) Հավաքված են արդեն, կսպասեն քեզի:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Հիմարեն՝ րը. այսօր կրնային քիչ մը ուշանալ, այս անգամ չէի բարկանար: (Կամաց մը բարձրացնելով տղուն ծնոտը) Գո՛ւն ինչու ես ունեքերդ կիտեր: Սրվոր նայեցեք. կուվե՛ր ես, ի՛նչ և իշխանուհի Աննա, պահե՛՛ մոտոք քիչիկ մը. զուցե քչես իժանները:

ԱՆՆԱ — Եթե Ատոմ իշխանը ընե ինձի այդ պատիվը:

ԱՏՈՄ — (Չոր) Կներե իշխանուհին. պետք է երթամ հավաքուցիլին:

ԻՇԽԱՆԸ — Ես կազատեմ քեզի այդ պարտավորութենէն. մնա-
ցի՛ր

ԱՏՈՄ — Ո՛ր, Շնորհակա՛լ եմ:

ԻՇԽԱՆԸ — Կկարծես՝ առանց քեզի վճիռ հանել չե՞նք կրնար:

ԱՏՈՄ — Բայց... պատճառ չկա մնալու:

ԻՇԽԱՆԸ — Ե՛ս կհրամայեմ քեզի:

ԱՏՈՄ — (Ձիմուրակների դիմելով) Կլսե՛մ:

ԻՇԽԱՆԸ — (Աննային) Ահա՛ քեզի և մեկ ուրիշ ռազմագետ:

Կատակ չեմ ընեք, իշխանուհի՛ Աննա, այս շահ լախտը անցնի
պիտի ինձի: Տեսնելու ես կովի ժամանակ. բան մը որ միտքը դրավ՝
վերջացավ: Հիմա կո՛նա, որ սովորի քիչիկ մըն ալ ինքզինքը գտելը:
ամենեն դժվարը և ամենեն կարևորը հաղթելու համար: Ատ ալ կու-
գա տարիքի հետ: Դե՛, ես գնացի:

5

ԱՏՈՄ — Տեսա՛: Ես տեսա՛: Չհորդ ձեռքին մեջ: Ես հիմա գի-
տեմ: Կհասկնամ, Հիմա կպարզվի ինձի ամեն բան: Թա՛նձը,
Թանձը ամպ մըն էր, որ աչքերուտ տոչեկն քաշվեցավ: Եվ ես հի-
մա կտեսնեմ: Հիմա այլևս ամեն բան կտեսնեմ... (Կեցած է սառ-
տափահար և աչքերը հստած):

ԱննԱ — (Նայվածքը գետին) Այո՛. ես քու հորդ սիրուհին եմ:

ԱՏՈՄ — (Կցնցվի) Այդպե՛ս... Եվ հիմա ինձի պահեցիր, որ
վրաս փնդաս: Ես ի՛նչ եմ որ քեզի համար. իհարկե՛, ես ի՛նչ եմ
որ քեզի համար: (Հանկարծ) Հա՛յրս, հա՛յրս, հարազատ հա՛յրս:
Աստված իմ, ես կխելագարեմ: (Քիչ մը մտածելէն ետք) Ուրեմն...
հայրս: Իսկ ե՛ս: Հապա դուն ինչո՞ւ ինձի հետ... Չէ՛, չէ՛, ես քեզի
մեղադրել չեմ կրնար: Ո՛ր, ո՛ր, դուն հանցանք չունիս. դուն մի՛շտ
ետ ավիր. դուն մի՛շտ ետ ես տվիր ինձի: (Աղաչական, գրեթե լա-
լով) Բայց ինչո՞ւ չբար ինձի, ինչո՞ւ կանուխեն չբար ինձի:

ԱննԱ — Ի՛նչ ըսեի ես քեզի. ինչպե՛ս ըսեի ես քեզի: Գիտեի՛
որ մը իմանաս պիտի. թող որ ինքդ իմանաս: Եվ վերջապես չէ՛
որ՝ ըսեի թե չէ՛ կորսնցնեի՛ պիտի քեզի. կորսնցնեի՛ պիտի քու
այդ խոր, այդ ուժգին, այդ թարմ ու մաքուր սերդ, որ կրիի այդ-
պես հորդ ու առատ քու երիտասարդ բուռն սրտիդ անարատ
ակունքներեն. չէ՛ որ կորսնցնեի պիտի քեզի:

ԱՏՈՄ — Ալ ինչի՞դ էր պետք քեզի իմ սերս, երբ սիրագ ուրի-
շին ես տվիր: (Կառաղի) Հո՛րս... հո՛րս... դո՛ւն ու հա՛յրս: Մաղթ
!, ծա՛ղր է այս բոլորը: Սա ի՛նչ ողորմելի մարդ եմ ես, ի՛նչ ծի-
ժողելի երեխա եմ ես: Ի՛նչ թեթևամիտ երազներ էի շինեք գլխուս
մեջ, ի՛նչ բախտավորութուն կհշուսեի... (Բռուն հեղձաբլամբ)
Հա՛, հա՛, հա՛, առո՞նք բոլորը սին ու սնուտի մտածումները,
ապուշ երեխայի մը մտքին խաղերը: (Հուսահատ ցավով) Իշխա-
նուհի Աննա՛ն, իմ իշխանուհի Աննան, իմ անհասկի իշխանուհի
Աննան հորս սիրուհին:

ԱննԱ — (Խիստ) Ինձի մեղադրելն առաջ, խնդրեմ, հիշե՛, որ
ես ազատ մարդ չեմ, որ ես իմ անքս չեմ, որ ես գերի կին մըն եմ,
որ ես հորդ սարուկն եմ:

ԱՏՈՄ — Ի՛նչ ըսել կուզես: Մի՛թե քու կամքը...

ԱննԱ — Կա՛մք. Ո՛վ կհարցնե խորտակված, կողոպտված ու
ավարի անվամ կնոջ մը կամքը:

ԱՏՈՄ — (Ստ-ետ երթալով) Քու... քու բառերուդ մեջն ատե-
լութունը կխոսի:

ԱննԱ — Հապա ի՛նչը կուզեիր, որ խոսեր:

ԱՏՈՄ — Ուրեմն... բռնի՛:

ԱննԱ — (Սառաղի) Հա՛, հրաման՛ք ես. բռնի՛, Դե՛, հաղթա-
նակե՛, ա՛ն վրեժդ, ծաղրե՛. դուն ալ հիմա նետե՛ ինձի քու հեղձու-
թյանդ սարերուն տակը: Չէ՛ որ դուն պիտե՛ս, դուն շա՛տ լավ կըզ-
գաս, որ միայն քու խոսքդ է, որ արժեք ունի ինձի համար, միայն
քու նայվածքդ է, որ կյանք կուտա ինձի, միայն քու այդ խելա-
գաս ու անասման սերդ էր, որ ուժ ու կարողութուն կուտար ինձի
տոկայու: Ալ վերջացավ. գիտե՛մ. ալ վերջացավ: Ալ պատուված
է բոլոր հմայքը. այլևս ես չկամ քեզի համար: Այս վայրկյանիս
ես կորուսի քեզի, կորուսի անդարձ: Ալ հիմա մի՛նակ եմ, խոր-
տակված ու արհամարհված, ամենուն ոտքին տակը: Ա՛, ի՛նչ տա-
ստպանք է տված ինձի քու հայրդ և ի՛նչ ստորացում:

ԱՏՈՄ — Եվ դուն կատես մեր տունը:

ԱննԱ — Այո՛, կատե՛մ քու հայրը: Բայց տարե՛ր եմ, տարեք
եմ ամեն զվլանք, ամեն ստորութուն, որ տեսնեմ քեզի, որ մո-
տեկ ըլլամ քեզի...

ԱՏՈՄ — (Ինճն իմն ելած) Ի՛նչ կխոսես: Ինչե՛ր կխոսես,
Աննա՛:

ԱննԱ — է՛, շրթունքներս ալ պետք չունին ծածկելու քեզմե: Ես կսիրեմ քեզի: Խելագար սիրով, հանցավոր սիրով, հուսահատ սիրով, ես կսիրեմ քեզի:

Եվ երկուքն ալ լուս կեցած են դեմ-դեմի:

ԱՏՈՄ — (Վեռարար) Հայրս ինձի հաշիվ ունի տալու:

ԱննԱ — (Տիրական) Երբե՛ք. չհամարձակի՛ս հորդ առջև բառ մը արտասանելու: Ինձի, ինձի կխոցես, ինձի կծակես, եթե անոր առջև բառ մը իյնա շրթունքներեդ իմ ու քու մեջ եղած այն սուրբ, այն խոր, այն լուսեղեն կապի մասին, որ անցավ, անցավ... Կուզես հիմա ալ հորդ ծաղրն ու հեգնությունը վայել տաս ինձի: Եվ կարծես չե՛ս ճանչնար քու հայրդ. դուն ի՞նչ ես որ անոր առջև. անկե ի՞նչ հաշիվ առնել կրնաս դուն. և ինչի՞ հաշիվ պիտի ուզես իրմեն:

ԱՏՈՄ — Իրա՛վ ես, Ուրեմն... ուրեմն քու կարծիքովդ հիմա ի՞նչ պետք է ըրվի:

ԱննԱ — Ի՞նչ պիտի ըրվի. ոչի՛նչ: Գուն երևի շուտով կմոռնա՛ս ինձի: Իսկ ես կապրիմ առայժմ, ինչպես ապրեք եմ մինչև հիմա, մինչև որ... մինչև որ համոզվիմ, որ դուն արդեն մոռցար ինձի:

ԱՏՈՄ — Կղարմանամ քեզի: Գուն ի՞նչն ես սիրեք իմ մեջս, եթե այդ կարծիքը ունիս իմ մասին: Ես մոռնա՛մ քեզի, ան ալ հիմա, ես լքե՛մ քեզի այս բոլորը լսելու ետքը: Ո՛չ, Աննա՛, դուն դեռ չես ճանչցեք ինձի: Եվ պե՛տք է, որ ճանչնաս Այս բոլորը շա՛տ էք, չափեն ավելի շատ մեկ անդամվան համար: Թող գտնե՛մ ինքզինքս. կգիտնա՛մ ընելիքս: (Գեպի դուրս):

ԱննԱ — (Խոր ու սրտանց) Իշխա՛ն...

ԱՏՈՄ — (Կեճալով) Ի՞նչ կուզես:

ԱննԱ — (Փազալ՛շանեով) Ոչի՛նչ, ոչի՛նչ: Գնա՛, գնա՛:

Իշխանուհի Աննա երկա՛ր-երկար կնայի հեռացող երիտասարդին ետևեն խորին հուզումով ու տխրությամբ: Կամաց կուզա կնքատի թախաին ծայրը՝ աչքերը հառած գետին խոր մտածմունքի մեջ:

Ինսպիրանի բաց դռներ կմտեն բակը Պատանյո գուլպա գործելով: Անխոս կանտենա Աննային և կկենա պահ մը աստղաար սրբա իր գուլպան գործելով: Վերջն ալ կխոսի աչքերը անբաժան իր աշխատանքին:

ՊԱՌՌԱՎՐ — Ա՛խ, իմ անգի՛ն իշխանուհիս, իմ թանկագին հոգյակս, իմ թևաթա՛փ աղավնի, ինչպե՛ս սիրտդ կշարշարես, ինչպե՛ս հոգիդ կփոքրիրես: Ծանր է, շատ ծանր է այս կարծր լուծը քու այդ փափուկ ուսերուդ: Զէ՛ որ բնութենեն հեզ է քու հոգիդ և սիրտդ բարի:

ԱննԱ — Եվ դարձա անգու՛թ, դարձա անողոր, և սիրտս չա՛ր, լու՛ր:

ՊԱՌՌԱՎՐ — Ինչո՞ւս Ի՞նչ օգուտ: Ուրիշները չէ՛, որ կպատժես. պատանեցի՛ք քեզի:

ԱննԱ — Կարելի է՛ իրա՛վ ես:

ՊԱՌՌԱՎՐ — Հա՛, միայն քեզի՛, հավատա՛ խոսքիս. միայն քեզի՛: Անոնք այդպես են, այս մարդիկը, կփոխեն կանցներն: Կնոջ հոգին է, որ դամբած կմնա իր կոխած տեղը, և ոտքե-սուր կանցների նույն կեանք վրա: Հերի՛ք տանջես քեզի:

ԱննԱ — Էրի՛ր, այո՛, Էրի՛ր. կթի միայն կարող ըլլալի:

ՊԱՌՌԱՎՐ — Ինչո՞ւ չես կարող: Թո՛ղ, Ան՛սք քաշե, բա՛վ է ոտ վերսցրած: Ի՞նչ ես ստանալու քու այդ համաս ու խելագար տենչանքեն. այդ տանջանքեն: Ահա՛ մեկը մեռավ, և ուղածիդ պես, իր նորը բազկեն, ի՞նչդ թեթևցավ, ի՞նչդ ավելցավ, բացի մտալ հուշերեն:

ԱննԱ — (Միշտ աշխարհ գետին ու մտածկուտ) Կկարծե՛ս:

ՊԱՌՌԱՎՐ — Եվ ա՛ս ալ դիտցիր: Առաջին անգամ դիպվածը բերավ, ուղածդ եղավ. խելոք եղիր ու բավականացի՛ք. երկրորդ անգամ խաղը չի՛ կրկնվիր:

ԱննԱ — Կկարծե՛ս:

ՊԱՌՌԱՎՐ — Գժժա՛ր է, իշխանուհի՛, գժվար բան է հոգիներու չես խոսար, և ահագին մարդիկը ուղածիդ պես դարձնելը:

ԱննԱ — Կկարծե՛ս: (Հանկարծ շտկվելով) Ա՛, ընդհակառա՛կը, շատ ավելի դյուրին է, քան կերեակայես: Քեզի կրսեմ՝ խղճուկ բան է մարդ բավածը. էրիկ-մարդը ավելի է. և անոնց մեջն ալ քաշն ու օգնվիր ամենեն ավելի: Կարթով ձուկ բռնած ունի՛ս: Երկուս

բան է հարկավոր: Նախ՝ պետք է հանշմաս ձկան քերած խաչձը, որ անցընես ասեղիդ. երկրորդ՝ ալ՝ գիտնաս համբերել: Նետես թևը, նստես հանդարտ, որ չի խրտնին, և այստես մինչև որ ձուկը ինքը դա ու հա՛փ: Վերջացա՛վ: Ասեղը որ խրվեցավ՝ քիմբը, ալ քաշե՛, քաշե՛*այդ երկուտանի ձուկը ասդին, քաշե՛ անդին, ո՛ր կողմ որ կուգես: Դժվա՛ք. ո՞վ ըսավ քեզի:

ՊԱՌԱՎՈՐ — Եթե այդպես է, եթե բոլորն ալ կարթերուզ ծալըն են, քաշե՛ նայիմ: Քաշե՛, վե՛րջ տուր, ինչո՞ւ ես կեցեր:

ԱՆՆԱ — (Նտրեն կկախե զուխը ու կլոն):

ՊԱՌԱՎՈՐ — Լսեցի՛ք: Աւժ շունի՞՝ ձեռքդ, թե՛ վրա շերթար: Կմեղքեա՛ս...

ԱՆՆԱ — (Շեշտ նայվածով կգառնա Պառավին):

ՊԱՌԱՎՈՐ — Քու նետած կարթեդ ինքդ ես բռնվեր, քու ընտրած խաչձը քիմբի՞դ է կպեր: Կքսեա՞ դյուրքին է: Ես այս տեսակ որս դեռ չէի տեսեր: ձիւնորք կախված իր նեաած թելին:

ԱՆՆԱ — (Այրայլած ու զանդաղ կելլե օտքի ու կխոսի խեղդված ձայնով) Գո՞ւն ուրկե գիտես:

ՊԱՌԱՎՈՐ — Կծածկե՛ս ինձմե և կո՛ւյր կկարծես: Կմոռնաս, որ ծուկերուս վրա ես մեծցեր, և որ հոգիդ թևերուս մեջն է քացվեր: Ավելի բանա՛մ սրտիդ վարագույրը. հիմա ո՞վ էր հոս իմ գալես առաջ:

ԱՆՆԱ — (Հուսահատ երգով) Լո՛ւ, Լո՛ւ:

ՊԱՌԱՎՈՐ — Է՛, ի՞նչ օդուտ եղավ, որ մինչև հիմա սեղմեր եմ շրթունքներս: Ալ չե՛մ կրնար լոնլ: Գուն կսիրե՛ս: Գուն իրա՛վ կսիրես:

ԱՆՆԱ — (Սաստիկ զրգոված) Ո՞վ ըսավ քեզի: Ո՞վ ըսավ քեզի: Ո՛չ. ո՛չ. սո՛ւտ է: Երբե՛ք, երբե՛ք այդ սարսափելին, այդ անկարելին: Սո՛ւտ է:

ՊԱՌԱՎՈՐ — Կրակի հետ չե՛ն խաղար: Եթե ատել կուզես մարդիկը, պետք չէ անոնց մոտենաս:

ԱՆՆԱ — Հեռուեն ինչպե՛ս սեր ներշնչեի, ինչպե՛ս կամքիս կապեի, առանց հոգիներու մոտիկ շփումի:

ՊԱՌԱՎՈՐ — Գուն ուզեցար կրակ վառես, առանց ինքդ այրվելու: Է՛, հոգի՛ս, ատոր համար պետք էր շատ ավելի կարծր կայծքար, քան քու հոգնած, տանջված սիրտդ:

ԱՆՆԱ — Ես հանցանք չունիմ. ես հանցանք չունիմ: Ինքս ալ

չգիտեմ՝ սա ինչպես եղավ, այս զգացումը ինչպես մեջս սպրդեցավ: Առաջ սկսա, կարծես, մեղքնալ. կտրի՛ն տղա է, ազնիվ, մաքուր, շիտակ: Եվ կապվեցավ: Ա՛խ, դուն չգիտես՝ ինչպես խո՛րը, ինչպես անասնա՛ն, ինչպես աննմա՛ն սեր տվավ ինձի: Ես չգիտեի, որ կարելի է այդպես հոգի սալ, այդպես պաշտել ու դողալ. ես այդպիսի սեր դեռ չէի տեսած. այդքան ուժեղ հորձանքին դեմ ոտքի մնալ չի կրցա, զարկավ ինձի, քաշեց, տարավ: Ինձի՛ խարել ուզեցի, չի նկատել ուզեցի, վրայես թոթվել ուզեցի այդ անկարելին, այդ սարսափելին: Ես հանցանք չունիմ, Աստվա՛ծ է վկա, ես հանցանք չունիմ, Ինչո՞ւ ինձի կհանդիմանես: Զե՛ որ կկոպիմ, չե՛ որ կկոպիմ:

ՊԱՌԱՎՈՐ — Ա՛խ, ի՞նչ հանցանքի մասին կխոսես: Միթե ես քեզի կհանդիմանե՛մ: Եվ մի՞թե լեզուս վրա կերթա: Բայց ինչպե՛ս լոնմ, ալ չեմ դիմանար այս անուր տառապանքին դեմ: Այս բուրբ վե՛ր է քու ուժեն. այս բուրբ վե՛ր է մարդկային ուժեն: Թո՛ղ, թո՛ղ, ալ բա՛վ է. եղածը բա՛վ է: Ինչ սր եղեր է, եղեր է անցեր. ալ կորսվածը ետ չես դարձնել: Ի՞նչ իմաստ ունի անվերջ կոփվը ճակատադրի դեմ: Պետք է հաշտվի՛ս:

ԱՆՆԱ — Բայց խոստո՞ւմս, իմ երգո՞ւմս,

ՊԱՌԱՎՈՐ — Ահա՛՛ հո՞գ է քու հանցանքը, քու մե՛ծ, միա՛կ հանցանքը: Ո՞վ ես դուն, ի՞նչ ես դուն, որ կեցեր ես հանդուգն, ու ինքդ տալ, թելադրել կուզես բախտին վճիռը, ինքդ քու ձեռքով հացնել կուզես արդարության պատիժը: Մի՛. Աստու՛ գործն է ատիկա: Մի՛ հոխորտար ու մի՛ գրգռեր քու դեմ արդարության բարկությունը: Խոնարհվե՛՛ ճակատագրիդ առջևը, որ թեթևես:

ԱՆՆԱ — Ա՛խ, Աստվա՛ծ իմ, Աստվա՛ծ իմ... Լա՛վ, ըսե ի՞նչ ընեմ. ըսե՛ ի՞նչ ընեմ:

ՊԱՌԱՎՈՐ — Այդ կտրի՛ն քեզի Աստված է զրկեր, և այդքան սերը Աստված է զրեր անոր կրծքին տակ: Պետք է վերջանա այս տառապանքը. ամեն բան վերջ մը ունի այս աշխարհիս երեսին: Եվ վերջապես հանցավո՛ր է դաժան հայրը, ի՞նչ մեղք ունի արգար որդին:

ԱՆՆԱ — Ա՛խ, արդար անարդար հարցնող լեղավ, երբ զավակներս կփողոտեի:

ՊԱՌԱՎՈՐ — Գուն ալ կորուսիր իր հասուն, անմեղ անդրանիկ որդին:

ԱննԱ — Հա՛. կրտսերը կմնա:

ՊԱՌԱՎՐ — Եվ պիտի մնա: Ան ընտրված է քեզի երկինքեն, քու զավակներուդ ցավին փոխարեն: Այո՛, առե՛լ տուր իրեն գար- շելի հայրը. խն՛ իր հորմեն, քաշե՛ քու կրծքիդ ու պահե՛ քեզի:

ԱննԱ — (Սաստիկ հուզումով կծածկե դեմքը դայակի կրծքին) Ա՛խ, լո՛ն՛. խնայե ինձի. լո՛ն՛...

ՊԱՌԱՎՐ — (Գրկած, օտրելով ու օտրք պես) Հա՛վ է, լա՛վ է, հանգստացի՛ր: Ոչի՛նչ բաներ են, կանցնի՛: Ամե՛ն ինչ կանցնի. այս զա՛վն ալ կանցնի: Եվ սե՛ր, և ո՛խ, առելութ՛ւն, կանցնի՛, բոլո՛- ռը կանցնի: Մարդ ու ժամանակ, և՛ հայր, և՛ որդի, ամե՛ն ինչ կանցնի: Տանջանքն ալ կանցնի, տենչանքն ալ կանցնի, այս կյանքն ալ կանցնի, աշխա՛րհքն ալ կանցնի... Չնչին բանե՛ր են, ամեն ինչ կանցնի, ամե՛ն ինչ կանցնի...

Ե Ր Ր Ո Ր Գ Տ Ե Ս Ս Ե Ր Ա Ն

ՄԻՋԱՆՅՔ

Կամարակապ, սայահատակ, ծուռ ու անկանոն տարածություն մը: Ճակատը նեղ անցք մը, ուրկե սանդուղները հեռոկետե վար կիշնեն իրենց վրայի կամարին հետ: Զախ կողմեն անդուռն մուտք մը կտանի Մեծ իշխանուհիին բնակարանը, աջ կողմի մուտքը՝ դե- պի մյուս բաժինները: Առաստաղի մեջտեղեն կախված է լուստեր մը:

1

Իշխանուհի Սոֆիա և Անդրանիկոս խոսելով առաջ կուզան սանդուղներեն:

ԱՆԴՐԱՆԻԿՈՍ — Է՛, թո՛ղ, սիրելի՛ս, ատոնք բոլորը անախորժ քամիներ են: Երբ այդ տեսակ քամիները պատահի որ փչեն, մարդս պետք է ծոփ, ճկե գլուխը պահ մը, միենչ փչեն ու անցնին, որ վեր- չը նորեն գլուխը բարձրացնե: Իմաստությունը ա՛տ է. սիրելի՛ս, իմաստությունը ա՛տ է. ալվերոդ ու անիմաստ աղմուկեն ի՛նչ օգուտ: Իզուր հուզում, կոփվ, տեսարան, ծանր խոսքեր, որոնք

ևտքը երբե՛ք չեն յոցովի: Քամի է, կփչե. թող որ փչե ու անցնի՛ կրսեմ քեզի:

ՍՈՖԻԱ — Իսկ այդ ճկվելի՛ն ինչ օգուտ: Եվ սա մեկ օր չէ, եր- կու չէ, երեք չէ: Միենչ ե՛րբ դառնամ սուտ խուլ ու սուտ կույր: Եվ վերջապես վայելություն ըսված բան մը կա. գոնե ձևերը պահեն: Ա՛յ, Իրինայի պատմությունն էր, լոնցի. չոնի, ի՛նչ ընեի. երեսով որ գայի, ալ ապրիլ կարելի չէր. իսկ միս-մինակ հոգիս կճաթի այս սլատերուն մեջ: Բայց այն ժամանակ գոնե երևույթը կփրկեին:

ԱՆԴՐԱՆԻԿՈՍ — Եվ եղար խելո՛ք, կոզվե՛մ: Տեսա՛ր, քամի էր, տնցավ, վերջացավ: Դուն այդ մարդը փոխել չե՛ս կրնար: Որ եկեր ենք՝ պետք է հարմարվինք:

ՍՈՖԻԱ — Ա՛, ո՛չ, այս անգամ ո՛չ: Միենչ հիմա վրան գոց է եղած. այս անգամ ուրիշ է, բաց ու աշկարա. նույն բերդին մեջ, առանձին բնակարան. դուռնես կերևա իր բակը, ուր կմտնեն կել- լեն: Ո՛չ, ո՛չ, չե՛մ կրնար, (Լալավ) Ա՛խ, ես ի՛նչ գժբախտ կին եմ, Աստված իմ. ի՛նչ գժբախտ կին եմ: Տասնյոթ տարեկան շկայի, որ հայրս սվավ ինձի իմ առաջին ամուսնուս, այն մաշված ու հի- վունդ մարդուն. ի՛նչ է՛ պայատին մեջ դիրք ունի եղեր, կապեր ունի եղեր. ունեցած դիրքն ալ բա՛ն մը ըլլար գոնե: Ամբողջ այրի ժա- մանակս տարիներ, երկար տարիներ, ինկած եմ Լոզր հորս տունը ավելորդ իրի մը պես. իր տեղը շունեցող կարասի մը, կղնեն ա՛յս սնկյունը, ա՛յն սնկյունը, սպասելով որ դուրս տարվի վերջապես այդ անպետք բանը: Ա՛, հայրս ալ դիտե՛ս, ամեն անգամ երեսիս տալով, որ բեռ մնացի իր հոգնած զլխուն: Վերջն ալ ահա՛ նետեց ինձի այս հնչուն ձեռքը, որ ազատե իր կարվածներուն մնացորդը սուլթանին ձեռքեն: Այդ կարվածները չե՛ն ազատվելու. և տե՛ղն է. անխժված ըլլան այդ կարվածները, որ ինձի այս կրակին մեջը նե- տեցին: (Կուլա):

ԱՆԴՐԱՆԻԿՈՍ — Ազե՛կ, կտրե՛ լացդ. երեխա՛ ես, ի՛նչ է: Այս- պե՛ս է կյանքը:

ՍՈՖԻԱ — Սա ի՛նչ կյանք է: Մի՛ս-մինակ, օտար մարդոց մեջ, օտար հոգիներու, որոնք իմ թշնամիս են, դժբախտութ՛յանս վրա կուրախանան և իրենց սրտին մեջ վրաս կխնդան: Ես, կկարծես, չե՛մ հասկնար, միթե դուն ինքզ չե՛ս զգար: Հենց ի՛նքը, ի՛նքը, իշխա՛նը: Ա՛խ, անոնք բոլորը մեր թշնամիներն են. ի՛նչ գործ ու-

Ինքն մենք հոս, ինչպցո՞ւ եմ ես հոս, ինչո՞ւ է զրկեր հայրս ինձի հոս:

ԱՆԳՐՈՆԻԿՈՍ — Հանգստացի՛ր, Սոֆի՛, հանգստացի՛ր, սիրելի՛ս: Ըսածնեբուզ մեջ ճիշտ բաներ շատ կան, բայց այս է կյանքը, ի՞նչ կրնանք ընել: Եղե՛ր է, պատահե՛ր է, պիտի քաշես: Լայն ու ազմկելեն ի՞նչ օգուտ. ավելի՛ դեշ:

ՍՈՖԻԱ — Ես խեղճ կնիկ մըն եմ, ճի՛շտ է, մաշված ու ալեւորոզ, ամեն տեղի համար անտեղի, բայց ես ի՞նչ ընեմ, ի՞նչ հանցանք ունիմ: Եվ վերջապես իրե՞նք ինչ են. ինձի զրկողները, ինձի զրկողները, ինձի անտողները, շուրջս եղողները, ո՞րն է, ո՞րն է ինձմե լավ. ինչո՞վ են ինձմե ալելի աղեկ: Ինչո՞ւ անպատճառ ե՛ս պիտի նետվիմ անկյունն անկյուն, ե՛ս պիտի կրեմ, ե՛ս պիտի լռեմ: Ա՛խ, սա ի՞նչ դժբախտ կին եմ ես:

ԱՆԳՐՈՆԻԿՈՍ — Գե՛, լա՛վ, ամոթ է. սրբե՛ աշփերդ:

ՍՈՖԻԱ — (Վնտական) Ո՛չ, ալ չե՛մ դիմանար: Ալ չե՛մ թողնելու: Ալ չե՛մ լռելու: Ե՛ս եմ վերջապես այստեղ տիրուհին. այն աներես պոռնիկը հոսկե պետք է հեռանա. այս բերդեն գոնե պետք է հեռանա: Ես կողահանչե՛մ... եթե ո՛չ...

ԱՆԳՐՈՆԻԿՈՍ — Եթե ո՛չ:

ՍՈՖԻԱ — Կձգեմ կերթա՛մ. կա՛մ ես, կա՛մ ան. կերթամ նորեն հորս մոտ:

ԱՆԳՐՈՆԻԿՈՍ — Զգիտե՛մ, բու ըանդ է, բայց կճանչնաս բու հայրդ: Գիտես, որ անիկա իշխանը պիտի արգարացնի:

ՍՈՖԻԱ — Եթե այդ լիրբ կինը մնաց այս բերդը, ես հոս չե՛մ մնար, ինչ կուզե ըլլա:

ԱՆԳՐՈՆԻԿՈՍ — Լա՛վ, զո՛ւն գիտես:

ԻՐԻՆԱ — (Ձախի մատեն կիսովին ներս գալով) Վերագործա՛ք: Աս ո՛ւր էիք, ուշացա՛ք, Երեկ, աշտարակը:

ԱՆԳՐՈՆԻԿՈՍ — Այո՛, կըրջեինք պարիսպին վրա: Սարի սովերը ինկավ թե չէ՛ ախորժելի է պարիսպին վրա:

ԻՐԻՆԱ — Բայց հոս իզուր է կեցեր Մեծ իշխանուհին. հոս միշտ հոսանք է այս մուտքերուն մեջ, մարդ շուտ կմտնի: Եվ ընդհանրապես առանց վերնոցի պետք չէ, որ դուրս գա իմ իշխանուհին. իրիկունները զով են. այս լեռներուն մեջ խարդախ է կիման, ճի՛շտ իրենց բնակիչներուն պես: Արև է, մեղմ, ախորժելի, բայց սովերները թանձրացան թե չէ՛ կիսածնեն: Գե՛, հարբուխդ ա՛ռ ու պառկե՛:

ԱՆԳՐՈՆԻԿՈՍ — Եթե քիչ մըն ալ երկնցնես հոս այդ հարբուխի պատմությունը՝ կրննվինք բոլորս ալ:

ԻՐԻՆԱ — Այո՛, այո՛, նե՛րս անցնինք, մանավանդ որ հոգնած կերևա իշխանուհին: Ինձի իմաց չի ալիք, թե չէ ես ալ կուզայի՛ Գոնե կճետեհի, որ չի հոգնի ու չի մտնի Մեծ իշխանուհին:

Երկուքին ետեն կեղե ինքն այ ձախեն դուրս:

3

Վայրկյուն մը տեսարանը պարապ է: Սանդուղներեն հանդարտ կբարձրանա և առաջ կուգա Աննա իշխանուհին: Հասած է լայն մասը և կույե թեքվի դեպի աջ մուտքը, որ վեր կվապե սանդուղներեն իշխան Ատոմ և կկանչե կես-ձայնով:

ԱՏՈՍ — Իշխանուհի՛ Աննա:

ԱՆՆԱ — (Կցեցվի ու կկենա մեխվածի պես, առանց ետևը եայելու):

ԱՏՈՍ — (Շունչը կանոնավորելու ջանքով) Տեսա քեզի հեռուեն, որ կանցնեիր բակով, շապուցի, որ հասնիմ: Իրա՛վ է. դուն ինձի արգելած ես քեզի մոտենալը, բայց ես պե՛տք ունիմ խոսելու, անհրաժեշտ պե՛տք ունիմ խոսելու: Երկո՛ւ վայրկյան: Երկո՛ւ վայրկյան:

ԱՆՆԱ — Խոսե՛: Միայն շո՛ւտ:

ԱՏՈՍ — Հա՛, իսկո՛ւյն, իսկո՛ւյն: Բայց ո՞րք. ո՛րկե սկսիմ: Թող շունչս հանգարտի: Լսե՛. ես այսպես չե՛մ կարող, ո՛չ, չե՛մ հնազանդիր, չե՛մ կարող, այս մեկ կետին մեջ ես քեզի չե՛մ կրնար հնազանդիլ. քեզի շտեսնել չեմ կրնար. սպաննե՛ ինձի: Եվ արդեն մահ է, ալելի գեշ, քան մահը, վերջին օրերու իմ վարած կյանքս: Ո՛չ հանգիստ ունիմ, ո՛չ դադար, ո՛չ զբաղում: Ո՛չ մեկուն հետ խոսիլ չեմ կրնար, երբ կխոսիմ՝ քսածս չեմ գիտեր, արդեն ո՛չ մեկուն հետ ըլլալ չեմ ուզեր: Ես կիսելագարիմ, իշխանուհի՛ Աննա, ինձի մի՛ հեռացնեք, ինձի մի՛ փախցնեք. ես կմեռնիմ:

ԱՆՆԱ — (Հանկարծ կզառնա անուր. ու սրտագին ջերմությամբ)

Ինձի մի՛ սիրեք... ինձի մի՛ սիրեք...

ԱՏՈՍ — Իշխանուհի՛ Աննա:

ԱննԱ — Անիծվի՛ր իշխանուհի Աննան, սատկի՛ իշխանուհի Աննան: Ինծի մի՛ սրբեր: Ինծմե միայն տառապանք կուզա քեզի: Ես թո՛ւյն եմ, ես սո՛ւր եմ, ես մա՛հ եմ դաժանի:

ԱՏՈՄ — Տո՛ւր, տո՛ւր ինծի այդ մահը. քե տված մահը հար-
յուր կյանքի հետ չեմ փոխեր: Թող որ շրթունքներեդ ծծեմ այդ մա-
հը: Թող ծծեմ քու շունչը, քու բույրը, քու թույնը ու մեռնիմ:

ԱննԱ — Մի՛ մոտենար, մի՛ մոտենար: Ա՛խ, իշխա՛ն, կաղա-
չեմ, կպաղատիմ քեզի, փախի՛ր, փախի՛ր այս տեղեն, փախի՛ր
այս բերդեն, փախի՛ր այս աշխարհեն: Ա՛խ, փախի՛ր, փախի՛ր:

ԱՏՈՄ — Հա՛, միշտ ատոր համար էր, որ եկա խոսիմ: Ես ալ
հասած եմ միևնույն մտքին: Քու այս բերդին մեջ մնալով այլևս կա-
րելի չէ՛: Ես ալ մնալ չեմ կրնար, միևնու՛յն է, ես ալ չեմ կրնար:
Ես այդ մարդը այլևս տեսնել չեմ կրնար, անունը տալ չեմ կրնար:
Զզվելի է իր ձայնը, որով խոսեր է քեզի, գարշելի են իր աչքերը,
որով նայեր է քեզի, մեյ-մեկ օձ են իր ձեռքերը, որոնք բռնեք են
քեզի, իսկ արյուն ծծող սպրուկներ են իր շրթունքները, որոնք...

ԱննԱ — Լո՛ւ՛: ԱՏՈՄ — Լո՛ւ՛մ: (Ձառնելով գլխան) Իսկ հոսկե՛՛ ինչպես
դուք բաշեմ: Սուր-սուր և հաստ մեխերու պես ցցվեր են անոնք
ուղեղիս մեջ և հուպ կուտան, և հուպ կուտան: Ա՛, եթե գիտնա ս,
ինչպե՛ս կասեմ ես այդ մարդը, որ գողցեր է քեզի ինծմե, որ խլեր
է քեզի ինծմե, որ աղճատեր է քու մաքուր հողիդ, տանջեր է քեզի
ու կտանջե: Եվ ան իմ ծնո՞ղս է: Ծնո՞ղ: Ի՛նչ ծնող: Իմ նզովքն է
անիկա, իմ տանջանքս է անիկա, իմ կրծքիս տակ ծորող վերքիս
ժահրն՛ է անիկա: Հա՛, ծնո՞ղն է, ծնո՞ղը, սիրտս ճանկոտող այս սև
նախանձին: Նախանձ ըսեմ, գարշանք ըսեմ, ինքս ալ չգիտեմ:
Կտեսնե՛ս, չէ՞. կտեսնես, որ ես այլևս այս հողին վրա ման գալ
չե՛մ. կրնար, ոտքերս կայրին, դո՛ւն ալ չես կրնար: Փախչի՛նք,
փախչի՛նք:

ԱննԱ — Ա՛խ, ինչպես կուղեի՛, ինչպես կուղեի՛...

ԱՏՈՄ — Գուցե մեծ բան մը չեմ արժեք, չգիտեմ, բայց բաշ
եմ, հավտա՛լ բաշ եմ, կովել գիտեմ և մահեն ալ վախ չունիմ: Կառ-
նեմ, կտանիմ քեզի հեռո՛ւ, հեռու այս խեղդող մթնոլորտեն, սրզ-
րուկներու, լորդուներու այս ճահիճեն, հեռո՛ւ, հեռու հորս բոլոր
կալվածներեն: Լա՛յն է աշխարհքը: Կքչենք, կերթանք Թորոս իշ-
խանի հողերը: Անկյուն մը կճարեմ, կգտնեմ բերդ մը, ուր քեզի

տանիմ, ուր քեզի պահեմ, քեզի պաշտպանեմ ու քեզի պաշտեմ: Այ
չի շարշարվի՛ս, ալ ստորով չըլլա՛ս. ըլլաս ազա՛տ. ինքդ սիրուհին,
ինքդ սիրուհին, ինքդ բուրբի վեհ աստվածուհին:

ԱննԱ — Աստվա՛ժ իմ, Աստվա՛ժ իմ...

ԱՏՈՄ — Ունիմ ընկերներ, ամբողջ հողիով կապված են ինծի-
քարերեն վար կենտվին ինծի հետ, դժոխք կերթան ինծի հետ:
Կտրիճ են, անվախ ու քեզի կպաշտեն. առանց գիտնալու իմ ու քու
կապը՝ քեզի կպաշտեն: Ո՞վ չի պաշտեր քեզի, եթե անգամ մը տե-
սեր է քեզի: Փախչի՛նք, փախչի՛նք շուտով այս ատելի անկյունեն:
ԱննԱ — Ի՛նչ լավ տղա ես դուն, ի՛նչ լավ տղա ես դուն...

ԱՏՈՄ — (Ուրախացած) Կտեսնե՛ս. մեներ պե՛տք է, որ խոսիք,
խոսի՛ք ու կարգագրենք. և շո՛ւտ, շո՛ւտ: Կա՛մք տուր, որ դամ քեզի
հարմար ժամ մը, խոսի՛նք երկար, ամեն կողմեն, և որոշե՛նք:
Կա՛մք տուր, իշխանուհի՛ Աննա, կա՛մք տուր:

ԱննԱ — (Թուլացած) Եկո՛ւր. քանի որ այգբան կուզես՝ եկո՛ւր:

ԱՏՈՄ — Ե՛րբ. ե՛րբ դամ, իշխանուհի Աննա, ե՛րբ:

ԱննԱ — Այսօր այլևս չըլլար: Եկո՛ւր վաղը, վաղը իրիկուն,
երբ մութը նստի, երբ բերդին մեջ ոտքը խաղաղի:

ԱՏՈՄ — Լա՛վ. վաղը գիշե՛ր:

ԱննԱ — Գե՛, հիմա թող որ հեռանամ: (Կարոտով կեանքի սը-
ղուն) Յտեսություն: (Գուրս աջեն):

ԱՏՈՄ — (Կմեա հափշտակված նայելով անոր Լաեն, մինչև
որ սանդղակներու կողմեն խոսակցության ժխտը կլավի. կցնցվի ու
գնեավի ձախի մուտե՛ն դուրս):

Մանդուկներեն կբարձրանան ու առաջ կուզան Քեսուհի իշխա-
նը և երկու պինդորական, որոնցմե մեկը շարունակ ետ դառնարու
վրա է Իշխանի վերջին խոսքեն կախված:

ԻՇԽԱՆԸ — Լա՛վ, լա՛վ, ինչպես գիտես:

ԵՏ ԳԱՐՁՈՂԸ — Մասնավորապես վերջին հաղթանակեն ևտքա
հիմա ամենքը կպապստանին քու հողերդ, և ըստ երևույթին այս-
պես շարունակվելու է դեռ երկար:

ԻՇԽԱՆԸ — Գուն կազմե առայժմ երրորդ գունդը: Կընտրե՛ս

ամենին բնութեանը միայն. և քեզի տեսնեմ, կազմե՛ս կուռ գունդ մը:

ԵՏ ԴԱՐՁՈՂԸ — Հրամա՛նդ, իշխա՛ն: Եվ գիտեմ, որ գոհ պիտի մնաս: Եկածը լա՛վ տարր է. երիտասարդ, ուժեղ մարդիկ, և վարժ կուլի, շարքաշումբյան:

ԻՇԽԱՆԸ — Այո՛, մաղի պես է գաղթիցն ու փախչիլը. թույլն ու տկարը կմեան ճամփին. տոկունն է, որ տեղ կհասնի: Ատունցմե շատերը վասպուրականն է, որ կուզան, Այրաբատեն:

ՄՅՈՒՍ ԶՈՐԱԿԱՆԸ — Թուրքեր, քուրդեր, պարսիկ, սելջուկ, ո՛ր մեկին դեմ դեմ խեղճ ժողովուրդը. փշացա՛վ, փշացա՛վ մեր աշխարհը:

ԻՇԽԱՆԸ — Հինը փշացավ, կհիմնե՛նք նորը: Հոն ողողվեցավ, ա՛յ, կիմբվինք հուս:

ԵՏ ԴԱՐՁՈՂԸ — (Մյուսին) Մեր ժողովուրդը չի՛ ոչնչանար, մեր իշխանութունը չի՛ փոքրի. մի՛ վախճար, Քեզի երկար կյա՛նք: Վասիլ իշխան: Ես հղթմա՛ն (Պարս):

ԻՇԽԱՆԸ — Երթաս բարո՛վ:

ՄՅՈՒՍ ԶՈՐԱԿԱՆԸ — Հաջողութիւ՛նն, գնդապե՛տ:

5

ԻՇԽԱՆԸ — Ծանրաշարժ մասը, բնտանիքավորը կնստեցնե՛ս Բերդուսի շուրջը, մշակութեան համար հարմար է: Կենտն ու ամուսնի, զենքի մարդիկը կիմբես ավելի մտախի: Աքանջելի բանակ է դուրս գալու, կտեսնե՛ս: Կախարդական շրջանակ է, Թաթո՛ւլ, գունդերը հաղթանակ կբերեն, հաղթանակը համբավ, համբավը նոր զնդեր, նոր զնդերը նոր հաղթանակ, նոր հաղթանակը...

Երկուքով հասած են արդեն աջի սուտքին դեմ, երբ ձախեն ենք: Կենսովի իշխանուհի Սաֆիա ու Հայն կուտա:

- ՍՈՅԻԱ — Իշխա՛ն:
- ԻՇԽԱՆԸ — (Նստ գառնալով) Ի՛նչ է պատահեր:
- ՍՈՅԻԱ — Կուզեի վայրկյան մը խուսիմ քեզի հետ:
- ԻՇԽԱՆԸ — Ի՛նչ բան է ծոսե՛:
- ՍՈՅԻԱ — Կուզեի առանձին:
- ԶՈՐԱԿԱՆԸ — Թող ներե իշխանուհին: (Պարս աջեմ):

ԻՇԽԱՆԸ — Խոսելիքը հս՛տ. բռնեց, սանդուղնեղուն պը՛վիք: միջանցքներուն մե՛ջ:

ՍՈՅԻԱ — Ի՛նչ ընեմ, զանի որ իշխանը մոտցեր է բնակարանիս ճամփան և ինձի պատիվ չընեք...

ԻՇԽԱՆԸ — Ծի՛շա բու այդ հավիտեմական գանգատներուդ համար:

ՍՈՅԻԱ — Գանգա՛տ: Ե՛րբ եմ բու առջևդ բերանս բացեր:

ԻՇԽԱՆԸ — Հո՛գ է սխալը: Միայն բաց բերնով չէ՛, որ մարդիկ կգանգատին ու կտրտեցան: Դեմքեզ, աչքերեզ, բայթեզ ու խոսվածքեզ այդ հավիտեմական տրտուցն է, որ կկաթկթի:

ՍՈՅԻԱ — Զարմանալի է, ճշմարի՛տ, դո՛ւն մեղադրանք կնե՛տես վրաս, երբ ե՛ս պետք է բողոք կարդամ քեզի:

ԻՇԽԱՆԸ — (Արհամարհանով) Ի՛նչ պիտի կարդաս ինձի կարգա՛ նախնք:

ՍՈՅԻԱ — Բայց ես պատճառ չեմ տվի քեզի՛ այդ շեշտով ինձի խոսելու:

ԻՇԽԱՆԸ — Խոսե՛, խոսե՛. ըսելիքդ ըսե՛:

ՍՈՅԻԱ — (Գրգուված) Ես եկեր եմ քեզի բսելու, որ այս բոլորը արդեն անցեր է վայելչութեան սահմանը և չի հարմարիք ազնվական հույն տիկնոջ մը դիրքին, ո՛չ ալ իմ ու թու իշխանական կոչումին: Եկեք եմ քեզի բսելու, որ ես այլևս լռեչ չեմ կրնար, ինչքան ալ որ միջոտ համբերող եմ եղեր. քեզի հետ: Եկեք եմ քեզի բսելու, որ այդ կինը, որ դուն տեղավորեր ես իմ բքին տակը՝ հարեան բակը, ես հանդուրժեչ չեմ կրնար այլևս այս բերդին մեջ: Տա՛ր ուր որ կուզես, ըրե՛՛ հեաք ինչ որ կուզես, բայց հեռո՛ւ, հեռու խնդրեմ, ինձեմ հեռու...

ԻՇԽԱՆԸ — Վերջացուցի՛ր: Իրավո՛ւնք ունիս: Այդ մասին ե՛ս ալ մտածած եմ և ունիմ իմ որոշումս: Այդ կինը իր ներկայութեամբը պետք չէ՛, որ քեզի նեղացնե, և ասոր, համար ալ, ես արգեն վճոհեր եմ, որ դուն հեռանաս հոսկե:

ՍՈՅԻԱ — Ե՛ս: Հեռանամ ե՛ս:

ԻՇԽԱՆԸ — Այո՛, իշխանուհի. այդպե՛ս է հարմար:

ՍՈՅԻԱ — Եվ ո՛ր կհրամայիս:

ԻՇԽԱՆԸ — Սուրբ Հաջողութեան կույսեղուն հույն վանքը:

ՍՈՑԻԱ — (Ապշած) Ինձի... Ինձի վա՛նքը զրկել կուզես
ԻՇԽԱՆՆԸ — Այո՛, իշխանուհի. այդպես է հարմար:
ՍՈՑԻԱ — Հարմար գուցե քեզի համար, բայց ո՛չ ինձի, Ես
վանք մտնելու միտք չունի՛մ:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Կկարծեմ, որ միտք ունիս, իշխանուհի, ունի՛ս
ՍՈՑԻԱ — Ինչո՞ւ կկարծես, և ի՞նչ ընելու

ԻՇԽԱՆՆԸ — Աղոթելու՛ս. Հավատքի պահանջ, շերմեռանդու-
թյո՛ւն:

ՍՈՑԻԱ — Ուրեմն խաբեությա՞մբ, բռնի՛: Ո՛չ, չե՛մ թողներ,
կպրոսա՛մ աշխարհքին, որ զեմ է ատիկա իմ կամքիս, և իմ հա-
վատքս հոգ զեր շունի:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Իզո՛ւր, իշխանուհի: Այն ատեն ես ալ ստիպված
կըլլամ հայտնելու աշխարհքին բաներ, որոնց մասին խոսվիլը գու-
ցե քեզի համար այնքան ալ հաճելի չըլլա:

ՍՈՑԻԱ — Օրինակի՛ համար...

ԻՇԽԱՆՆԸ — Սիրային հարցե՛ր, անկողնի խնդի՛ր...

ՍՈՑԻԱ — (Սարսափած) Ե՛ս, Ե՛ս: Եվ որո՞ւ հետ:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Ա՛յ... (Քիչ մը փնտրելով) իշխան Կամսարականի:

ՍՈՑԻԱ — Կամսարակա՛ն: Բայց ես անոր հետ երեք անգամ
չե՛մ խոսած:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Է՛, ի՞նչ գիտնամ, երիտասարդ, սիրուն, ճարպիկ
տղա է, անոր անունը եկավ բերանս: Եթե անիկա անհարմար է,
կընտրենք ուրիշ անուն մը, որուն հետ ավելի հաճախ տեսնված
ըլլաս: Հասկցի՛ր, իշխանուհի՛, պետք է, որ դուն քաշվիս վանքը:

ՍՈՑԻԱ — Երբե՛ք: Չե՛ս ուզեր ինձի, մեր ամուսնությունը լու-
ծե՛լ կուզես. խնդրե՛մ, կկարծես սարսափի՞մ պիտի, թե՛ մեծ ար-
ժեք մը ունիս ինձի համար: Ես վազն իսկ կմեկնիմ Կեսարիա, հորս
մոտ:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Մեր ամուսնությունը լուծելու մասին, չգիտեմ զեռ,
կխորհինք վերջը: Առայժմ անհարմար է ինձի, որ այդ հարցին
շուրջը շատ ազմուկ բարձրանա:

ՍՈՑԻԱ — Բայց ե՛ս, բայց ե՛ս, բայց հա՛յրս:

ԻՇԽԱՆՆԸ — Հորդ համար շատ ավելի նվազ է ձեռնառու: Հորդ
գործերը փտտած են, գիտցի՛ր: Եթե օր մը իր վրային ձեռքս քս-
չեմ, հորդ ոչինչ չի մնար: Սուլթանը բարեկամս է, և նստած է հոն

հորդ կոնակին: Հայրդ շատ պիտի ցանկա, որ պահվին մեր մեջ
ձեռքը գոնե: Կարծեմ խնդիրը պարզ է:

ՍՈՑԻԱ — (Կեցած է շիփ-շիտակ ու փառացած):

ԻՇԽԱՆՆԸ — Վերջապես քեզի համար ալ ամենն օգտակար
ա՛տ է. ես մտածեր եմ, մտածե՛ և կըմբռնե՛ս: Համենայն զեպս
չմոռնա՛ս, որ ես վճռե՛ր եմ: Արդեն կարգադրված է և վանքը քեզի
հարմարություն կստեղծեն, ինչպես որ կվայել Մեծ իշխանուհի
կուչի մը, որը իր հավատքեն ու ներքին մղումեն գրգված, թողած
է այս սնտախ աշխարհը և քաշվիլ կուզե մենաստան ազոթելու ու
հանգստի: Կհուսամ, որ երբ քիչիկ մը մտածես, կհամոզվիս ըսա-
ծիս և ավելորդ անախորժություններ չես հաներ ո՛չ քեզի, և ո՛չ
ինձի: Ինչպես որ, մինչև հիմա, պետք է խոստովանի՛մ, մեր այս
մոտ երկու տարվան կենակցության մեջ մասնավոր անախորժու-
թյուններ չես պատճառած ինձի: Շնորհակա՛լ եմ: (Քիչ մը լուռ)
Ունի՛ս ուրիշ բան մը ինձի ըսելու: Ուրեմն՝ ո՛չ: Գիշե՛ր բարի, իշ-
խանուհի՛:

Գլխու թեթև բարևով մը աչեն կեղե դուրս: Իշխանուհին իր քա-
րացած գիրքովը պահ մըն ալ կմնա անշարժ. հանկարծ կտատանվի
և ուշարած կփոփ գետիկ:

Եվ հանգի՛ստ կծածկվի տեսարանը:

Ա Ռ Ս Զ Ի Շ Տ Ե Ս Ա Ր Ա Շ

ՏԱՆ ԱՌԱՍԱԿՆՈՎ ՓՈՐՐԻՆ ՍԵՆՅԱՆ ՄԸ.

Աջ կողմը բազմաց, մուտքը ձախեն: ձախառը նեղ ու փոքրիկ դուռ մը սառափով մոզափիած, որ ննջաբանը կտանի: Այդ դռան մտափի բորե դուրս ցցվածքի մը վրա կվառի ճրագը:

1

Իշխանուհի Աննա փոված է բազմոցին վրա, ամբողջ հասակովը ու բիթ ու բերնին: Կմտնե Պառավը, նախ կդիտե քիչ մը, վերջը կուգա կամաց ու կնստի անոր քովը բազմոցին ետերքը: Իշխանուհին հանգիստ կբարձրացնե գլուխը:

ՊԱՌԱՎԸ — Արթն՞ն էս: Կարծեցի՞ քուն էիր:

ԱՆՆԱ — Կմտածեմ:

ՊԱՌԱՎԸ — Չե՞ս. խոսելու վերջապես: Զի՞ պիտի գիտնամ, թե ինչ կդառնա գլխուդ մեջ: Ինձի կվախցնե քու այդ լուռութունը, ինձի կվախցնե մանավանդ քու այդ անսովոր խորին հանգիստը: Անճանաչ էս դարձեր այս աստրվան ի վեր: Երկա՞ր-երկար ժամանակ է՞ ես չէի տեսած քեզի այդպես խողազ ու անդորր, մանավանդ այս վերջին երկու շաբաթը:

ԱՆՆԱ — (Երազկոտ) Հա՛, այս վերջին երկու շաբաթը. այս երկու սարսափելի՞ շաբաթը. երկմտումի, վարանումի, խղճմտանքի, շարշարանքի շաբաթը: (Հանկարծ նստելով) Անցա՛վ: Այլ անցա՛վ: Վճիռներն ալ, Սարե՛թ, կծնին երեխայի նման, ծանր երկունքով: Վճիռը պիտի ուշխարճ գա, որ վերանան ցավերն ու գալարումները:

ՊԱՌԱՎԸ — Եվ այդ վճի՞ռը:
ԱՆՆԱ — (Հանգիստ ելլելով ոտի) Միթե պա՞րզ չէ քեզի: Խոստացե՛ր եմ... երկո՞ւրը. ես երդվեր եմ երկո՞ւրը:

ՊԱՌԱՎԸ — Նորե՞ն այդ սև մտքերը:

ԱՆՆԱ — Սե՛: Սեք մեր այն մյուս մտքերն էին, ի՛մ ու քո՛ւ: Նորե՛ն ապրելու, նորե՛ն վաշխելու այն գե՛շ մտքերը. զավակներուս դիակներուն՝ վրային նորեն կյանքին երթալու այն վա՛տ մտքերը:

ՊԱՌԱՎԸ — Բայց... բայց... չե՞ որ...

ԱՆՆԱ — Ժողվե՛ այդ գայթակղիչ բայցերդ քեզի: Բա՛յց, ի՞նչ բայց: Ինչպե՛ս բռնեց գիտես սրտիս թույլ թիկերը, շոյել տկար կողմերը, թաքուն հույզե՛րս, թաքուն հույսե՛րս, ծածուկ տենչե՛րս. ներսն ու մեջերս: Ա՛, չե՞ որ կրծքիդ վրա եմ մեծցեր: Բայց ալ անդորր են, անդո՞ր, բախտավորութուն երզող խոսքերդ, թովիչ կայծերդ, վառած լույսերդ ու զավարանած հանցավոր սերդ:

ՊԱՌԱՎԸ — Իշխանուհի՛...

ԱՆՆԱ — Մի՛ վրդովվիր: Ես քեզի չե, որ կխոսիմ. կխոսիմ իմ սրտիս, իմ սայթաքուն, անհաղ սրտիս:

ՊԱՌԱՎԸ — Աստված վարե քու սիրտդ:

ԱՆՆԱ — Նույնիսկ ինքը Աստված այլևս ոչինչ չի կրնար փոխել: Աստված ինքն էր, որ փրցուց ձյունի հյուսքը սարի գագաթեն: Հյուսքը հիմա փրթեր է ու կզլատրի: Պիտի գլտորի՛, կանգ աննել չկա: Ցնորքը՝ իզուր, գու՞թը՝ անտեղի, սերը՝ հանցավոր: Պիտի դրտորի մինչև անդունդը, մինչև հատակը. հո՛ն, ուր պառկած են անոնք, իմ արյունես քամված, իմ միսես ձևված, իմ մարմնես ծըլված: Քանի՞ հատ են անոնք: Հսե՛:

ՊԱՌԱՎԸ — Հերի՛ք է, ա՛յ կին. հերի՛ք է:

ԱՆՆԱ — Երկո՛ւ հատին երդվեր եմ երկու հատ: Իրենց դեռ տաք մարմիններուն վրա, իրենց դեռ մխացող վերքերուն վրա երդվեր եմ երկու հատ: Անոնց դիակները սառեցան, անոնց վերքերը մարեցան. և դուն կարծեցիր, որ սառեցավ նաև երզումը ու մարեցավ սիրը: Դուն այդպե՛ս մտածեցիր:

ՊԱՌԱՎԸ — Բայց, իշխանուհի՛...

ԱՆՆԱ — Մի՛ վրդովվիր: Ես իմ սրտի՛ս է, որ կխոսիմ, իմ ստորին սրտիս, իմ անարժան մոր անպիտան սրտիս: Դուն սխի տեղը սեր դնեց ուղեցիր. հին զոհին տեղը նոր զոհին սերը. միևնույն չե՛: Հանճարե՛ղ խաղ է: Ի՛նչ վարպետորդի ես, պառա՛վ: Իմ սիրտս

բեղմն հնարադնտ է, դուն իմ սրտես: Պետք եղա՛վ, որ իրե՛նք, երե-
խաներս, Լլլեն ու գան, որ աչքերս բացվին:

ՊԱՌԱՎՋԸ — Երեխանե՛րդ:

ԱՆՆԱ — Իրե՛նք, հապա՛, իրե՛նք, իրենց ձորեն, իրենց խորեն,
իրենց անաղոթք հողաթումբերեն:

ՊԱՌԱՎՋԸ — (Սարսափանաւ) Եկա՞ն: Ըն՞ա: Ե՞րբ:

ԱՆՆԱ — Երեկ գիշեր: Ա՛յ, հոսկե, ա՛յ, այդ գուռնն, այս սե-
մեն ներս, իրենց զողոզուն ոտիկներովը, ոսկոր ու կաշի: Տեսնե-
լու էիր իրենց կիսամերկ մարմինները դեղնա՛ծ, կնճռած, հողոտ
ու կանաչավուն: Պղտիկիս վիզը աչնպես խե՛ղճ-խեղճ կախվեր էր,
սուրբ ուտին էր դիպեր, գլուխը շիտակ պահել չէր կրնար:

ՊԱՌԱՎՋԸ — (Կսկսի բարձր հեծկլաւ):

ԱՆՆԱ — Ինչո՞ւ կուզաս: Ի՞նչ կա լալու:

ՊԱՌԱՎՋԸ — (Արցունքի մեջէն) Եվ խոսեցա՞ն: Խոսեցա՞ն
բեզի:

ԱՆՆԱ — Իհարկե՛, որ խոսեցան: Հապա ինչո՞ւ պիտի գային
այդքան երկա՛ր, երկար ճամփան:

ՊԱՌԱՎՋԸ — Խոսեցա՞ն, հա՛, իրենց փոքրի՛կ, իրենց քնքո՛ւշ,
անուշ շրթունքներովը:

ԱՆՆԱ — Ա՛, ոչ շրթունքներով: Շրթունքները փակած էին,
պինդ սեղմված իրարու, անձրևի տակ ինկած երկու շորցած տե-
րևի պես: Կվառեին միայն աչքերնուն տեղը խոր ինկած փոսերը:
Կխոսեին այդ սև փոսերը:

ՊԱՌԱՎՋԸ — Ի՞նչ կըսեին: Ի՞նչ կըսեին:

ԱՆՆԱ — Ինչ որ կըսե ինծի միշտ իմ ներքին ձայնս: Ինչ որ
կըսե ինծի միշտ հեռուեն, մեր բերդին տակեն, դեռ ականջիս մեջ
հնչող մեր ականատես դատին աղմուկը: Ինչ որ կըսե ինծի միշտ
լուսինը երկնքեն, որ այն գիշերը վկա կանչեցի: Ինչ որ կըսեն ինծի
ամբողջ տիկնակրը և Աստված ի՛նքը: Ինչ որ ըսեր եմ ես ինքս իմ
երդումիս մեջ, բնության խորքերեն ծնած, բնությանս խորքերեն
հոսող իմ խոստումիս մե՛ջ:

ՊԱՌԱՎՋԸ — (Վեռակաւ) Ո՛վ Տիրամայր, դուն ըլլաս մեզի
պահապան: Թող կատարվի քու սուրբ կա՛մքը:

ԱՆՆԱ — Այո՛, պիտի կատարվի: Իրա՛վ է, կարիճ տղա է ու
շատ սիրելի. ճիշտ ատոր համար պետք է որ մեռնի: Լավազույն-
ե՛րն է, որ կտանին Աստծուն զոհի: Ծի՛շտ է, սիրեցի ու կսիրեմ:

Ճիշտ ատոր համար պետք է, որ մեռնի: Մեր սիրածն է միշտ, որ
բախտը կպահանջե մեզմե անողոր կերպով: Եվ ի՛նչ արժեք ունի
արդարության ոտքին շիրիածո զոհելը. ատիկա զո՛հ չէ, այլ
սպանդ:

ՊԱՌԱՎՋԸ — Այո՛, կղղամ, որ դուն քու մեղք մտածեր ևս ամեն
ինչ և որոշեր ես ընկիթդ:

ԱՆՆԱ — Որոշեր են իմ ընկիթս կյանքի անողորմ ու անըմ-
բունելի մեծ օրենքները, որոնք կապրին մեր մեջը ու կվարեն մե-
զի շփոտեմ ո՛ւր, շփոտեմ ինչո՞ւ, բայց կվարեն անշեղ ու անհեղին
մենք ոչինչ փոխել չենք կրնար: Ես հասկցա երեկ գիշեր այս բո-
լորը, երբ զավակներուս պարապ աչքերը կնայեին ինծի: Եվ կտես-
նես՝ ինչպես հանգիստ եմ հիմա:

ՊԱՌԱՎՋԸ — Հա՛, կտեսնեմ, ծանր ու խեղդող հանգիստը փո-
թորիկեն առաջ: Թող կատարվի՛ Տիրամոր կամքը:

2

ԱՏՈՄ ԻՇԽԱՆ — (Ամեն) Ե՛ս եմ, իշխանուհի՛:

ԱՆՆԱ — Եկո՛ւր, իշխա՛ն: (Պառավիհ) Գոցե՛ դուռը և կապա-
սե՛ս գուրսը: Իսկույն իմաց կուտաս, եթե պատահի, որ դեպի մեր
բակը մտեցողը ըլլա: Համենայն դեպս ես հիվանդ եմ ու պառկած.
ոչ ոք ներս չէ մտնելու:

Պառավը գլուխը կախ կեցե դուրս: Պահ մը երկուրը կեցած են
դեմ-դեմ իրար դիտելով:

ԱՆՆԱ — (Ժպտուն) Լա՛վ, ինչո՞ւ ես եկեր: Ի՞նչ կուզես ինծե՛:

ԱՏՈՄ — Նո՛ր պիտի ըսեմ: Որ վճռենք, որ որոշենք մեր ընե-
լիքը:

ԱՆՆԱ — Եվ դուն կըսես, որ կսիրես ինծի:

ԱՏՈՄ — Միթե կկասկածի՞ս:

ԱՆՆԱ — Դուն ո՛չ սիրած ես ինծի, ո՛չ ալ կսիրես: Ահա ինչոս
համար մինչև հիմա ես խույս եմ տվեր բեզմե:

ԱՏՈՄ — Միթե կտարակուսի՞ս. միթե չե՞ս հավատար:

ԱՆՆԱ — Դուն չե՛ս սիրեր ինծի: Եթե սիրեիր, չէիր գար ինծի,
որ նոր-նոր որոշենք մեր ընկիթը: Դուն արգեն վաղուց կիմանայիր
քոս ընկիթը:

ԱՏՈՄ — Առաջարկեցի փախուստ
ԱՆՆԱ — Ինձի սիրողը կմնա ինձի հետ, ինձի սիրողը կմնոնի
ինձի հետ: Իսկ դուն փախչիլ կուզես:

ԱՏՈՄ — Բայց քեզի՛ հետ, քեզի՛ համար:

ԱՆՆԱ — Ես փախչի՛մ: Ո՛ր: Եվ ո՞վ պիտի լուծե ասն ասն
անպատժութեան վրեժը: Ո՛ր, ես պիտի մնամ հո՛ս, այս բերդը
պարտք կա իմ վրաս, ես հոս գործ ունիմ կատարելու: Կամ է՛ս
պիտի ոչնչանամ, կամ այն գարշելի մա՛րդը, որ դուն քու հայրդ
էանվանես: Տե՛ս, ալ չե՛մ ծածկեր քեզմե հոգիս զազունիքը: Ար-
պետքի հասկնաս ու փախչիս: Հոս մնացողը կա՛մ ինձի հետ է ըլ-
լալու, կա՛մ ինձի դեմ: Փախի՛ր: (Խոր նուզումով) Ես չե՛մ կրնար,
որ դուն ըլլաս ինձի դեմ: Այդ մեկը, ո՛ր, չե՛մ կրնար: Փախի՛ր:

ԱՏՈՄ — Ուրեմն դու կրնա՛ս մտածել, որ ես ըլլամ քեզի դեմ:

ԱՆՆԱ — (Ուսերը ցնցելով) Հա՛յր էի Հորդ դեմ ձեռք չե՛ս բարձ-
բացներ. թեև այդ ռևերիմ հայրը ինքն իր ձեռքովը իր զավակը
լուսամուտեն նետեց վար:

ԱՏՈՄ — Դո՞ւն այ տնիս այդ կասկածը:

ԱՆՆԱ — Դա կասկած չե՛. իրողութե՛ն: Եվ այնպես հեղ ու
բարի աղա մը. ինչպես եղբայրդ էր: Զգո՛ւյ՛շ, չի խնայեր հայրդ և
քեզի՛, եթե ամենաչնչին կասկած մը ունենա մեր այս կային ու
զգացումին. թեևդ բռնածին պես՝ կնետե քեզի այ գուրս՝ բերդին
հատակը՝ կատվի սատկած ձագի մը նման: Ատոր համար է, որ ես
միշտ վախցեր եմ, երբ դուն խոսեր ես ինձի հետ, եղեր Ես ինձի
հետ: Եւ կվախնամ այս վայրկյանիս. վախցի՛ր և դուն. զգո՛ւյ՛շ:
Ան մա՛րդ չե, այլ մարդակեր բորենի, երբ իր շահին, երբ իր հաշ-
վին կզպչիս: Հեռացի՛ր, շո՛ւտ, փախի՛ր սենյակես, փախի՛ր ինձմե,
փախի՛ր այս բերդեն, ու մի՛ խանգարեր մեր կոթվը, մի՛ խանգա-
րեր իմ վրեժս:

ԱՏՈՄ — Աննա՛, դուն կփորձե՛ս ինձի: Իզո՛ւր է: Դուն շա՛տ
լավ գիտես, որ կսիրեմ ես քեզի:

ԱՆՆԱ — Գիտե՛մ, սիրելի՛ս, որ կսիրես ինձի: Ինչպես որ թարմ
աղա մը կսիրե երիտասարդ կինը, որ իրեն դուր է եկած: Բայց,
հասկցի՛ր, ասիկա քիչ է ինձի. շա՛տ է քիչ իմ այս տանջված, իմ
այս ճմուռված հոգիս համար: Ինձի պետք է այն կույր, անզուսպ
ու անսանձ հափշտակութունը, որ բոցի մը պես կզրկե մարդու

ամբողջ էությունը, և այդ բոցեն վառվողը մահը կզրկե իր սիրա-
ծը գրկելու համար:

ԱՏՈՄ — Բայց ես արդեն բեր եմ քեզի, որ հստար ու սիրով
կզրկեմ մահը քեզի գրկելու համար:

ԱՆՆԱ — Եթե ըսածդ իրավ ըլլար, դուն կհարթեիր այն ճամ-
փան, որ քեզի կբաժնե ինձմե: Մի՞թե դուն կրնաս երևակայել, որ
իմ հոգիս հանգիստ ստանա և ատելությունս՝ դադար, կամ որ ես
պատկանիմ քեզի, մինչև չվերնա մեջտեղեն այն գարշանքը, որ
մորթեց իմ անուշ ու անմեղ մանուկներս և անոնց դեռ տար մար-
միններուն վրա տիրացավ ինձի ուժով հենց նույն գիշերը:

ԱՏՈՄ — (Կատղած) Լո՛ն:

ԱՆՆԱ — Եվ երդո՛ւմ տվի հենց նույն գիշերը, որ փոխարենը
ստանա պիտի:

ԱՏՈՄ — (Խուլ ձայնով) Եվ քու երդումը պե՛տք է կատարվի՞
ան փոխարենը ստանա պիտի:

ԱՆՆԱ — Ի՞նչ ըսիր, Կհասկնա՞ս խոսքիդ խնաստը:

ԱՏՈՄ — Կհասկնամ: Վերջին օրերը ես ալ եմ եկեր հաճախ
միևնույն մտքին: Մեր երկուքին այլևս հոս տեղ չկա: Այս աշխար-
հիս երեսին, ուր դուն կայիր, այլևս տեղ չկա հորն ու աղուն:

ԱՆՆԱ — Կրկնե՛, կրկնե՛. Ի՞նչ ըսիր:

ԱՏՈՄ — Ա՛խ, Աննա՛, մի՛թե կարիք կա ըսելու: Ի՞նչ է, որ աշ-
խարհք ըսվածը: Զույգ մը մութ, խոր, անհուն, թավիշ աչքեր, և
այդ թավիշ ծոփուն խորունկ նայվածքը, ու իր զգվանքը, խոստո-
վանանքը: Այս աշխարհիս երեսին ուրիշ Ի՞նչ կա: Ի՞նչ արժեք ունի
մնացածը: Դո՛ւն ես, դո՛ւն աշխարհքը: Եվ այդ աշխարհքը ի՛մս է
և ի՛մս պիտի ըլլա. միայն ի՛մս: Ով գուշ քեզի, ով գուշ է քեզի:
Ով կուղե ըլլա, պիտի խորտակվի, պիտի տապալի: Այդ հանցան-
քին ներում չկա. այդ ոճիրին ներում չկա: Ե՛ս քու տերդ. Ե՛ս քու
գերի՛դ:

ԱՆՆԱ — (Ձեռքեր տառածած երթալով գեպի աղան) Եվ իմ
տե՛րս, և իմ սե՛րս, և իմ սո՛ւրս, և սարսո՛ւտս, ու նեցո՛ւկս, ու ան-
ցո՛ւկս... Ա՛խ, ա՛ն ինձի, ա՛ն ինձի, և ա՛ն իմ վրեժս, գրկե՛ ինձի,
մաքրե ինձի և հանգի՛ստ տուր հոգիս: Հանե՛՛ ռիս իմ մեղես,
քերե՛՛ սրտես ատելությունը, ազատե՛՛ ինձի, մեղքցի՛ր ինձի:

Պատի մը ամուր գրկված կեցած են, բայց ասանց համբուրվելու:
Եվ կանաց մը կբաժնվին:

ԱՆՆԱ — (Քանելով տղու ձեռքն ու քաշելով) Եկո՛ւր, եկո՛ւր նստինք, եկո՛ւր նստինք իրարու քով խելոքիկ, ու խոսինք, խելոք-խելոք խոսինք: (Կնստին իրարու կից: Անկաշից նայելով տղու աշ-խեռան) Ա՛յ, հիմա կսիրես. ա՛յ, հիմա կսեսնես, որ կսիրես. աշ-քերուդ մեջ կտեսնես, որ կսիրես: Շա՛տ կսիրես, հա՛, շա՛տ կսի-րես: Ո՞րչափ: (Հետզհետե քանալով քեւերը իբրև շափ) Ա՛յսչափ: Ա՛յսչափ: Ավելի՛: Ա՛յսչափ:

ԱՏՈՄ — Անշա՛փ, անշա՛փ. երկնքի՛ չափ:

ԱՆՆԱ — Որք սակայն կսզմի իմ թևերուս մեջ: (Կգալարե քեւ-րը տղուն վիզը ու ջերմ, ուժեղ համբույրներուն մեջեն) Իմ թևե-րո՛ւս մեջ, թևերո՛ւս մեջ, Ի՛մ, ի՛մ թևերուս մեջ: Դո՛ւն... իմ թևե-րուս մեջ: Դուն թևերո՛ւս մեջ: (Հանկարծ ետ քաշվելով ու տղուն գրկեն ազատվիլ շանալով) Թո՛ղ, թո՛ղ, հերի՛ք է: Թո՛ղ, հոգի՛ս: Թող շունը քաշե՛մ: Խեղդեցի՛ր: (Կելլե ոտքի):

ԱՏՈՄ — Այո՛. կխեղդե՛մ: Քեզի կրսեմ՝ կսիրեմ քեզի:

ԱՆՆԱ — Ին՛չք ըլլանք. լո՛ւրջ ըլլանք: Նախ մեր պարտքը:

ԱՏՈՄ — Ի՛նչ կուզես Ըսե՛:

ԱՆՆԱ — Արդարութեան հարվածը պետք է իջնե քո՛ւ ձեռքովդ, քո՛ւ, քու սեփական ձեռքովդ: Նայե՛, ես իմ ամբողջ դադարեցիքս դրի քու ձեռքդ, ամբողջ վրեժս դրի քու ձեռքդ: Մտածե՛, իմ ահեղ եր-դումս դրի քու ձեռքդ: Մտածե՛, աղե՛կ մտածե. եթե չես կրնար, եթե չես ուզեր. տե՛ս, դեռ ժամանակ կա, դեռ կրնաս, քաշվե՛ ու մի՛ խոստայնար: Մի՛ խոստանար ոչինչ, այն ժամանակ կջանամ ես ինքս, կաշխատիմ ես ինքս: Սուրի սովոր չես ձեռքերս, բայց կըր-նամ, կրնամ. վերջապես պետք է որ կարողանամ: Այնպես որ, թո՛ղ, քաշվե, հեռացիր. դեռ ժամանակ ունիս, դեռ ժամանակ կա՛:

ԱՏՈՄ — Ավելորդ խոսքեր են ատոնք: Ես ետ նայիլ չգիտեմ, երբ վճիռս տվի:

ԱՆՆԱ — Գիտե՛մ, որ քաջ ես ու կարուկ. ատոր համար ալ սի-րեցի քեզի. ատոր համար ալ կուզեմ, որ հոգիս ու մարմինս սրբվի կեղտեն քու ձեռքովդ:

ԱՏՈՄ — Կսրբվի ի՛մ ձեռքովս:

ԱՆՆԱ — (Քայլ մը ետ կքաշվի և կենալով հպարտ ու հաղթա-կան) Եվ այն ժամանակ դուն կըլլաս արժանի տերը և ա՛յս սեն-յակին, և ա՛յս ամբողջին, և ա՛յս աշխարհին, Կըլլաս արժանի տերը

ամբողջ պետություն մը, կվարե՛ս մեր բանակները, կըլլաս հիա-ցումն ու պաշտամունքը ամենուն, և ես քու գերիդ: Արդեն այս անգամ ե՛ս քու գերիդ. քեզի պաշտող, քեզի գզվող, քեզմով ապ-րող, քեզմով հպարտ, միա՛յն քեզմով, քու գերիդ, քու կինդ: Քոս կի՛նդ:

ԱՏՈՄ — Քանդեմ աշխարհքը քեզի համար, շինեմ աշխարհքը քեզի համար, թափառիմ աշխարհքը քեզի համար, բերեմ աշխարհ-քը քեզի համար, որ դուն ըլլաս իմ կինս, իշխանուհի Աննա՛. իմ կի՛նս, իմ գերի՛ս:

ԱՆՆԱ — Այն ատեն շուտով. ալ մի՛ ուշացնեք:

ԱՏՈՄ — Ուշացնել չե՛մ կրնար արդեն, երբ որոշումս տված եմ: Այլևս դադար չկա ինձի համար մինչև շիջնե վճռական հար-վածը:

ԱՆՆԱ — Եվ ես կուզեմ, որ հարվածը իջնե շիտակ կրծքին, և տեսնե ինքը իր պատիժը տվող ձեռքը: Եվ չեմ ուզեր՝ ըսեն, որ դողի մը պես եկար զարկիր կռակեն:

ԱՏՈՄ — Այդ տեսակ խոսք չե՛ ըսվելու ինձի համար. ատիկա չկա բնութեանս մեջ:

ԱՆՆԱ — Եվ ես կուզեի ամենուն աչքին առջևը. հանդուգն ու համարձակ, ճակատող բաց:

ԱՏՈՄ — Կըլլա ուզածիդ պես, և ամենուն աչքին առջևը:

ԱՆՆԱ — Ինչպես Աստու աղագար պատուհասը արևի արդար լույսին տակ:

ԱՏՈՄ — (Հրամեշտի ձևով) Ուրիշ հրաման ունի՞ ինձի տալու իմ կինս, իմ տիրուհիս:

ԱՆՆԱ — Միայն տենչա՛նք մը:

ԱՏՈՄ — Ըսե՛:

ԱՆՆԱ — Սիրե ինձի:

ԱՏՈՄ — (Ժպտուն) Իրա՞ղ: (Եվ հաղթական քալածով կելլե դուրս):

ԳԱՂԱՒՃ

Այս պատի ասակ գանձավորակներու շարք մը, մեջտեղիէն ամէկէ մին: Չախ պատի վրա դուռ մը վարագույրով: Ճակտի մեկ մասը ամէկի խոր է և կտանի դեպի գլխավոր մուտքը:

1

Խորքին մէջ կեցած է Կամսարական իշխանը ուրիշ պիւժուրակների մը հետ ու կխոսի: Չախի դռնն արագ կմտնն իշխանուհի Աննա շուրջը որոնելով: Կամսարականը կթողնէ խոսակիցը, որ շուտով կբաշփի և կնետալի դեպի Իշխանուհին:

ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ — (տաք գլուխ ապլով) Հարգա՛նքս: Ո՞վ կփնտրո՞ւ իշխանուհի Աննան:

ԱՆՆԱ — (Արհամարհանքով դիտելիս ետքը) Համենայն դեպս ոչ քեզի: (Կուզի նամական շարունակել):

ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ — Իշխանուհի՛, կխնդրեմ զսպես վայրկյան մը սրտիդ բարկութիւնը ու կանգ առնես: Շատոնց է կուզի խոսիմ քեզի հետ. ներկայացրի է առիթը. երկո՛ւ խոսք:

ԱՆՆԱ — Դուն ի՞նչ կրնաս ունենալ ինծի հետ խոսելու:

ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ — Գիտեմ, որ համարեր ես ինծի քու թշնամին, համարներ ես ինծի դավաճան մը բերդիդ ու ամուսնուդ Մինչև հիմա դիցուք կըմբռնեի քու հակակրութիւնդ, բայց ասկէ ետքը, ճշմարիտ, չե՛մ ըմբռներ:

ԱՆՆԱ — Չե՛մ հասկնար քու ոլոր լեզուդ:

ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ — Ուրեմն խոսիմ ավելի հստակ: Կուզի գիտնամ ի՞նչ տարբերութիւն կա քու և իմ մեջս, որ ա՛յս աստիճան բարձրեն կնալիս վրաս: Եթէ ես դարձեր եմ պարզ օգնական մը Քեսունի իշխանին, դուն ահա՞ դարձեր ես ինքդ, թեև անպաշտոն, բայց արդեն զազանիք մը չէ ոչ ոքի, ներքե՛, դարձեր ես ինքդ միահեծան տիրուհին Ա՛ Քեսունին, և՛ Իշխանին: Եթէ կա դավաճանութիւն մը քու ամուսնուդ դեմ ու քու անցյալիդ, ըսե՛ խնդրեմ, որո՞ւնք ավելի ծանր է, քո՞ւնք թէ ի՞մք: Ներքե՛, իշխանուհի՛ Աննա, ես,

իհարկե, քեզի նեղացնելու համար չէ, որ կխոսիմ այս բոլորը: Ընդհակառակը. կուզեմ հարթեմ թյուրիմացութիւնը մեր մեջքն: Եթէ բախտը զարկով մեկուն իր արացին, և ան գլտորվելու վրա է, անմշտութիւն է անոր կառչիլը, կխորտակվիս միասին: Պետք է բաշփիս ու տեղի տաս. և եթէ կրնաս՝ կոխե՛ ավերակի թափված քարերուն վրա ու բարձրացի՛ր վեր, հո՛ն, ուր բախտն է կեցած, ուրկէ զարկով իր արացին: Ուրիշի անկումը մյուսներուն ստբատեղն է: Այսպե՛ս է, իշխանուհի՛ Աննա, աշխարհքի կարգը, որը ո՛չ ես կրցա փոխել և ո՛չ դուն: Ինչո՞ւ համար է այլևս քու այդ հակակրանքն ա թշնամութիւնը դեպի ինծի: Մենք վիճակակից ենք իրարու, և կվայելի, որ ըլլանք նաև զաշնակից: Մինչև հիմա շմտեցա ես քեզի, զա՛տ էին մեր ճամփաները. բայց հիմա կտեսնեմ, որ նորեն հանդիպինք պիտի իրարու, քանի որ նորեն պիտի դառնաս իշխանուհիս: Կուզի նախօրք մարբեմ մեր մեջքն հինցած ու թյուր հաշիվներք, որ սխալներ չգործվին: Դուն, իհարկե՛, հիմա կրնաս վնասել ինծի. սակայն իզո՛ւր, չէ՞ որ ես ալ կրնամ պետք գալ քեզի: Եվ ի՞նչ պատճառ այդ անտեղի հակառակութիւն: Ես քեզի դեմ ոչինչ չեմ ունեցած երբեք, բացի հարգանքի. և հիմա ալ ոչինչ չունիմ, բացի հարգանքի:

ԱՆՆԱ — Ես ալ քեզի համար ոչինչ չեմ ունեցած, բացի զզվանքի. և հիմա ալ ոչինչ չունիմ, բացի զզվանքի:

ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ — Ազնե՛կ, Դո՛ւն գիտես: Բայց քու ո՞ր առավելութիւնդ համար:

2

Քեսունի Իշխանը կերեա գլխավոր անցքին մէջ և առաջ գալով:

ԻՇԽԱՆՈՒԸ — Իշխանուհի Աննա՛ն... Ի՞նչ կրնես հոս:

ԱՆՆԱ — (Ցույց ապլով Կամսարականը) Բարձրացուցե՛ր ես պաշտոնը. շնորհավորեցի՛:

ԻՇԽԱՆՈՒԸ — Իրավո՛ւնք ունիս: Աջաբաց երիտասարդ է. և արժանի է ամեն՛ն գովասանքի:

ԱՆՆԱ — Իսկ ես կփնտրեմ քեզի:

ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ — Իս կսպասեմ դուրսը, իշխա՛ն: (Դուրս):

ԻՇեԱՆՆԸ — Ինչո՞ւ ես եկեր հոս: Ի՞նչ կուզես:
 ԱՆՆԱ — Սուրդ վրա՞դ է, իշխա՛նս:
 ԻՇեԱՆՆԸ — Իմ սուրս մի՛շտ է իմ վրասս:
 ԱՆՆԱ — Հա՛, հա՛, գիտե՛մ. բայց ուզեցա ստուգեմ, ուզեցա աշքերովս ստուգեմ:

ԻՇեԱՆՆԸ — Ի՞նչ ունիս: Ի՞նչ է պատահեր:
 ԱՆՆԱ — Գե՛շ նախազգացում մը կա մեջս. հանկա՛րժ մտապ մեջս. շա՛տ գեշ նախազգացում մը:

ԻՇեԱՆՆԸ — Ի՞նչ նախազգացում:
 ԱՆՆԱ — Զգիտե՛մ, չգիտե՛մ: Հիմա ժողով ունիս կարծեմ: Զեռքդ զենքիդ պահե, իշխա՛նս, և ուշադրութունդ արթունս:

ԻՇեԱՆՆԸ — Լսե՛ք ես բան մը: Բան մը իմացե՛ք ես:
 ԱՆՆԱ — Ոչի՛նչ, ոչի՛նչ, բացարձակապե՛ս ոչինչ, միայն կըզգամ, կզգամ:

ԻՇեԱՆՆԸ — Է՛, կնկա անմիտ վախեր են: Ի՞նչ կա վախնալու, ինչե՛՛ կվախնաս: Բոլոր ինձի շրջապատողները իմ փորձված, իմ մըտերիմ, իմ վաստակավոր մարդիկս են, իմ լավագույն զենքի ընկերներս: Խախտ մարդը այդ Կամսարականն է, որ ինչպիս կտեսնես, հեռու կպահեմ ու աշքս վրանս:

ԱՆՆԱ — Իմ նախազգացումս ինձի չէ խաբած երբեք:
 ԻՇեԱՆՆԸ — Անցի՛ր: Գնա քու բաժինդ ու հանդիստ եղիր: Ժողովն ետքը, թեև շատ ժամանակ շունչիմ, բայց վայրկյան մը կհանդիպիմ քեզի: Հիմա հեռացի՛ր: Տե՛ս, արդեն հավաքվեր են:

ԱՆՆԱ — Խո՛սք տուր, որ ձեռքդ պահես պիտի զենքիդ վրա: Եվ լսե՛ ինչ կըսեմ: Զի՛ խնայե՛ս. դա՛րկ անմիջապես. թշնամին չի՛ խնայե՛ս. վրադ ձեռք բարձրացնողին չի խնայե՛ս. դա՛րկ անմիջապես, ժամանակ չի՛ տա՛ս:

ԻՇեԱՆՆԸ — Տեր Աստված, դո՛ւն խելք տաս կնիկ ըսված արարածին: Խոտվեցի՛ր և իմ հոգիս: Հեռացի՛ր:

ԱՆՆԱ — Բայց նախ խոսք տուր, որ ձեռքդ սուրիդ:
 ԻՇեԱՆՆԸ — Աղե՛կ, աղե՛կ, չե՛մ քնանար: Հեռացի՛ր:

Երբ կողմնակի դռնով դուրս կեղե Իշխանուհին, ճակտի խռուքյան մեջ արդեն երկցած են քանի մը հոգի. Իշխանի հրամանատար ընկերները, որոնք խոսելով ու ծիծաղելով առաջ կուգան:

Իշխանը, որ վարկյան մը կեցած էր շվար ու անհանգիստ, հանկարծ վճռաբար ինքզինքը թափ կուտա և համարձակ կհառաչա ես դեպի ընկերները:

ԻՇեԱՆՆԸ — Բոլո՞րն են ներսը: Չայն սվեք մյուսներուն ալ ժամանակ չկա՛ կորսնցնելու:

ՄեհԿԸ — Մանավա՛նդ ես. իսկույն պետք է երթամ. վարք ներկայութունս անհրաժեշտ է:

ՈՒՐԻՇ ՄԸ — Դե՛, լավ, զե՛, լավ, գործ ունիք, ամե՛նքս, նորեն իրար մի՛ անցնիր: Եվ հավտա՛, որ դուն քու բոլորովին ավելորդ հրամաններովդ ավելի պիտի խանդարես, քան օգնես. թո՛ղ, անոնք գիտեն իրենց բանը:

ՆԱԽՈՐԴԸ — Մե՛յ մը անոնք գիտեն իրենց բանը, մե՛յ մըն ալ դուն:

ԵՐՐՈՐԴ ՄԸ — Ահա՛, այս երկուքը նորեն կպան իրար: Ի՞նչ կըլլա, որ հարցի մը մեջ նույն կարծիքի ըլլաք երկուքդ: Գոնե մե՛կ հարցի մը մեջ. նմուշի համար:

ԶՈՐՈՐԴ ՄԸ — Կսխալի՛ս. մեկ հարց մը կա՛, ուր երկուքն ալ համակարծիք են:

ԵՐՐՈՐԴԸ — Վա՛յ: Եվ այդ հարցն է...

ԶՈՐՈՐԴԸ — Որ պետք է շախշախել Թորոսի ուժը:

ԱՌԱՋԻՆԸ — Եթե միայն չենք ուշացեր:

ԵՐԿՐՈՐԴԸ — Ինչո՞ւ ենք ուշացեր. ճի՛շտ ժամանակն է:

ԵՐՐՈՐԴԸ — Տեսա՛ք, նորե՛ն տարակարծիք:

ԻՇեԱՆՆԸ — Դե՛, նստեցե՛ք, նստեցե՛ք, որ վերջացնենք շուտով:

Իշխանը կնստի իր աթոռին, հին ու նոր եկողներն ալ անոր շարքը, աջեն ու ձախեն:

ԻՇեԱՆՆԸ — Դուք բոլորդ ալ իմ ամենեն թանկագին ընկերներս եք, իմ ամենեն հզոր, ամենեն մտերիմ իշխաններս: Դուք եք իմ հեղարանս և իմ ուժս: Եվ դուք բոլորդ շա՛տ աղեկ գիտեք, թե ի՞նչ մեծ

կարևորություն ունի այն դրոժը, որուն մենք հիմա կձեռնարկենք: Վաղվնե կսկսինք գործ մը, որուն հետևանքները անշարժիկ են. մե՛կ անգամեն կիրկնապատկզին մեր հողերը. մե՛կ անգամեն կհասնինք ծովուն, մե՛կ անգամեն կտասնապատկզին մեր բուսականության կշիռը: Թորոսը այս անգամ ալ շաղատիք մեր ճանկեն. իր օրերը համարված են: Սուլթանը նստած է արգեն Կապանի անցքերուն վրա. Պոհեժունդը Անտիոքեն ոտք է դրեր անոր հողերուն: Թորոսը բուրովին անպատրաստ ու երկուցի ճեղքված: Պե՛տք է վրա նետվիլ բազնի նման: Պե՛տք է որ մեր երթալը ավելի արագ շարժվի, քան մեր երթի լուրը: Եթե անգամ մը Անարդահան գրավենք, ցածիրը պաշտպանելը անկարելի կդառնա, պետք է քաշվի լեռները, հոն ալ կխեղդենք: Կճղմենք երկու քարի մեջ Սուլթանն ու մենք: Ձեզմե ամեն մեկը գիտե արգեն իր դերն ու տեղը, իր բռնելիք ուղղությունն ու շարժումը: Հիմա կմնա որոշենք քանի մը վերջին վայրկյանի հարցեր, որկե հոքը ամեն մարց իր գործին: Ուրեմն՝ էս ու իշխան Համազասպը ճամփա կիշնանք լուսարացին. իշխան ներսեւը այս իրիկուն իսկ կհասնի իր գնդերուն. մնացածներդ...

5

Ճակտի խորքեն հուզված ու արագ կուգա Աստուր և կկենա մեջուեղը շխտակ հորը դեմ:

ԻՇԽԱՆԸ — (Ու խոսքը կտրած էր, գտնմանով) Չե՛ս տեսներ, որ գրադված ենք:

ԱՏՈՄ — Գիտեմ հավաքված են քու ընկերներդ, մեր իշխանները, և հավաքված են վերջին անգամ: Ճիշտ ատոր համար է, որ պիտի ներնն ինձի իշխանները, եթե վայրկյան մը դրազեցնեմ իրենց՝ շա՛տ ավելի կարևոր քանով մը:

ԻՇԽԱՆԸ — Ի՛նչ կխոսի այս տղան: Հիմա՞ր ես:

ԱՏՈՄ — Ես քեզի չե՛, որ կխոսիմ, այլ ասոնց: Եվ երկար չե՛ իմ դատը: Պիտի տեսնե՛ք, որ շատ է կարճ:

ԻՇԽԱՆԸ — (Հրամայական) Հեռացի՛ր, ա՛յ տղա. գիտես, որ ես անկարգ քաներ չեմ սիրեր: Երբ վերջացնենք՝ կկանչեմ քեզի, տեսնե՛նք՝ ի՛նչ կըսես:

ԱՏՈՄ — Բեզի կրսեմ՝ քեզի չե՛, որ կխոսիմ, այլ ասոնց, քո

ընկերներուդ, քո իշխաններուդ: Ասոնց գեմը ես կամբաստանե՛մ քեզի:

Իշխանը պայրույթով կցատկե տաքի. անկողը հուզված:

ՄԵՎԷ — Խո՛ղ, իշխա՛ն, թո՛ղ, որ խոսի. տեսնենք՝ ինչ կըսես: ՀԱՄԱԶԱՍՊ — Ատո՛մ, ա՛յ տղա, ի՛նչ է պատահեր քեզի:

ԱՏՈՄ — Ինչ է պատահե՛ց: Համազա՛սպ իշխան, հիմա կիմանաս, ատոր համար եմ ահա՛ եկեր հոս. և միևնույն է, հոսկե հեռացողը չե՛մ ես, միևնչե՛ դատա շտեսնվի:

Իշխանը շարժում մը կընե դեպի տառ: Համազասպ կբռնե քնե:

ՀԱՄԱԶԱՍՊ — (Իշխանին) Հանդի՛սու: (Ատոմին) Խոսե՛, ԱՏՈՄ — Կտեսնե՛ք այդ մարդը, որ ինքզինքը իմ հայրս կանս վանե, այս մարդը թույն է խմցուցեր իմ մորս:

Ընդհանուր իրարանցում: Արտագականչե՛ն միաժամանակ:

ՄԵՎԷ — Ի՛նչ կխոսի...

ԵՐԿՐՈՐԳԷ — Խեչքդ գրուիցո՞ք ժողովե՛:

ԵՐԿՐՈՐԳԷ — Ատո՛մ, Ատո՛մ...

ԶՈՐԸՈՐԳԷ — Խենթեցե՛ր է:

ԻՇԽԱՆԸ — (Տեսակ մը կտարված) Ասովա՛ծ իմ, նորե՛ն այդ անմիտ պատմաթյունը: Հիմա ալ դո՛ւն: Ինչո՞ւ համար է ինձի այս պատիժը, Ասովա՛ծ:

ԱՊԻԲԱՏ — (Տղուն քնե՛ն փաշեով) Անմիջապե՛ս հեռացի՛ր: ԱՏՈՄ — Սպասե՛, սպասե՛, Ապիրա՛տ իշխան, դեռ չվերջացուցի:

ԱՊԻԲԱՏ — (Համոզելու ճիգով) Հեռացի՛ր, հեռացի՛ր:

ԻՇԽԱՆԸ — (Կտրուկ) Թո՛ղ, Թողիք տեսնեմ՝ ուրիշ ի՛նչ տնի բռնչու ետես՛, դավա՛կս, խոսե՛, նայիմ:

ԱՏՈՄ — Ո՛չ կեղծավորությունը կօղնե քեզի աչքես, ո՛չ արացումը: Կտեսնե՛ք այս մարդը, որ ինձի իր գավալը կանկանե, այս մարդը սպաններ է իմ եղբայրս, իր գավա՛կը, ի՛ր, իր մյուս գավա՛կը: Կուսամուտեն նետեր է վաք, անդո՛ւնդը:

ԻՇԽԱՆԸ — (Հանկարծակիի ելած անսակ մը կկծկվի ու շարժում մը կրնե դեպի էս):

ՀԱՄԱՋԱՍՊ — Ատո՛մ, լռե՛ս պիտի:
Մեկը — Հիմարոթյո՛ւն է խոսածը:
ԵՐԿՐՈՐԳԸ — Միթե իրա՛վ է:
ԱՏՈՄ — Դեռ չվերջացուցի:
ԵՐԿՐՈՐԳԸ — Խոսե՛:
ԱՌԱՋԻՆԸ — Հերի՛ք է:

ԻՇԽԱՆԸ — Իսկ դո՛ւն, իսկ դո՛ւն. ի՞նչ կուզես դուն. հիմա ալ
դո՛ւն: Համենայն դեպս հավնէր եմ քեզի, գովէր եմ քեզի, համար-
բեր եմ քեզի միշտ իմ արջո՛ւնս, իմ կորո՛վս, իմ ժառա՛նգս, իմ որ-
դի՛ս, Լրե՛ս եմ տվեր քեզի, չե՛մ խնայեր ոչինչ. դո՛ւն ինչ կուզես.
դո՛ւն ինչ կուզես: Աստվա՛ծ իմ, միթե բոլորի՞ զավակներն են այս-
պես: Սա ի՞նչ ձեռք է, որ ձեզի կղինե իմ դեմս. և ինչո՞ւ, ինչո՞ւ
Քեզի ի՞նչ եմ ըրեր ես. քեզի ի՞նչ եմ ըրեր ես:

ԱՏՈՄ — Ինծի՛: Կտեսնե՞ք այս մարդը, որ կպարծենա, թե
այդքան բարիք է թափեր իմ վրաս, այդ մարդը լեզի՞ է դարձուցնը
իմ կյանքս. կե՛ղա, անպատուությո՛ւն, տանջա՛նք ու ատելությո՛ւն
է լեցուցեր հոգիիս մեջ. ա՛յր և անկեր օրրած կնոջս ու զանակ է ցը-
ցեր կուրծքս: (Հանկարձ գոտիեն կի՛աշն դաշույնը, կհարձակվի հո-
ւրք վրա ու անոր կրծի՛ն զանձնելու փորձելով) Ա՛յ, այսպե՛ս, դա-
նա՛կ և ցցի՛ր իմ կուրծքս... դանա՛կ է ցցեր... դանա՛կ... դանա՛կ...

Իշխանը ետ քաշվելու շարժում մը կրեն՝ ձախ թևովը պաշտ-
պանվելով, արագ կքաշե սուրը ու կնեավի տղուն վրա:
Բոլորը կխառնվին ու կխոնավին: Եվ կայրոները իրարմե բաժնե-
լու վայրկյանին, ճիգին ու աղմուկին մեջեն է, որ կլավի որոշ.

ԸՆԴՀԱՏ ՉԱՅՆԵՐ — Բռնեցե՛ք թևը:
— Դանա՛կը...
— Ի՞նչ կրնես... ի՞նչ կրնես, իշխան:
— Կեցի՛ր, Կեցի՛ր:
— Տե՛ք Աստված...
— Դիպա՛վ... դիպա՛վ...
— Քնա՛ծ եք, ի՞նչ է:

Ատոմի ձեռքն դաշույնը կիյնա. երկու ձեռքով կուրծքը սեղ-
մած ետ-ետ կերթա: Քանի մը թևեր կգրկեն ետևն, կամաց կդնեն
գետին ու կհակին վրան:

ՎՐԱՆ ՀԱԿՈՂՆԵՐԵՆ ՄԵԿԸ — Վիրաբո՛ւյժը, վիրաբո՛ւյժը:
ՄԵԿԸ — (Դուրս վազելով) Վիրաբո՛ւյժը, վիրաբո՛ւյժը. կան-
չեցե՛ք վիրաբույժը:

Համապատասխան ու Ապիրապը մտած են Իշխանի թները, որ կե-
ցած է քարացած: Սուրը առած են ձեռքեն: Իսկ ձախ թևն թեթև ար-
յուն կվապե:

Եվ ակնթարթ մը ընդհանուր լուսթյուն:

ՉԱՅՆ ՄԸ — Սարսափելի՛ է:
ՈՒՐԻՇ ՄԸ — (Քոյկեն) Լռե՛, լռե՛:
ՎԻՐԱՎՈՐԻՆ ՕԳՆՈՂՆԵՐԵՆ ՄԵԿԸ — Չգո՛ւյշ, զգո՛ւյշ, շապի՛կը:
ՕԳՆՈՂՆԵՐԵՆ ԵՐԿՐՈՐԳԸ — Թո՛ղ, որ վիրաբույժը գա:
ԵՐՐՈՐԳԸ — Ավելո՛րդ է. շիտա՛կ սրտին. դիպե՛ր է սրտին:
ՉՈՐՐՈՐԳԸ — (Ոտի էլլելով ու ետ քաշվելով) Վայրկենական:
ԻՇԽԱՆԸ — (Ազատելով թևերը) Թողե՛ք, թողե՛ք: Մի՛թե սա
իրականությունն է, մի՛թե հիմար կրազ չէ օա: Ի՞նչ ծանր հակա-
տապիր է, Աստվա՛ծ իմ, Ինչո՞ւ տվիր ինծի այս զավակները, եթե
այսպես ու այս ձևով առնելու էիր ձեռքես: Եվ ինչու ի՛մ ձեռքովս,
անպատճառ ի՛մ ձեռքովս: Ես անոնց հա՛յրն եմ, թե՛ անոնց դա՛հի-
նը: Եվ ի՞նչ կուզեր ինձմե այս տղան. ի՞նչ կըսեր. ի՞նչ էր պատ-
ճառը:

Խորքն ներս կվապե իշխանուհի Աննան և շխապ դեպի Ատո-
մը: Վրան հակվածները կեղեն ոտքի:

ԱՆՆԱ — Մեռա՛վ: (Ձեռքերը հուսահատ կբարձրացնե վեր,
նանկարձ կփրքի հորդ հեծկլաւեքը, և լալով կշոքի դիակի վրա):

Ամենքը լռած են, իրար խնքված:
Իշխանը նախ պարմանքով կդիտե, ետքը խոժոռ կմտենա կու-
շը, պահ մը նորեն կդիտե, և հանկարձ կպարնե անոր ուսին:

ԻՇԽԱՆ — Դուն ի՞նչ գործ ունիս հոս: Քեզի՞ ինչ:
ԱՆՆԱ — (Կայրվի և շարժելով գլուխը) Իսկո՛ւյն, իսկո՛ւյն:
(Կշորցնե աչքերը, կծոխ, կհամբուրե տղու շրթունքները և դանդաղ
կելլե ոտքի): Վերջացա՛վ:

ԻՇԽԱՆԸ — (Յայտնալից) Ինձի նայի՛, Բ՛նչ կրտիր դուս
այսօր

ԱՆՆԱ — Իսկո՛ւյն, իսկո՛ւյն:

ԻՇԽԱՆԸ — (Վրա վագելով ու խելագար նայվածով) Միթե
բթա՛վ է, միթե իրա՛վ է կասկածա:

ԱՆՆԱ — Կտեսնե՛մ, որ այլևս աշքերուս մեջի ասելությունը
հաճույթ չի՛ պատճառեր քեզի:

ԻՇԽԱՆԸ — (Անոթեր սարսափանաւ տարածած, բերանը բաց
ու երկար շունչ մը ներս փաշելով, մեկ-երկու փայլ ետ կրճերկի)
Աա՛ա՛...

ԱՆՆԱ — Դուն մորթե՛լ տվիր իմ երկու անմեղ երեխաներս, ես
մորթել տվի քու երկու կտրիճ տղաքդ. մեր հաշիվը գտե՛ղած է: Եվ
մորթել տվի քո՛ւ իսկ ձեռքովդ, որ հեշտոյությանդ մէջ ամուր Ծափի:

ԻՇԽԱՆԸ — (Կատարած ու զոդարով ատաղ կուգտ՝ ձեռքերը խել-
ղելու պատրաստ դիւրով) Դո՛ւն... դո՛ւն... ուրե՛նն այս բարբառ...
դո՛ւն, Ի՛մ երկու՛ դաճակներս... Ես կիտեղդե՛մ քեզի. ես կիտեղդե՛մ
քեզի:

ԱՆՆԱ — (Աչքերը կզոցե ու քեներ կախ) Խեղդե՛. դա՛րկ. դաճ-
կից արյունը կրող սուրը խոն կուգտ: Զա՛րկ, սպանե՛ն. ես սպառա-
ցի իմ գործս, ես կատարեցի իմ պարտքս. կատարե՛ քու պարտքդ:

ԻՇԽԱՆԸ — (Որ բոլորովին մտեցեր էր կնոջը, հանկարծ ետ-
րեն ետ-ետ կփաշվի) Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ այսպես. ո՛չ սուրով, ո՛չ ձեռքով.
ո՛չ Ես կուզեի քեզի համար երկա՛ր, երկա՛ր մահ մը, անվե՛րջ
մահը մը. ես կուզեի հարցուր հագի ունենալէք ու հարցուր անգամ
բերթել սնայի քեզի, բուժ ու ժանդառ դանակով, որ միսնքը կտոր
կտոր... (Հանկարծ) Հա՛, կեցի՛ր. կանչեցեք, խորշի՛տը, խորշի՛տը
(Խնդալով) Դուն արժանի ես բացարձիկ մահվան, դուն բացարձիկ կին
մըն ես. դուն արժանի ես իր մահը ապրող, իր մահը վայելող մահ-
վան, դուն հանճարեղ կախարգ մըն ես: Դուն քու ժառանգներուդ
վրեժը լածեցիր ինձմե. ազե՛կ: Ես ալ հիմա իմ ժառանգներուս վրե-
ժը հանեմ քեզմե, որ տեսնես:

Ներս կրեքե՛ կարճառասակ ու ջլապիկը, կուպիս դեմքով
մարդ մը:

ԻՇԽԱՆԸ — Հա՛, խորշի՛տ, մո՛տ եկուր, կտեսնե՛ս այս դեղե-
ցիկ կնիկը. կրոնես մագերենն և հոսկի շխտակ քարը կուտաս ան-

զրդնեբու աշտարակը. կմերկացնե՛ս, կթքե՛ս, կմրե՛ս, կանպատ-
վե՛ս, կրնես ինչ որ սիրող ուզենա: Միայն գիտցի՛ր, գեռ մութը
չկոխած ան պետք է կախված ըլլա իր մագերենն ու մորն մերկ աշ-
տարակին գերանենն, և կնեղանի՛: Ես խոստացիր էի՛ մեր ժողովեն
ետքը պիտի երթայի իրեն: Ահա՛, տիկի՛ն, կդաճեմ իմ խոստումս,
կուզամ անզդներու աշտարակը քեզի վերջին աշքելության: (Վայրի
ծիծաղով) Հա՛, հա՛, հա՛. այդ տեսակ մարմին, այդ տեսակ հար-
կինք գեռ չե՛ն տեսած անշուշտ այդ հին աշտարակի հին անզդնե-
րը: Ապրող մսիդ ամեն մեկ վերթը փրցնե՛ն քեզմե կտուց-կտուց և
դեռ զգացող հոգիդ տեսնե իր մարմնին հոշոտովը և վայելե քայ-
քայումը իր գոյության. և թող հասկնա՛, թե ինչ ըսել է վրեժը, թե
ինչպես կանոնեմ ես ալ ի՛մ վրեժը: Հայդե՛. քա՛րջ տուր. տա՛ր:

ԱՆՆԱ — (Շատ մեղմ ու հանգիստ) Կեցի՛ր, իշխա՛ն: Վայր-
կյա՛ն մը: Բան մը ունիմ խզիս վրա քեզի քսելու: Այն մարդիկը,
որոնց հանձներ էիր իմ ձագուկներուս սպանությունը, կիսատ էին
զարկեր և ծուռ էին զարկեր: Անցած գիշեր եկեր էին տղաքս. տե-
սա պզտիկիս վե՛րքը, ա՛յ, հո՛ս էր, տե՛ս... (Ձախ ձեռնովը ցայց
կուտա տեղը իր մարմնին վրա) Վզին տակովը. խեղճը չէր կրնար
զուգը շխտակ պահել: Լա՛վ չէ: Ա՛յ, ուրիշ բան է քու զարկածդ.
նայե՛, իսկույն կերևա վարպետի զարկ է. ճի՛շտ կրծքին. վիզն
վա՛ր. բաճական վա՛ր. ա՛յ հո՛ս... (Ձախ ձեռնովը իր մարմնին վրա
կմառանշե տեղը. և հանկարծ աչ ձեռքին բլուր ուժովը կզարն
այդ տեղը) Տե՛ս:

ՁԱՅՆ ՄԸ — Զարկա՛վ, զարկա՛վ իրեն:
Խլրում: Ինչ երկու հոգի կվագեն օգնության. ուրիշները սար-
սավով կծածկեն զեմբերինն ու կզարձենն գոլխնին:

ԻՇԽԱՆԸ — (Առանց իր տեղեն շարժվելու, հուսանաւ ու ջարդ-
ված) Մի՛ թողնեք. մի՛ թողնեք. խեցե՛ք զհնքը:

ԱՆՆԱ — Ի՛մօ էին քու երկու զրավակներդ ալ (Իշխալով դեպի
Ատամի մարմինը) Ի՛մօ, ի՛մօ, ի՛մօ...

ԻՇԽԱՆԸ — (Խորտակված) Բաժնեցե՛ք... բաժնեցե՛ք իրարմե
ՀԱՄԱՁԱՍՊ — Քալե՛, քալե՛, երթանք: Քու տեղդ չէ հոս: Այլևս

բու տեղդ չէ հոս:

ՈՒՐԻՇ ՄԸ — Եվ պետք է խնամել թեղ. կարյունի:

ԻՇԽԱՆԸ — (Յնցվելով և վնասբար) Հա՛, իմ տեղս չէ հոս
երթա՛նք: Իշխաններս կներե՛ն ինձի այս անսպասելի ու ծանր պա-

տահարը: Ես հանցանք չունիմ, եթե ահամա դուք այ ներկա եղաք
իմ ընտանեկան դժբախտությանս: Ապիրա՛տ իշխան, Ատոմը քեզի
շատ կսիրեր: Իր մարմինը կհանձնեմ քեզի, կթագես ամեն հար-
գանքով ինչպես վայել է մեծ իշխանի մը միակ ժառանգին: Ես ու
իշխան Համազասպը կմեկնինք վաղը լուսաբացին. վաղը առավոտ
զորքը պետք է շարժվի: Մահը իր ճամփով, կյանքը իր ճամփով:

Իշխանը կուղղվի դեպի խորքը. ստվար խումբ մը ետևեն: Բո-
լորն այ լուռ ու սգավոր: Ուրիշներ դեռ կանգնած են ինչպե՛ս մար-
միններուն շուրջը ապշած ու կարեկցուտ կնցվածքով: